

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Thelathini na Saba – Tarehe 6 Juni, 2016

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu!

NDG. ZAINAB ISSA - KATIBU MEZANI: Maswali.

MASWALI NA MAJIBU

Na. 303

Upanuzi wa Hospitali ya Mkoa wa Pwani

MHE. SILVESTRY F. KOKA aliuliza:-

Upanuzi wa hospitali ya Mkoa ya Pwani ijulikanayo kama Hospitali ya Tumbi umesimama kwa takribani miaka mitatu, sasa nondo na zege la msingi na nguzo zinaoza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kukamilisha ujenzi wa hospitali hiyo ili kuondoa hasara na kuleta tija katika huduma ya afya Kibaha?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:
alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI naomba kujibu swali la Mheshimiwa Silvestry Francis Koka, Mbunge wa Kibaha Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua changamoto zinazoikabili hospitali ya rufaa ya Tumbi – Kibaha ambazo zimesababishwa kwa sehemu kubwa na ufinyu wa majengo ya kutolea huduma na uchache wa vifaa tiba. Hadi sasa Serikali imetumia shilingi bilioni 5.98 kwa ajili ya upanuzi wa hospitali hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali katika bajeti ya mwaka wa fedha 2016/2017 imetenga shilingi bilioni 1.4 kwa ajili ya kuendeleza upanuzi wa hospitali ya Tumbi Kibaha ili kuboresha huduma za afya kwa wananchi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silvestry Koka, swali la nyongeza.

MHE. SILVESTRY F. KOKA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Serikali na kwa niaba ya wananchi wa Kibaha nishukuru kwa kutupatia hiyo 1.4 bilioni katika upanuzi wa hospitali hii, nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, hospitali ya Tumbi inapokea takribani asilimia nane hadi 10 ya majeruhi wote Tanzania. Licha ya miundombinu hafifu katika chumba cha kupokelea majeruhi hospitali hii imekuwa ikijitahidi kupokea majeruhi na kuwatibia na kwa mujibu wa taratibu majeruhi hutibiwa bila kutozwa chochote na hatimaye Serikali inapaswa kurejesha fedha hizi kwa hospitali ikiwa pamoja na Hospitali ya Tumbi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa takribani miaka mitano fedha hizi hazijarejeshwa katika hospitali hii, jambo ambalo limepelekea huduma kuwa hafifu na za kubabaisha. Je, Serikali sasa itarejesha lini fedha hizi ikiwa ni pamoja na *special package* kulingana na idadi kubwa ya majeruhi yanayokwenda katika hospitali hii?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kituo cha afya mkoani ambacho kinahudumia takribani wakazi 150,000 wa Mji wa Kibaha kina miundombinu hafifu, wagonjwa wanalala chini jambo ambalo linapelekea hata wagonjwa wengine kupewa rufaa pasipostahili kwa ajili ya kukosa miundombinu ya kutolea huduma.

Je, Serikali sasa ina mpango gani wa kupandisha hadhi kituo hiki ikiwa ni pamoja na kukipatia miundombinu na vifaa tiba ili kiweze kukabili na kuwahudumia wananchi wa kibaha ambao ni mji unaokua kwa kazi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli maswali yake Mheshimiwa Koka ni maswali ya msingi. Hospitali ya Kibaha ni hospitali ambayo iko pembeni mwa Barabara Kuu ya Morogoro, na karibuni katika kipindi kirefu sana tumeshuhudia ajali nyingi zikijitokeza katika maeneo haya. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge unalolizungumza ni jambo la kweli kabisa. Katika swali lako la kwanza Serikali tutafanya *analysis* ili kuisaidia hospitali hii iweze kufanya vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu suala la *special package* ya kusaidia hospitali hii, nadhani Serikali nayo itafanya kwa kina ili jambo hili liweze kwenda vizuri ili Hospitali hii ya Tumbi iweze kutoa huduma kwa wananchi kama inavyokusudiwa. Naamini si wananchi wa Mkoa wa Pwani au wa Kibaha peke yake, hapana, ni wananchi wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambao wengi wao wakipata ajali hospitali hiyo ndiyo limekuwa kimbilio la karibu zaidi kabla mtu mgonjwa hajafikishwa katika Hospitali ya Muhimbili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali lake la pili, juu ya kituo cha afya cha mkoani; ni kweli na mimi niliweza kufika kituo kile mwaka jana mwanzoni. Sasa hivi mgonjwa yeyote hataruhusiwa kwenda Hospitali ya Tumbi mara baada ya Hospitali hii kupandishwa. Kila mgonjwa wa Kibaha Vijijini lazima atibiwe katika kituo hiki ndipo apewe *referral* na yule wa Kibaha Mjini atibiwe kituoni pale ndipo apewe *referral*; lakini kituo kile cha afya kina changamoto kubwa sana. Bahati nzuri watu kutoka Wizara ya Afya walikuja pale kufanya *analysis* kuangalia ni jinsi gani kinaweza kupandishwa hadhi kuwa hospitali ya Wilaya.

Mheshimiwa Naibu Spika, bahati mbaya pale awali ilionekana ina upungufu mkubwa, ikiwepo wodi ya wazazi, lakini Mbunge nikushukuru sana kwa juhudi kubwa uliyofanya na wananchi wako na viongozi wako, wodi ya wazazi sasa hivi pale imejengwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo ni kwamba katika bajeti ya mwaka huu wa fedha, licha ya kujengwa ile wodi ya wazazi, lakini mmetenga karibu 700,000,000. Katika milioni 700 karibu milioni mia mbili arobaini na, ni kwa ajili ya ukarabati, mtajenga *theatre* ambapo kabla hospitali hii haijapandishwa kuwa hospitali ya Wilaya lazima kuwe na *theatre room* na bajeti ya mwaka huu

pia mmetenga bajeti hiyo, lakini mmetenga bajeti ya kununua *standby generator*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba niseme kwamba katika bajeti ya mwaka huu naamini kwamba tutasukuma kwa kadri iwezekanavyo ili pesa hizi ziweze kupatikana ili miundombinu ile ikamilike ili Kituo cha Afya cha Mkoani kiwe na hadhi ya Hospitali ya Wilaya ili wananchi wa Kibaha waweze kupata huduma bora katika maeneo haya. Ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Ishengoma.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Hospitali ya Tumbi ni hospitali ambayo ilikuwepo tangu enzi za *Nordic countries*, wakati huo ikiwa chini ya *Nordic countries* kama chini ya shirika. Ilikuwa inatoa huduma nzuri sana, lakini mpaka sasa hivi huduma yao imefifia, je, Serikali ina mpango gani wa kufuatilia huduma za Hospitali ya Tumbi ambayo inatolewa kwa wananchi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza tukumbuke kwamba, Mheshimiwa Mbunge alikuwa Mkuu wa Mkoa ule wa Pwani kipindi hicho na naamini kwamba anaijua vizuri hospitali hiyo ndiyo maana swali lake limekuwa la msingi sana juu ya kuiboresha hospitali hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba mwanzo ilikuwa inatoa huduma nzuri zaidi, lakini tukikumbuka zamani *population* ya watu waliokuwa wakitibiwa katika hospitali hiyo ni tofauti na hivi sasa. Hivi sasa takriban wagonjwa kati ya 300 mpaka 500 wanafika pale kila siku na wengine wanaolazwa. Kwa hiyo, idadi ya watu wanaotibiwa kwa sasa hivi ni kubwa zaidi kuliko hapo mwanzo na ndio maana sasa hivi Serikali imehakikisha inashirikiana na wadau mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, nipende kumshukuru Mbunge wa Kibaha Mjini na Serikali kwa ujumla, katika harakati zilizofanyika angalau sasa hivi kuna mashirika mbalimbali kama wenzetu kutoka Korea na taasisi zingine wametusaidia vifaa mbalimbali kwa lengo la kuboresha hospitali ile.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyosema katika jibu langu la awali ni kwamba, mwaka huu tumetenga shilingi bilioni 1.4, lakini tutaendelea kuhakikisha tunafanya kila liwezekanalo hadhi ya Hospitali ya Tumbi iweze kuwa

nzuri zaidi kwa sababu sio Wanapwani wanaotibiwa pale peke yake isipokuwa wananchi wote ambao wanapita katika ukanda wa barabara hiyo, wakipata matatizo hospitali ya Rufaa ya Tumbi ni Hospitali ya karibu ambayo ni kimbilio la wananchi wengi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge, naomba nikuahidi kwamba Serikali inalitazama kwa macho ya karibu zaidi jambo hilo na ndiyo maana Waziri wetu wa Afya, Naibu Waziri, walikwenda pale na Waziri wangu wa nchi alifika pale katika kutembelea Shirika la Elimu Kibaha kuangalia changamoto za pale. Katika mwaka huu wa fedha tutapambana kwa kadri iwezekanavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika bajeti ya mwaka uliopita ilitengwa milioni 700 haikuweza kupatikana, tutapambana mwaka huu ili bajeti iweze kupatikana ili hadhi ya Hospitali ya Tumbi iwe kama vile ilivyokuwa pale awali.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Issaay.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri naomba kuuliza swali dogo. Kwa kuwa sasa kuna wimbi kubwa la ujenzi wa vituo vya afya katika ngazi za kata, kwa mfano, Wilaya yetu ya Mbulu ina tarafa tano, ni kwa nini Serikali isifanye utaratibu wa kupitia tarafa zote hizo tano na kuona ni kituo gani cha afya chenye mahitaji madogo ya fedha ili iweze kutoa huduma kwa kutengewa fedha za kutosha? Kwa mfano tarafa zote zina vituo vingi lakini hakuna kituo kinachotoa huduma stahiki? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ushauri wa Mheshimiwa Mbunge tumeupokea kwanza na ndiyo maana wiki iliyopita kamati ya Bunge ya Bajeti, Wizara ya Ofisi ya Rais, TAMISEMI pamoja na Wizara ya Afya tulikuwa tuna kikao cha pamoja.

Mheshimiwa Naibu Spika, kikao kile kililenga kubaini kwanza maboma yaliyokuwepo yote kabla hayajakamilishwa. Najua Mheshimiwa Mbunge una-concern kubwa ya maboma katika maeneo yako. Tumefanya tathmini ya maboma yote yaliyojengwa, lakini hayajakamilika, pia tathmini ya zahanati na tathmini ya vituo vya afya vina hali gani. Lengo letu ni kuwa na kituo cha afya ambacho mtu hata huduma za *operation* ziweze kufanyika vizuri katika maeneo husika. Kwa hiyo, jambo hilo sasa tumelifanya kwa pamoja na Kamati

ya Bunge imeelekeza. Lengo kubwa ni kupata fedha za kuboresha huduma ya afya katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo ni kwamba kinachotakiwa kufanyika ni wataalam wetu na Wabunge wetu kutushauri, kwamba ikiwezekana tu-review ramani za majengo yetu. Wakati mwingine inaonekana kujenga kituo cha afya gharama yake inakuwa kubwa kumbe inawezekana kwamba, isiwe *friendly* kwa mazingira husika. Kwa hiyo Mheshimiwa Mbunge ni kwamba, Serikali tunalifanyia kazi na kwamba tutateua baadhi ya vituo, tuviweke katika hadhi nzuri ili viweze kutoa huduma bora na viwe kimbilio ya wananchi katika maeneo yao.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Tunza Issa Malapo, Mbunge wa Viti Maalum, kwa niaba yake Mheshimiwa Abdallah Chikota.

Na. 304

Dhana ya Utoaji wa Elimu Bure

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA (K.n.y MHE. TUNZA I. MALAPO) aliuliza:-

Dhana ya elimu ni majumuisho ya mambo mengi sana ikiwemo matibabu ya huduma ya kwanza, gharama za umeme, maji, vyakula (kwa shule za bweni), posho za walimu (*part time*) pamoja na zana za kufundishia zisizohifadhika kwa muda mrefu; na nyingi kati ya gharama hizo zilikuwa zinatatuliwa mashuleni na Wakuu wa Shule kwa kutumia ada na michango waliyokuwa wanatoza wanafunzi.

Je, Serikali imejipanga vipi kuhakikisha ufanikishwaji wa dhana hii ya elimu bure bila kuanzisha migogoro mipya kati ya wakuu wa shule, walimu, wazazi pamoja na wanafunzi?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI naomba kujibu swali la Mheshimiwa Tunza Issa Malapo, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifutavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, dhana ya utoaji wa elimu bila malipo inatokana na Sera ya Elimu na mafunzo ya mwaka 2014 inayoelekeza utaratibu wa

ugharamiaji wa elimu ya awali kuwa ya lazima kuanzia shule za msingi hadi sekondari kidato cha nne.

Mheshimiwa Naibu Spika, elimu msingi bila malipo inazingatia uendeshaji wa shule bila ada wala michango ya aina yoyote ya lazima kutoka kwa wazazi au walezi wa wanafunzi. Hata hivyo, elimu bila malipo haiondoi dhamira ya uzalendo kwa jamii ya kushiriki kwa hiari kuchangia kwa hali na mali katika kuleta maendeleo ya elimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imeendelea kupeleka shilingi bilioni 18.777 kila mwezi kwa ajili ya kugharamia mpango huu. Fedha hizo zinatumiwa kugharamia mitihani ya Taifa, chakula cha wanafunzi wa bwani, ada ya mwanafunzi kwa shule za kutwa na bwani na fedha za uendeshaji wa shule za msingi na sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imejipanga ili kuhakikisha kuwa utoaji wa elimu bila malipo ambao umeshaanza kwa shule zote za umma nchini hausababishi migogoro kati ya wakuu wa shule, walimu, wazazi pamoja na wanafunzi. Ili kuhakikisha hilo halitokei Serikali imetoa miongozo mbalimbali katika mikoa yote inayofafanua kuhusu utekelezaji wa mpango huo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Chikota, swali la nyongeza.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza; kuhusu uboreshaji wa elimu lazima tuzingatie mafunzo kazini kwa walimu. Sasa nataka niulize, Wizara ina mpango gani wa kufufua Vituo vya Walimu ambavyo vilianzishwa huko nyuma chini ya Mpango wa Kuboresha Elimu Ngazi ya Wilaya (*District Based Support to Education (DBSPE)*) ambavyo kwa sasa hivi havitumiki. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali la pili *morale* kwa Walimu ni muhimu sana katika kuhakikisha kwamba, dhana hii ya elimu bure inafanikiwa. Kwa hiyo, sasa nataka kujua kwamba, Serikali ina mpango gani kuhakikisha madeni kwa Walimu hayajirudii pamoja na kwamba, tupo kwenye sera ya kubana matumizi?

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba majibu ya maswali haya ya nyongeza. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli tunazo *Teachers Resource Centers* ambazo ni kweli zimekuwa zikisaidia sana katika harakati za kuanza kuwajengea Walimu taaluma ya kutosha katika kuhakikisha kwamba, wanafundisha masomo yao vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimwambie Mheshimiwa Chikota, kwamba Serikali katika mpango wake mpana wa sasa hivi; licha ya kufanya ukarabati wa maeneo mbalimbali katika shule kongwe pia itahakikisha kwamba vile vituo vinakuwa *centers* nzuri kama ilivyokula pale awali.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo kubwa ni kuhakikisha kwamba, vituo vile vinasaidia kuweka mbinu bora. Kwenye hii Sera mpya ya Elimu tutaweka mbinu bora kwa Walimu. Kwa hiyo, vituo vile vitaendelea kutumika vizuri zaidi, lakini vile vile TAMISEMI na Wizara ya Elimu tuna mpango mpana katika kuhakikisha kwamba, wanafundisha vijana wetu katika mazingira mazuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la *morale* kwa wafanyakazi hasa Walimu, suala la malimbikizo ya madeni, ni kweli na tumesema hapa, hata Waziri wa Elimu siku ile alipokuwa anahitimisha hoja yake alizungumzia jinsi gani madeni yaliyokuwepo mwanzo na madeni yaliyolipwa na madeni gani ambayo yako sasa yanahakikiwa ili waweze kulipwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini naomba nikiri wazi kwamba, madeni ya Walimu hayawezi kwisha kwa sababu kila siku ya Mungu lazima kuna Walimu wanakwenda likizo na lazima kuna Walimu ambao wakati mwingine wanahama kutoka sehemu moja kwenda sehemu nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, suala la dhana ya kulipa madeni mpaka ibaki sifuri kabisa, jambo hilo litakuwa gumu kwa sababu kila siku lazima kutakuwa na watu wanaendelea kudai. Jambo la msingi ni kwamba, ni lazima madai yanapojitokeza tulipe. Tukiri wazi kwamba Serikali ilijitahidi kwa kadri iwezekanavyo kuhakikisha Walimu hawa wanalipwa madeni yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, si kulipa madeni tu, hali kadhalika sasa hivi tunapambana katika kuboresha mazingira ya Walimu wanaofanyia kazi hususani ujenzi wa nyumba ili Walimu hawa wajisikie wako katika mazingira rafiki ya kufanya kazi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Ndugulile.

MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipatia fursa ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa katika majibu ya msingi ya Mheshimiwa Naibu Waziri kuhusiana na suala la elimu bure na changamoto ambazo zinakabiliana na suala hili, katika Wilaya ya Kigamboni, Wilaya ya Temeke na naamini katika Wilaya nyingi Tanzania, kuna changamoto kubwa sana ya Walimu hususani upande wa sayansi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Walimu hawa walikuwa wanagharamiwa kwa michango ambayo ilikuwa inakusanywa pale shuleni ambayo ilikuwa inalipia hawa Walimu wa *part time*. Serikali imesema imetoa mwongozo wa jinsi ya kusimamia suala hili, je, Serikali itakuwa tayari sasa kutoa maelezo ya mwongozo huo kwa Waheshimiwa Wabunge ili na sisi twende kuwasimamia zoezi hili kwa ukamilifu?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama alivyosema kwamba, dhana ya elimu bure imekumbana na changamoto nyingi, lakini changamoto hizi ni changamoto za mafanikio. Kwa sababu kama mwanzo kulikuwa na suala la ulipiaji wa Walimu, vijana waliokwenda sekondari wanashindwa kwenda kusoma kwa sababu ya ada au michango mbalimbali. Nimeshuhudia sehemu mbalimbali zilizopita miongoni mwa vijana hao wengine walikuwa madereva wa bodaboda.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hii na Wabunge ni mashahidi; naamini Wabunge wengi walishakopwa na kuombwa sana na wananchi wao kuwalipia watoto ambao matokeo yao hawakuweza kuyapata kwa sababu ya ada ya mitihani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali baada ya kuyachukua madeni na katika mpango wake mkakati, hasa kama ulivyojielekeza kwa Walimu wa sayansi, ni kwamba mwaka huu katika suala zima la ajira; Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora siku ile ilivyozungumza, kwamba katika Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2015/2016 kulikuwa na tengeo kwa ajili ya Walimu ambao tulikuwa tunatakiwa tuwaajiri na kipaumbele kikiwa ni kuwaajiri Walimu wa sayansi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tukaenda mbali zaidi, kwa upande wa Walimu wa sayansi kuna wengine ambao wako nje ya *system*, lakini wana uwezo Serikali itaangalia kwa ukaribu zaidi namna ya kufanya ili Walimu wale waweze

kutumika pamoja na wale ambao wamestaafu lakini wana uwezo wa kufundisha masomo ya sayansi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo tunaweza kuangalia vilevile vijana wetu waliosoma *Bachelor of Science in Chemistry, Bachelor of Science in Physics, Statistics, au Bachelor of Science in Mathematics*. Watu hawa hawaitwi walimu, ni watu waliosomea fani nyingine lakini akienda shuleni anaweza kufundisha. Ndiyo maana tumesema kwamba watu hawa tutawabainisha vilevile. Vijana hawa wengine wametembea mpaka soli za viatu zote zimekatika, hawaitwi Walimu lakini ni wataalam wazuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunakwenda katika mpango wetu mpana kabisa wa kuhakikisha jinsi tutakavyowaingiza vijana hawa katika utaratibu mzuri angalau wapewe hata *short course* ya *teaching skills* ili tuongeze idadi ya Walimu wa Sayansi na kuondoa tatizo hilo, kwa sababu tumejenga maabara nyingi hivyo lazima tupate Wataalam ambao watafundisha maeneo hayo. Nadhani hayo ndiyo maeneo ya kuweka msisitizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeipeleka katika Halmashauri zote miongozo yote ya Sera ya Elimu, kwamba kila eneo ada kiasi gani, gharama za ukarabati kiasi gani. Miongozo hii tumepeleka katika Halmashauri zote ili watu wapate ufahamu ile pesa inayopelekwa inaenda katika kipengele gani kwa sababu kila kipengele kimewekwa asilimia yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, nikipusihia majibu mafupi ni kwamba muda unakimbia sana, Waheshimiwa Wabunge wanashindwa kuuliza maswali. Mheshimiwa Japhet Hasunga, swali la nyongeza.

MHE. JAPHET N. HASUNGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Ningependa kuuliza swali dogo tu la nyongeza kwa Mheshimiwa Waziri. Kwa kuwa hapo nyuma, shule nyingi zilikuwa zinategemea sana michango ya wazazi ili iwasaidie katika kuweza kutoa mafunzo hasa katika zile fani ambazo hazikuwa na Walimu wa kutosha. Je, Serikali ina mpango gani wa kuongeza fungu maalum kwa ajili ya wale Walimu ambao watakuwa wanatoa mafunzo hasa ya masaa ya ziada baada ya ule muda wa kazi kukamilika?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:
Mheshimiwa Naibu Spika, kwamba tutafanyaje katika kuongeza fungu maalum kwa ajili ya Walimu?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza tunaanza, maana tumepata mahali pa kuanzia. Kama nilivyosema kwamba mgawanyiko wa fedha unapelekwa katika jinsi gani kugharamia elimu hii na naamini kama nilivyosema kwamba kila jambo lina changamoto yake. Jambo hili limekuwa na mafanikio makubwa sana na ndiyo maana kwa kadri tunavyoenda tunafanya tathmini vile vile ili kuangalia na changamoto zilizojitokeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, basi tutaangalia jinsi gani tutafanya, lakini lengo kubwa ni kuweza kuwaajiri Walimu ili waweze kutatua tatizo la upungufu wa Walimu hasa Walimu wa sayansi katika maeneo yetu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Selemani Jumanne Zedi, Mbunge wa Bukene, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Hussein Bashe.

Na. 305

**Kuanza kwa Huduma za Upasuaji Vituo vya
Afya-Bukene na Itobo**

MHE. HUSSEIN M. BASHE (K.n.y MHE SELEMANI J. ZEDI) aliuliza:-

Ujenzi wa vyumba vya upasuaji katika vituo vya afya vya Bukene na Itobo umekamilika na kwamba vifaa vyote kwa ajili ya kutoa huduma ya upasuaji vimeshafunguliwa ikiwa ni pamoja na vifaa vya kuhifadhia damu na mashine za kufulia. Je, ni jambo gani linazuia huduma za upasuaji kuanza katika vituo hivyo?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA:
alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Selemani Jumanne Zedi, Mbunge wa Bukene, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli vituo vya afya vya Itobo na Bukene vimepata vifaa vyote vinavyohitajika kwa ajili ya upasuaji ambavyo vimetolewa na Benki ya Maendeleo ya Afrika (ADB) kupitia Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, kinachokwamisha shughuli za upasuaji kuendelea katika kituo cha afya cha Itobo ni kukosekana kwa Mtaalam wa usingizi baada ya aliyekuwepo kusimamishwa kazi kwa tuhuma za rushwa. Mkoa kwa kushirikiana na Halmashauri umepanga kumhamisha Mtaalam huyo kutoka sehemu nyingine ili huduma za upasuaji ziweze kuendelea.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa kituo cha Bukene mbali na mtaalam wa usingizi, kinachokwamisha ni ukosefu wa maji ya uhakika na tayari Halmashauri inafanya marekebisho hayo. Halmashauri imetakiwa kuhakikisha upungufu huo unaondolewa mapema ili huduma hizo muhimu zianze kutolewa na kuwaondolea adha wagonjwa kufuata huduma hiyo Nzega Mjini.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Bashe, swali la nyongeza.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Mheshimiwa Naibu Spika nashukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, ningepomba kumuuliza Mheshimiwa Naibu Waziri maswali mawili madogo ya nyongeza.

Kwa kuwa tatizo la Itobo linafanana kabisa na tatizo la Kata ya Lusu kuwepo kwa kituo cha afya ambacho kilijengwa na ADB chenye vifaa na vitendea kazi vya namna hiyo. Je, Serikali haioni wakati umewadia wa kuhakikisha wanapeleka Wataalam na katika kituo cha afya cha Lusu ili kuweza kutatua tatizo linalowakabili wananchi wa Lusu kwa sababu wanatembea zaidi ya kilometa 20?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kituo cha afya cha Zogolo kilichopo katika Kata ya Nzega ndogo ambacho majengo yake yamekamili na baadhi ya majengo kwa ajili ya wodi kwa akinamama na *theatre* yanahitaji kumaliziwa na kituo cha afya kilichopo Kata ya Mbogwe ambacho hutumika kwa ajili ya kuhudumia Kata zaidi ya saba, je, Serikali haioni wakati umewadia wa kutenga fedha kwenda kusaidia nguvu za wananchi katika vituo hivi vya afya vya hizi Kata mbili cha Zogolo na Mbogwe ili wananchi wa maeneo hayo waache kusafiri masafa marefu kwenda kufuata huduma katika hospitali ya Wilaya ya Nzega?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kuna vituo hivi vilivyojengwa na ADB, kuna kule Itobo, Bukene na kituo cha Lusu. Si hivyo tu hata nilivyofika Masasi nilikuta kuna vituo vimejengwa. Changamoto kubwa ya vituo hivi ni kwamba vina vifaa vizuri sana, tatizo lake ni katika suala zima la wataalam.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumejielekeza, pamoja na Waziri wa Afya, kuona ni jinsi gani tutafanya katika ajira itakayokuja katika maeneo haya ambayo yana upungufu hasa wa Wataalam wale wa upasuaji na dawa za usingizi ili tukiwapata wataalam hawa tuweze kuwapeleka kwenye vituo hivyo. Kwa hiyo, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Hussein Bashe kwamba, Mkoa wa Tabora ni miongoni mwa mikoa ambayo tumeiwekea kipaumbele na hasa kutokana na vituo hivi kuwa na vifaa vyenye thamani kubwa sana, tusipovitumia kwa sasa vinaweza vikaharibika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, jambo hili katika mchakato huu unaokuja sasa hivi maeneo yale yote na maeneo mengine ambayo nimetembelea ambapo vituo vile vimejengwa, vitapewa kipaumbele katika upatikanaji wa Wataalam wanaokidhi kwa matumizi ya vile vifaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mchakato utakaokuja maeneo yale yote na maeneo mengine ambayo nimetembelea ambako vituo vimejengwa vitapewa kipaumbele katika upatikanaji wa wataalam wanaokidhi matumizi ya vifaa vile.

Mheshimiwa Naibu Spika, juu ya suala la kituo cha Zogolo pamoja na Mbogwe, nimesema awali, katika bajeti ya mwaka huu watu walikuwa na malalamiko kwa kusema kwamba hawaoni jinsi gani Wizara ya TAMISEMI imekwenda kuhakikisha kwamba ukarabati umefanyika. Tulisema kwamba kupanga bajeti hizi za kumaliza inaanzia katika ngazi za Halmashauri. Ndiyo maana nimesema pale awali kwamba wiki iliyopita, Wizara ya Afya na TAMISEMI na Kamati ya Bajeti imekaa pamoja kubaini upungufu kama huo. Lengo letu kubwa ni kuja na mpango mkakati mpana zaidi ili kuhakikisha vituo hivi ambavyo vina suasua tutaweza kuvikamilisha wananchi wapate huduma bora.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Charles Tizeba.

MHE. DKT. CHARLES J. TIZEBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri yanakubaliana na ukweli kwamba viko vituo vingi vya afya vyenye vyumba vya upasuaji nchini lakini havifanyi kazi kwa sababu mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Benjamin Mkapa *Foundation* wamejenga vituo vingi karibu 20 Mkoa wa Rukwa vyenye vyumba vya upasuaji na havifanyi kazi kwa sababu ya kukosa wataalam. Huko Buchosa kuna kituo cha Mwangika, *planning international* wamejenga hakina Wataalam wa usingizi. Sasa nimwombe tu Waziri, kwamba labda wanaweza kuchukua takwimu kutoka

Halmashauri zote ili kabla ya Bunge hili kuahirishwa tujue ni vituo vingapi ambavyo vina *theatres* na bado hazifanyi kazi kwa sababu ya upungufu wa Wataalam hawa wa usingizi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, nadhani hilo lilikuwa ni ombi la Mheshimiwa na siyo swali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kwamba ushauri wa Tizeba japokuwa tumeshakuwa na *current data* lakini tutazifanyia kazi bila shaka.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Magret Sitta.

MHE. MARGARET S. SITTA: Mheshimiwa Naibu Spika nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niulize swali la nyongeza linalofanana kabisa na swali la msingi la Mheshimiwa Zedi. Hakuna jambo linalosikitisha kama pale ambapo majengo ya Serikali ambayo yameanza kujengwa halafu yanaachwa nondo zinaoza na kusababisha hasara kubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, Serikali inasema nini kuhusu jengo la upasuaji lililoanza kujengwa katika Wilaya ya Urambo ambayo mpaka sasa haijakamilika wakati huo jengo la upasuaji katika kituo cha Usoke halijakamilika, jengo la kliniki ya akinamama wajawazito katika Kata ya Usisya na Isongwa yote nondo zinaoza. Serikali inasema nini kuhusu uharibifu huu unaoendelea wakati wananchi wanahitaji huduma katika Wilaya ya Urambo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, nimesema hapa mwanzo, nikasema kwanza kuhusu majengo ambayo hayajakamilika wakati mwingine tunakuwa na makosa wakati wa *budgeting*. Wakati mwingine tunapanga bajeti, jengo halijakamilika na mwaka mwingine tunatenga bajeti bila kuangalia mradi uliopita. Kwa hiyo, kwanza katika vikao vyetu vya awali vya Halmashauri ni jambo la msingi kubainisha miradi ambayo haijakamilika na kuitengea fedha katika bajeti, kwa sababu bajeti hiyo ikishathibitishwa ndipo majengo hayo huweza kumalizika.

Mheshimiwa Naibu Spika, ndiyo maana nampongeza Mheshimiwa Mama Sitta kwa sababu ana-concern kubwa kwa akinamama. Ndiyo maana nimesema kwamba kwa kuona umuhimu wa jambo hilo tumeelekeza Halmashauri zote na barua tumeshaiandika imeenda katika Halmashauri zote; kwamba kila Halmashauri ilete mchanganuo wa majengo ambayo

hayajakamilika ili tuweze kupanga kwa pamoja. Jambo hili lilifanywa na Kamati ya Bajeti ya Bunge kwa kushirikiana na Wizara ya Afya na Ofisi ya Rais, TAMISEMI wiki iliyopita.

Mheshimiwa Naibu Spika, jukumu letu kubwa ni kupata mpango mkakati wa namna ya kufanya ili kuondoa haya maboma ambayo tangu mwaka 2007 – 2010 yalianzishwa na hadi sasa hayajakamilika. Kwa hiyo, Mheshimiwa Sitta nikuhakikishie kwamba mpango wetu uliokuwepo ni mpango wa pamoja baina ya Bunge na Wizara za Serikali kuhakikisha kwamba huduma za afya, ukamilishaji wa majengo unakamilika ili wananchi waweze kupata huduma bora.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stanslaus Mabula.

MHE: STANSLAUS S. MABULA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kupata nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa matatizo ya vyumba vya upasuaji yako pia kwenye Wilaya ya Nyamagana hasa, kwenye Hospitali yetu ya Sekou Toure ambayo Miundombinu yake ya *theatre* iliyopo sasa iko mbali kutoka kwenye Jengo ambalo ni *labour ward*. Pale kwenye jengo la *labour ward* tayari kuna jengo ambalo lilishaandaliwa lakini halina vifaa kabisa. Ni lini Serikali itakuwa tayari kupeleka vifaa vya upasuaji kwenye jengo hilo ambalo liko karibu sana na chumba wanachojifungulia akinamama, tukiamini kupatikana kwa vifaa hivi kutasaidia kuokoa maisha ya mama na mtoto yanajitokeza hasa wakati wa kujifungua?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, huyu Mbunge anayeuliza hivi kwanza tuelewe kwamba yeye ni Msukuma, kwa hiyo lugha yake lazima tuelewe vizuri. Najua kwamba Mbunge huyu yuko makini katika Jimbo la Nyamagana kwa sababu kazi aliyofanya akiwa kama Mwenyekiti, Meya wa Jiji lile tunaitambua wazi. Kwa hiyo, nimthibitishie, hata maamuzi waliyofanya kufuma mifumo ya *electronic* mpaka sasa hivi wanakusanya kutoka 150,000 mpaka milioni tatu kwa siku, ni mchakato mkubwa sana ambao Mbunge huyu ameufanya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo kama Serikali tunasema kwamba, kwanza mimi mwenyewe nilimwambia nilipoongea naye hapo awali kwamba nitakwenda Mwanza, tutatembelea Sekou Toure, tutapanga kwa pamoja jinsi gani tutafanya ili vifaa tiba vipatikane. Vitapatikana wapi, tutajua katika mpango wa pamoja tutakapokaa pamoja, lakini nitakwenda kule Mwanza kubainisha kwanza mapato yao ya ndani wanayoyapata, lakini pia kuangalia

fursa zipi nyingine tutakazozitumia ili wananchi wa Mwanza waweze kupata huduma bora.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea, Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano. Mheshimiwa Khatib Said Haji, Mbunge wa Konde swali lake litaulizwa kwa niaba yake na Mheshimiwa Ridhiwani Kikwete.

Na. 306

Sheria ya Makosa ya Kimtandao

MHE. RIDHIWANI J. KIKWETE (K.n.y MHE. KHATIB SAID HAJI) aliuliza:-

Kutokana na Sheria ya Makosa ya Kimtandao (*Cyber Crime Act*) kuanza kutumika hapa nchini:-

Je, ni mafanikio gani yamepatikana na kuanza kutumika kwa sheria hiyo?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Khatibu Said Haji, Mbunge wa Konde, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Sheria ya Makosa ya Kimtandao namba 13 ya mwaka 2015 iliyoanza kutumika Septemba, 2015 ililenga kuainisha makosa yanayohusiana na matumizi ya mfumo wa kompyuta na teknolojia ya habari na mawasiliano, kuweka utaratibu wa upelelezi, ukusanyaji na matumizi ya ushahidi wa kielektroniki. Kupungua kwa makosa ya mtandao, kuchukua hatua stahiki pindi makosa yanapotendeka na kuimarika kwa matumizi salama ya mtandao katika shughuli mtambuka ikiwemo fedha, biashara, elimu na kadhalika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuwepo kwa Sheria ya Mtandao kumesaidia kupungua kwa usambazaji wa ujumbe wa uchochezi ambazo zingepelekea uvunjifu wa amani, kupungua kwa uwekaji wa picha za ngono kwenye mitandao ya kijamii ambapo zingepelekea uporomokaji wa maadili, kupungua kwa makosa ya udhalilishwaji kwa njia ya mtandao na kupungua kwa usambazwaji wa nyaraka za siri za Serikali kwenye mitandao ya kijamii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuanzia Agosti 2014 hadi Septemba 2015, kabla ya Sheria kuanza kutumika uwekaji wa picha za ngono mtandaoni, matukio yalikuwa 459 yalitolewa taarifa Polisi, usambazaji wa ujumbe wa uchochezi

matukio yalikuwa sita, matumizi mabaya ya mtandao matukio yalikuwa 117 na usambazaji wa nyaraka za siri za Serikali matukio yalikuwa tisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, takwimu zinaonesha kuwa kuanzia Oktoba, 2015 sheria hii ilipoanza kutumika hadi Mei 2016 tukio moja lilitolewa taarifa Polisi kuhusu uwekaji wa picha za ngono. Usambazaji wa ujumbe wa uchochezi hakukuwa na tukio lolote, matumizi mabaya ya mtandao hakukuwa na tukio lolote na usambazaji wa Nyaraka za siri za Serikali matukio mawili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kutumika kwa sheria hii, baadhi ya makosa ya mtandao yameshafikishwa mahakamani ikiwa ni pamoja na kesi nne za uchochezi kwa kutumia mtandao, kesi moja ya kutoa taarifa ya Uchaguzi wa 2015 bila kibali cha Tume ya Uchaguzi, kesi moja ya kutengeneza na kusambaza Matokeo ya Uchaguzi Mkuu wa 2015 yasiyo sahihi kwenye mtandao na kesi moja ya kutoa taarifa zisizo sahihi kwa njia ya mtandao.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kikwete, swali la nyongeza.

MHE. RIDHIWANI J. KIKWETE: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri yaliyotolewa na Mheshimiwa Naibu Waziri, nina maswali mawili ya nyongeza ambayo akinijibu vizuri basi nitaridhika zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Sheria hii ya *Cyber Crime* hasa ibara ya 39, inampa mamlaka Waziri ya kuamua kutoa au kuruhusu *content* gani iingie katika mitandao, lakini matusi, kejeli, picha za ngono zimeendelea kuwepo katika mitandao na Waziri hafanyi jambo lolote lile. Sasa naomba kuuliza, je, Waziri huyu anaangalia *computer* kama kazi yake inavyomtaka au naye amejikita katika makazi mengine ili tuweze kujua hapa kama sheria hii ina uzuri au ina upungufu wake?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Sheria ya Mtandao inampa nafasi pia Mkuu wa Kituo cha Polisi chochote kile kuweza kukamata *computer*, kukamata mali za mtu ambazo zinahusiana na hilo ambalo yeye analisema ni kosa. Je, Mheshimiwa Waziri, haoni kwamba hapa sasa ndipo tunapozanza kuharibikiwa baada ya kutumia njia halali ya kimahakama kupata ile *order* ya kukamata mali za watu?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, mamlaka aliyopewa Waziri anayehusika na masuala ya mawasiliano si kama yalivyotafsiriwa na Mheshimiwa Kikwete. Isipokuwa pale

inapotokea malalamiko ndipo vifungu hivi vinapotokea. Pamoja na kwamba yeye anadhani masuala haya yanaendelea lakini nimempa taarifa kwamba masuala haya yamekuwa yakipungua sana. Kwa mfano, kama nilivyosema katika jibu langu la msingi, matukio yalikuwa 459 yaliyoripotiwa Polisi, maana yake kuna watu waliolalamika kuhusu matukio hayo wakaripoti Polisi; matukio 459, lakini baada ya sheria kuanza hakukuwa na tukio lolote lililoripotiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa mambo yanaweza yakawa yanaendelea lakini kinachoangaliwa hapa ni yule anayetendewa; anapona kwamba amekosewa anatakiwa atoe taarifa Polisi ili Polisi wachukue hatua. Hivyo vifungu vilivyotajwa vya Mheshimiwa Waziri na hicho cha Polisi ndivyo vinavyotumika. Si kazi ya Polisi kupita kwenye makompyuta na kutafuta makosa hayo, hapana! Kazi ya Polisi ni kupokea malalamiko na ndipo kuyafanyia kazi na kutafuta ushahidi kwa mujibu wa sheria ilivyotungwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Marth Mlata.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Pamoja na kwamba sheria hii ni nzuri lakini naamini kwamba bado elimu haijatolewa vizuri kwa wananchi hasa walioko pembezoni. Naibu Waziri, ningependa kujua, kwamba kumekuwa pia na tabia ya watu wahalifu ambao wanatumia namba za simu za watu wengine kwa kuwaibia watu wengine. Ukienda kwenye *truecaller* unakuta ni jina la Martha Mlata na namba ni ya kwake lakini aliyetumia ni mtu mwingine, je, hili nalo anatuambia nini? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, sababu mojawapo kubwa ya kutaka kutekeleza kuondoa simu feki ni pamoja na hilo ambalo Mheshimiwa Martha Mlata amelieleza.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kwamba ukiwa na simu feki, makosa haya yanapotendeka si rahisi Polisi ku-*trace*, inakuwa ngumu sana kufuatilia tukio hilo lilipotokea kwa sababu zile simu feki hazijawa *registered* na haziwezi kuwa *registered* kwa sababu utengenezaji ni tofauti na jinsi ilivyoandikwa na hakuna namba ya utambulisho katika zile simu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo ndugu zangu, ili tuweze kuhakikisha kazi hii tunaifanya kwa ukamilifu na kwa uzuri zaidi, nawaomba sana tuwahimiza ndugu zetu wahakikishe simu zote zinasajiliwa na zile ambazo hazijatoka katika watengenezaji rasmi na hazina namba za utambulisho nafahamu kwamba

kuanzia tarehe 16 saa sita usiku zitaondolewa katika matumizi. Lengo kubwa ni ku-improve katika utekelezaji wa haya ambayo Mheshimiwa Mlata ameeleza. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Tunaendelea! Mheshimiwa Innocent Sebba Bilakwate, Mbunge wa Kyerwa sasa aulize swali lake.

Na. 307

Ujenzi wa Barabara ya Murushaka

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE aliuliza:-

Barabara ya Murushaka ni kiungo muhimu kwa Karagwe na Kyerwa na ni barabara muhimu sana kiuchumi, lakini barabara hiyo ni mbovu sana wala haiipitiki kabisa:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa haraka wa kutengeneza barabara hiyo ambayo ni muhimu sana kwa wananchi wa Kyerwa?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga kwa lami barabara hiyo kwa sababu zaidi ya magari asilimia 90 yanayotoka Uganda na Kyerwa hutumia barabara hiyo iliyosahaulika?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano naomba kujibu swali la Mheshimiwa Innocent Sebba Bilakwate, Mbunge wa Kyerwa, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, barabara inayozungumziwa ni barabara ya Mkoa inayohudumiwa na Wakala wa Barabara Mkoa wa Kagera inayoitwa Bugene au Omurushaka hadi Kaisho hadi Murongo, na ni ya changarawe, yenye jumla ya kilometa 112 na inapitika wakati wote licha ya sehemu chache korofi wakati wa mvua nyingi. Barabara hii inaunganisha Wilaya za Karagwe na Kyerwa na nchi jirani ya Uganda eneo la Murongo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kwa kutambua umuhimu wa barabara hii kiuchumi na kijamii imekuwa ikitenga fedha kila mwaka ili kuifanyia matengenezo ya aina mbalimbali pamoja na kuimarisha mlima mkali wa Rwabunuka ili uweze kupitika wakati wote, ambapo hadi sasa jumla ya kilometa

10 zimeshawekwa lami na kupunguza usumbufu kwa magari ya mizigo na abiria yanayopita katika mlima huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, katika mwaka wa fedha 2015/2016, matengenezo ya barabara yanayojumuisha kuchonga barabara, kuweka changarawe sehemu korofi na kuimarisha mifereji yamefanyika ambapo tayari kilometa 40 zimeshawekwa katika hali nzuri na kilometa moja zaidi ya lami itajengwa katika mlima Rwabunuka.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba kuna magari mengi katika barabara hii ya Bugene – Kaisho hadi Murongo. Serikali kulingana na vipaumbele vyake na umuhimu wa kila barabara inaendelea kutafuta fedha ili kuifanyia upembuzi yakinifu na usanifu wa kina barabara hii ili hatimaye iweze kujengwa kwa kiwango cha lami. Aidha, Barabara Kuu ya Omugakorongo – Kigarama – Murongo yenye urefu wa kilometa 105 nayo imepewa kipaumbele, kwani hivi sasa inafanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi kwa kiwango cha lami. Ujenzi wa barabara hii utarahisisha usafiri wa bidhaa, mazao na abiria kati ya nchi ya Uganda na Wilaya za Kyerwa, Karagwe na pia kupunguza wingi wa magari katika barabara ya Bugene yaani Omurushaka – Kaisho hadi Murongo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Bilakwate, swali la nyongeza.

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Kwanza sijaridhika na majibu ambayo amenipa Mheshimiwa Naibu Waziri kwa sababu kusema hii barabara inapitika kila wakati si kweli! Barabara hii mwaka wa jana mzima ilikuwa ni barabara mbovu imejaa mashimo, magari yote yanayopita barabara ile yanaharibika sana. Kwa hiyo, kuna taarifa ambazo wamekuwa wakiletewa ambazo si sahihi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa nimuulize Mheshimiwa Naibu Waziri. Swali la kwanza; je, yuko tayari yeye mwenyewe binafsi kwenda kuitembelea barabara ile na kuiona ili aone umuhimu wake kwa sababu taarifa ambazo wamekuwa wanalletewa sio za kweli?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Mheshimiwa Rais akiwa pale Nkwenda kwenye kampeni aliiona barabara ile ikiwa na umuhimu kwa kuwa barabara hii inapita katikati ya Wilaya. Aliahidi kutupa kilometa 20 akiingia tu madarakani. Hizo kilometa 20 zinaanza kujengwa lini? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza naomba nikiri kwamba miongoni mwa Wabunge ambao wanakuja ofisini kila wakati kufuatilia ni pamoja na Mheshimiwa Bilakwate. Mheshimiwa Bilakwate ameifuatilia barabara hii na tumekuwa tukijaribu kuangalia katika hizi barabara mbili zote zinaanzia karibu sehemu moja kuishia karibu sehemu moja. Suala ni ipi kati ya hizi mbili ni muhimu? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kipindi kilichopita kama ambavyo tumeongea ofisini, ni kwamba uongozi wa Mkoa pamoja na Mbunge aliyepita waliona kwamba hii barabara ya kupitia Kigarama ndiyo ipewe umuhimu wa kwanza na hii ya kupitia Omurushaka nayo wakati Mheshimiwa Rais alipokuwa kule aliipa kipaumbele. Kwa hiyo, barabara zote mbili sisi kama Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano tumezichukua kwa umuhimu wake. Tutaanza na hii ambayo tumeshaanza kufanya kazi, tukiimaliza hii tutakuja kukamilisha hii nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini wakati tunasubiri kuanza hii ya pili ambayo ndiyo anayoifuatilia kwa umakini sana Mheshimiwa, tunamwomba sana akubali kwamba ile kazi tunayoifanya kwanza ya kuimarisha ule mlima maana tatizo kubwa liko pale mlimani hasa. Ombi lake la kwanza nalikubali, nitakuwepo naye huko, tukaongee na wananchi kuthibitisha ahadi ya kiongozi wetu mkuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini wakati huo huo afahamu mazingira tuliyonayo kutokana na hizi barabara mbili ambazo zote zinaonekana zina kipaumbele lakini viongozi wa Mkoa na Mbunge aliyepita inaonekana hiyo nyingine ndiyo waliitanguliza zaidi. Sasa ni swala la kutafuta namna gani zote mbili twende nazo kwa sababu zote zina umuhimu wa pekee na zinatoa huduma kubwa. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mussa Sima.

MHE. MUSSA R. SIMA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Naomba niulize swali dogo la nyongeza. Wakati wa kampeni, Mheshimiwa Rais aliwaahidi wananchi wa Jimbo la Singida Mjini kwamba atajenga barabara kwa kiwango cha lami ya kuunganisha Kata zote za pembeni. Sasa, je, mchakato huu wa kujenga barabara utaanza lini? Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, tumepewa ahadi zote ambazo viongozi wetu, Mheshimiwa Rais, Mheshimiwa Makamu wa Rais, walizitoa sehemu mbalimbali za nchi, ahadi zote tunazo. Tulichowekea fedha ili tuweze kuanza kutekeleza katika mwaka huu wa kwanza tunaoanza ni zile barabara ambazo zilishaanza kufanyiwa kazi toka zamani na wakandarasi wako *site*.

Mheshimiwa Naibu Spika, nadhani tutakubaliana kwamba ni vyema tukamaliza kwanza ile kazi iliyoanza siku nyingi za nyuma ili wakandarasi wasiendelee kupata fedha bila kufanyia kazi kwa kutopewa fedha za ujenzi na hivyo wanaendelea kukaa pale bila kufanya kazi na tunalazimika kuwalipa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kipaumbele cha kwanza ni kukamilisha barabara ambazo zilianza. Nawahakikishieni Waheshimiwa Wabunge kwamba barabara zote ambazo Mheshimiwa Rais pamoja na Mheshimiwa Makamu wa Rais waliziahidi na bahati nzuri tumeshazipata, tutahakikisha tunazipangia ratiba ya utekelezaji katika kipindi kitakachofuata.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kakunda.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Barabara ya kutoka Mbeya hadi Mkiwa inaunganisha Mikoa mitatu ya Mbeya, Tabora na Singida na iliamuliwa kujengwa miaka 10 iliyopita. Sasa kipande cha kutoka Chunya hadi Itigi kitakamilika lini?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, barabara anayoingelea Mheshimiwa Mbunge imepangwa katika bajeti ya mwaka huu utakaoanza Julai. Kwa kweli nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wameipitisha bajeti. Hivyo, ni wajibu wetu kuhakikisha bajeti hiyo tunaisimamia ili itekelezwe kama ilivyopangwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kusema ni lini barabara hii itakamilika, namwomba sana Mheshimiwa Mbunge atupe subira kwa sababu hivi vitu ni vya kitaalam, vinatakiwa vifuatane na mikataba ilivyo. Namhakikishia kwamba barabara hii itakamilika – hilo ndilo la msingi. Lini hasa; nadhani tusiende sana kwa undani kiasi hicho ili baadaye tukaja kushikana uongo hapa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ikupa Alex.

MHE. STELLA I. ALEX: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona. Kwa kuwa suala la ujenzi wa barabara linaenda sambamba na uwekwaji wa alama za barabarani na kwa kuwa tayari Serikali imeshaanza kuweka alama hizi za barabarani kwa ajili ya watu wenye ulemavu kwa baadhi ya mikoa, kwa mfano Tanga, je, nini mpango wa Serikali kwa mikoa mingine? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, ni dhamira ya Serikali kuhakikisha kwamba alama zote tunazoweka barabarani zinazingatia mahitaji maalum ya walemavu. Naomba kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge na najua ameshakutana na Waziri wangu pamoja na wawakilishi wa walemavu ambao walikuja hapa Dodoma na wamelizungumzia hili suala kwa undani.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimshukuru kwa juhudi anazozifanya za kufuatilia mahitaji ya walemavu. Nina hakika kwa namna ambavyo ameanza tutafika mahali kila barabara ambayo walemavu wanahitaji, tutaiwekea hayo mahitaji maalum kadri uwezo wa fedha utakavyokuwa unapatikana.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea. Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, Mheshimiwa Kasuku Samson Bilago Mbunge wa Buyungu swali lake litaulizwa kwa niaba na Mheshimiwa Cosato Chumi.

Na. 308

Utekelezaji wa Sera ya Elimu na Mafunzo ya Mwaka 2014

MHE. COSATO D. CHUMI (K.n.y. MHE. KASUKU S. BILAGO) aliuliza:-

(a) Je, Sera ya Elimu na Mafunzo ya Mwaka 2014 itaanza kutekelezwa lini katika kipengele cha Elimu ya Msingi (Chekechea - Kidato cha Nne)?

(b) Je, ni Walimu wangapi wa Sekondari wanahitajika ili kutekeleza Sera hiyo?

(c) Je, hali ya miundombinu katika shule zetu ikoje katika kutekeleza Sera hiyo.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kasuku Samson Bilago, Mbunge wa Buyungu, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, utekelezaji wa kipengele cha Elimu Msingi ambapo watoto watasoma kwa miaka kumi mfululizo utaanza mara baada ya kupitishwa kwa mabadiliko ya Sheria ya Elimu, Sura ya 353 ya mwaka 1978 na Sheria nyingine zitakazoleta ufanisi katika utekelezaji wa kipengele hicho. Aidha, uwepo wa miundombinu ya kutosheleza na Walimu wa kutosha, vitazingatiwa kabla ya utekelezaji kuanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa takwimu zilizopo idadi ya Walimu wa sekondari ni 88,999 na kati yao 18,545 ni Walimu wa masomo ya sayansi na hisabati. Walimu 70,454 ni Walimu wa masomo ya lugha, sanaa na biashara. Hata hivyo, kuna upungufu wa Walimu 22,460 wa masomo ya sayansi na hisabati katika Shule za Sekondari na kuna ziada ya Walimu 7,988 wa masomo ya Sanaa, Lugha na Biashara. Uchambuzi wa mahitaji halisi ya miundombinu na Walimu wanaohitajika kwa ajili ya utekelezaji wa Elimu Msingi unaendelea kufanyika.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, kupitia Halmashauri za Wilaya, Jiji na Manispaa, Serikali imeendelea kutenga fedha katika bajeti katika kila mwaka kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu katika shule za Msingi na Sekondari. Lengo ni kupunguza changamoto ya utoshelevu wa miundombinu kama vile vyumba vya madarasa na nyumba za Walimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2015/2016, Serikali ilitenga kiasi cha shilingi bilioni 67.83 kwa ajili ya kuimarisha miundombinu, ambazo tayari zimeshapokelewa kwenye halmashauri na zinatumiwa kwa ajili ya ukarabati na ujenzi wa nyumba za madarasa, ujenzi wa vyoo vya Walimu na wanafunzi na ujenzi wa nyumba za Walimu. Shule ambazo zinanufaika na hicho kiasi cha bilioni 67 jumla yake ni 528 nchini kote. Aidha, katika mwaka wa fedha 2016/2017, Serikali imetenga kiasi cha shilingi bilioni 48.3 kwa ajili ya kuimarisha miundombinu ya shule za msingi na sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na uimarishaji wa miundombinu, katika mwaka wa fedha 2015/2016, Serikali inatarajiwa kuajiri Walimu 35,411 katika shule za msingi na sekondari, ili kuongeza idadi ya Walimu kwa lengo la kuongeza tija katika sekta ya elimu hapa nchini.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Chumi, swali la nyongeza.

MHE. COSATO D. CHUMI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri naomba sasa kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Swali la kwanza, je, ni lini sasa Serikali itaanza kutekeleza kwa

vitendo, Waraka namba tatu (3) wa mwaka 2014 unaoelekeza kwamba kutakuwa na posho ya madaraka kwa ajili ya Walimu Wakuu wa shule za Msingi, Walimu wa Sekondari, Waratibu wa Elimu wa Kata na Wakuu wa Vyuo? Sasa utekelezaji wake utaanza lini maana ni mwaka wa pili sasa unakwenda?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili la nyongeza; kwa kuwa umoja wa Wakuu wa Shule za Sekondari hapa nchini maarufu kwa jina la TAHOSSA ulikuwa ukitumia sehemu za michango, kwa ajili ya kufanya shughuli mbalimbali ikiwemo pamoja na kufanyisha mitihani ya *mock* na ujirani mwema ambao ililenga sana kuimarisha na kuboresha taaluma. Sasa, kwa kuwa tunaenda na mpango wa elimu bila malipo, je, Serikali iko tayari kuisaidia ruzuku TAHOSSA ili iendelee kufanya kazi zake kwa ufanisi? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Elimu.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kuhusu swala la utekelezaji wa waraka namba tatu wa posho ya madaraka. Hili ni swali jipya halina uhusiano na swali la msingi kwa hiyo majibu yake yataandaliwa na kuletwa katika kipindi kingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na swali la pili la TAHOSSA ambalo linaendana na utekelezaji wa Sera ya Elimu Msingi ya Mwaka 2014, ni kwamba katika mwongozo waraka namba sita umebainisha wazi mgawanyo wa fedha na hivyo basi kuna mahitaji yanayohusiana na mitihani, fedha zinazotolewa kwa ajili ya elimu bure kuna kipengele cha mitihani. Kwa hiyo, napenda kuchukua nafasi hii kusisitiza kwamba matumizi ya fedha zinazotolewa kwa ajili ya elimu msingi yazingatie mwongozo uliotolewa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ritta Kabati.

MHE. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Nataka kujua elimu shirikishi kuhusiana na wanafunzi wenye uhitaji maalum, kwa sababu shule yetu ya Lugalo iliyopo katika Mkoa wa Iringa ina wanafunzi ambao wana uhitaji maalum, lakini utakuta hawa wanafunzi hawana vifaa vya kujifunzia wala Walimu hawana vifaa vya kuwafundisha. Je, Serikali inasemaje kuhusiana na hilo? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na elimu shirikishi na changamoto za elimu maalum, nadhani

nimeeleza wazi dhamira ya Serikali ya kutatua changamoto zilizopo katika utoaji wa elimu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalum.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama Mheshimiwa Ritta Kabati pengine anaona mikakati ambayo tumeiweka kwenye bajeti haitaweza kuondoa changamoto mahususi, ambazo ziko kwenye shule katika eneo lake, nimhakikishie kwamba, niko tayari kuongozana naye ili nione matatizo halisi ili tuweze kuyatatua, kwa sababu hiyo ndiyo dhamira ya Serikali. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hongoli.

MHE. JORAM I. HONGOLI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa wanafunzi hawa wa awali pia ni elimu ambayo ni msingi na sehemu nyingi wamekuwa wakifundishwa na Walimu waliosomea kufundisha wanafunzi wa shule za msingi na kuna baadhi ya maeneo wamekuwa wakifundishwa na Walimu ambao hawajapata mafunzo. Sasa kwa kuwa tuna chuo ambacho kinatoa Walimu, au tuna vyuo ambavyo vinatoa Walimu wa shule za awali, ni kwa nini Serikali isiajiri Walimu wa shule za awali katika shule zote nchini ili waweze kufundisha vizuri kwa sababu hawa wana mafunzo maalum kwa ajili ya wanafunzi wa elimu ya awali? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba Walimu wa elimu ya awali wanahitaji kuwa na mafunzo maalum, lakini napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu kwamba, Walimu wote wanaofundisha shule za msingi wanakuwa na *course* ya lazima ambayo inahusiana na ufundishaji wa elimu ya awali. Kwa hiyo, kwa sasa hivi ambapo wale walimu ambao wamefanya kama *course* maalum (*specialization*) hawapo wa kutosha, bado Walimu wa shule za msingi wana uwezo wa kufundisha kwa sababu ni somo la lazima kila Mwalimu wa shule ya msingi lazima achukue somo la elimu ya awali.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia napenda kumfahamisha Mbunge pamoja na Bunge lako Tukufu kwamba, sasa hivi tayari Serikali imepanua wigo wa utoaji wa mafunzo ya elimu ya awali kwa Walimu na sasa hivi tuna vyuo tisa ambavyo vinatoa mafunzo na Walimu hawa watahitimu mwaka 2018, ndipo watakamilisha masomo yao.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nditye, swali fupi la nyongeza.

MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nataka kujua, kwa kuwa sekondari nyingi sasa zina maabara na baadhi ya sekondari hizo kata zake zimekwishapitiwa na umeme, lakini Sekondari hazina umeme ni jukumu la Wizara au ni nani mwenye jukumu la kuingiza umeme kwenye shule hizo? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Namwona Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI WA OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mbunge juu ya mchakato wa shule hizi za sekondari ambazo zina maabara. Ni kwamba katika mchakato wa utengenezaji wa bajeti za Halmashauri, Halmashauri inatakiwa itenge bajeti ya kutosha kwa ajili ya uwekaji wa umeme katika shule hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini hata hivyo Waziri wa Nishati na Madini wiki iliyopita alizungumza wazi kwamba tutaweka kipaumbele kwa kupitia Wizara ya Nishati na Madini, kuhakikisha kwamba Halmashauri zinafanya hivyo. Pia Wizara ya Nishati na Madini itaweka kipaumbele ili shule hizi zote ziwe na umeme katika nchi yetu.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea Wizara ya Maji na Umwagiliaji Mheshimiwa Abdul-Azizi Abood Mbunge wa Morogoro Mjini sasa aulize swali lake.

Na. 309

Kero ya Maji Katika Manispaa ya Morogoro

MHE. ABDUL-AZIZ M. ABOOD aliuliza:-

Morogoro Mjini bado ina kero ya maji katika maeneo mbalimbali ya Manispaa kama vile Kata ya Tungi, Mkundi, Kiegea A na B, Kihonda, Kisanga na Ngerengere:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuondoa kero hii ya maji katika Manispaa ya Morogoro?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Abdul-Azizi Abood Mbunge wa Morogoro Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Morogoro (*MORUWASA*) inaendelea kutatua kero ya maji iliyoko katika maeneo mbalimbali ya Manispaa ya Morogoro. Katika mpango wa muda mfupi wa kuboresha huduma ya maji, kazi zilizopangwa ni upanuzi wa mtandao wa bomba katika maeneo yasiyo na mtandao, ufungaji wa mita za maji, ubadilishaji wa bomba chakavu na uzibaji wa mivujo ya maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imepanga kufunga pampu eneo la mizani na bomba kuu la kupandisha maji kwenye tanki lililopo Kilima cha Kilimanjaro ambalo litahudumia eneo la Kiegea A na B na Kata ya Mkundi. Aidha, eneo la Kasanga, Kata ya Mindu kuna mradi mpya unaojengwa na Halmashauri ya Manispaa ya Morogoro ambao ukikamilika utaondoa kero ya maji kwa wakazi wa Kasanga.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mpango wa muda mrefu, Serikali imeanza kutekeleza awamu ya pili ya mradi wa maji, ambapo hatua za kumpata mtaalam mshauri atakayepitia usanifu wa vitabu vya zabuni inaendelea. Ujenzi utaanza mara baada ya kukamilika kwa mapitio hayo. Kukamilika kwa ujenzi wa mradi kutamaliza kero ya maji kwa kiasi kikubwa na kukidhi mahitaji hadi itakapofika mwaka 2025.

Mheshimiwa Naibu Spika, fedha za kutekeleza mradi zitachangiwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, pamoja na Serikali ya Ufaransa kupitia Benki ya Maendeleo ya Ufaransa *EFD* ambao wameahidi kuchangia Euro milioni 40. Utekelezaji wa mradi huu unatarajiwa kuanza mwaka wa fedha 2016/2017.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Abood, swali la nyongeza.

MHE. ABDUL-AZIZ M. ABOOD: Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba kuuliza maswali mawili mafupi ya nyongeza. Kwa kuwa Serikali ina mpango wa kusambaza mabomba maeneo ambayo hayana mabomba ya maji, nataka kujua muda gani ambao Serikali itasambaza mabomba hayo?

Swali la pili, kuna baadhi ya maeneo Morogoro Mjini hawapati maji karibu miezi miwili, lakini cha kushangaza wanapelekewa bili za kulipa maji, je, ni lini Serikali itaondoa kero hiyo ambayo imekuwa kama dhuluma kwa wananchi wa Jimbo la Morogoro Mjini? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza ni muda gani tutakamilisha kuweka mtandao wa mabomba ya kusambaza maji ili yaweze kufika maeneo yote.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Mbunge Abood aangalie katika kitabu cha bajeti, tumetenga zaidi ya shilingi bilioni nne kwa mwaka wa fedha unaokuja wa 2016/2017 kwa ajili ya kuendelea na kazi ya kuweka mabomba ya mtandao katika Jimbo lake la Morogoro Mjini. Kwa hiyo ni muda gani, kwa sababu utekelezaji una mchakato wake, mchakato wa bajeti tayari umekamilika fedha Serikali imetenga. Kwa hiyo, tutaendelea na usanifu, tutaendelea na kutangaza tenda na baada ya kutangaza tenda kumpata mkandarasi ndiyo program kamili lini tutatekeleza mradi kwa miezi mingapi itapatikana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu tatizo la bili za maji. Nashukuru kwamba nimepata hii taarifa, Mheshimiwa Mbunge hili suala tutalifuatilia kuona inakuwaje kwamba mtu analetewa bili za maji wakati maji hatumii?

Mheshimiwa Naibu Spika, suala hili nililikuta pia katika Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara nilipokwenda kule. Suala hili wakati mwingine linakuwa na udanganyifu. Kuna *connection* ambazo hazijatambuliwa na mamlaka, mtu anaiba maji, sasa wakimtambua wanakwenda kumpiga bili analalamika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna mambo mengi ambayo yanajitokeza katika hili suala la bili, lakini pia kuna uzembe vile vile hata ndani ya watendaji wetu kwa upande wa mamlaka. Kwa hiyo, nimwombe tu Mheshimiwa Abood tushirikiane. Nitatoa taarifa kwa Mamlaka ya Mji wa Morogoro ili waweze kuliangalia hili na tutampatia majibu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri hilo suala nadhani mliangalie, maeneo mengi tu watu wanapelekewa bili bila kupata huduma ya maji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Flatei Massay!

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa Jimbo la Morogoro Mjini linafanana kabisa na Jimbo la Mbulu Vijijini juu ya tatizo hili la ukosefu wa maji. Kwa kuwa Waziri alishaniahidi kwamba tukipeleka *certificate* atawasaidia wakandarasi kuwalipa fedha waendeleo na mradi. Je, ni lini sasa watapatiwa fedha, miradi ya Mbulu iliyopo Haidom na Dongobeshi ili wakandarasi waweze kumaliza na wananchi wapate maji? Ahsante

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Massay kama ulishaongea na Naibu Waziri mbona unamuuliza tena hapa ndani. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nakushukuru. Tumekuwa na matatizo huko nyuma kwamba, tunapeleka fedha katika Halmashauri wanachelewa kutekeleza miradi. Sasa hivi tumeweka utaratibu kwamba tukishatenga bajeti, basi Halmashauri zitangaze tenda zianze kutekeleza miradi. *Certificate* ikipatikana watuletee tutaapeleka Hazina, halafu wakitupatia pesa ndiyo tuweze kupeleka.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kama tulivyoongea kama ulivyosema Mheshimiwa Massay naendelea kusisitiza kwamba walete *certificate* halafu pesa tutalipa. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa!

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, matatizo ya maji katika Jimbo langu la Rufiji ni makubwa na hatuwezi kuyafananisha na Morogoro. Eneo dogo la Rufiji ambalo linapata maji safi ni Tarafa ya Ikwiriri, lakini tumeharibikiwa *motor pump* huu sasa mwezi wa Nane. Tuliwasilisha maombi kwa Mheshimiwa Waziri lakini mpaka leo hii hatujapata *motor pump* hiyo au kupata fedha kwa ajili ya ununuzi wa *motor pump* ili kuweza kuwasaidia wananchi wa Jimbo langu la Rufiji.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nipate taarifa kutoka kwa Mheshimiwa Waziri, ni lini sasa fedha hizi zitatoka kwa ajili ya ununuzi wa *motor pump* ili kuweza kuwasaidia wananchi wa Jimbo langu la Rufiji hususan Tarafa ya Ikwiriri? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, hivi sasa ni mwezi wa Sita na mmepitisha bajeti ya Wizara ya Maji ambayo utekelezaji wa

bajeti unanza Julai. Sasa naomba tusebiri fedha za Mwaka wa Fedha wa 2016/2017 itakapotoka ndipo tuweze kumpatia Mheshimiwa Mbunge. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Massare.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kuniona ili niulize swali dogo tu la nyongeza, kwa kuwa swali la msingi wananchi wa Morogoro linafanana sana na wananchi wa Jimbo la Manyoni Magharibi hususan Mji mdogo wa Itigi. Je, ni lini Serikali itasaidiana na Halmashauri yangu kuhakikisha Vijiji vya Rungwa, Kintanula, Kalangali, Mitundu, Kingwi, Dodiandole, Mbugani, Mabondenii, Njirii, Gurungu, Majengo, Songambe, Kitalaka, Kihanju na Tambuka Reli vitapatiwa maji? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaendelea kushirikiana na Halmashauri zote nchini kwa kuzipanga bajeti ili ziweze kutekeleza miradi ya maji. Hilo limeshafanyika, katika Mwaka wa Fedha unaokuja Serikali imehakikisha Halmashauri zote inazipatia fedha kwa ajili ya kuendeleza miradi ya maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, fedha zilizotolewa kwanza ni kuhakikisha kwamba miradi iliyokuwa inaendelea inakamilika, baada ya hapo ndipo wanakwenda sasa kwenye miradi mipya. Kwa hiyo, kwa mujibu wa swali lake Serikali tayari inashirikiana na Halmashauri, sasa ni wajibu wake Mheshimiwa Mbunge, kwa sababu na yeye ni Diwani, kukaa katika kikao cha Madiwani na uongozi wa Halmashauri ili waweze kupanga bajeti kwa hela iliyotengwa ili hivyo vijiji viweze kufikiwa. Kama fedha haitatosha basi mwaka ujao wa fedha wataleta maombi, tutatenga fedha nyingine.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Shaban Omar Shekilindi, Mbunge wa Lushoto, swali lake litaulizwa kwa niaba ya Mheshimiwa Mboni Mhita.

Na. 310

Tatizo la maji Safi na Salama-Jimbo la Lushoto

MHE. MBONI M. MHITA (K. n. y. MHE. SHABAN O. SHEKILINDI) aliuliza:-

Jimbo la Lushoto linakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa maji hususan katika maeneo ya Umiri, Makanya, Kwemashai, Gare, Mlola, Mbwei, Malibwi na Kilole:-

Je, ni lini Serikali itawapatia wananchi hao maji safi na salama ili waondokane na adha hiyo?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Shabani Omar Shekilindi, Mbunge wa Jimbo la Lushoto, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kutatua tatizo la maji Halmashauri ya Lushoto, inatekeleza mradi wa maji wa Mlola ambapo ujenzi wake umefikia asilimia 50, mradi wa maji wa Malibwi umefikia asilimia 85 wakati miradi ya maji katika maeneo ya Kwemashai na Ngulu umefikia asilimia 15.

Mheshimiwa Naibu Spika, mradi wa maji Ubiri ulijengwa mwaka 1972 na unahudumia watu 2,013. Hata hivyo, huduma ya maji inayotolewa haitoshelezi mahitaji, hivyo Halmashauri ina mpango wa kutoa maji kutoka Kijiji cha Ngulu pindi mradi wa Ngulu utakapokuwa umekamilika bila kuathiri malengo yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha miradi katika Vijiji vya Makanya, Kilole na Mbwei imewekwa katika mpango wa utekelezaji wa program ya maendeleo ya Sekta ya Maji Awamu ya Pili. Mradi wa Gare ambao unahitaji kufanyiwa upanuzi na kuongeza idadi ya vituo vya kuchotea maji utaingizwa katika mipango ya Halmashauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuzingatia umuhimu wa kuwaondolea adha ya upatikanaji wa maji katika Mwaka wa Fedha 2016/2017, Serikali imetenga kiasi cha shilingi bilioni 3.4 ili kukamilisha miradi inayoendelea kutekelezwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mboni Mhita, swali la nyongeza.

MHE. MBONI M. MHITA: Mheshimiwa Naibu Spika, matatizo ya maji katika Jimbo la Lushoto yanafanana sana na matatizo ya Jimbo la Handeni Vijijini. Je, Mheshimiwa Waziri yuko tayari kuweza kufanya ziara katika Jimbo la Handeni Vijijini na kujionea matatizo ya Maji katika Jimbo hili? Je, yuko tayari ama anatoa *commitment* gani kwa fedha ambazo amesema zitatoka kwa miradi ya maji katika Jimbo la Lushoto? Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, nianze na swali la mwisho. Mheshimiwa Naibu Waziri anatoa *commitment* gani; tayari Bunge lako limeshapitisha bajeti ya Mwaka wa Fedha wa 2016/2017 na

katika bajeti hiyo kuna shilingi bilioni 3.4 kwa ajili ya Lushoto, kwa hiyo, hakuna *commitment* zaidi ya hiyo. Nimwombe tu Mheshimiwa Mbunge sasa ashirikiane na Halmashauri ili kuendelea sasa kufanya matumizi ya hizi fedha.

Mheshimiwa Naibu Spika, matatizo ya Handeni. Tayari tuna mradi wa *HTM* ambao utekelezaji wake unaanza mwaka wa fedha unaokuja. Ni mradi mkubwa ambao utapitia maeneo mengi katika Mji wa Handeni na hatimaye kuhakikisha kwamba, tunakamilisha mradi huu. Maeneo ambayo hayatafikiwa na mradi huo Halmashauri zihakikishe kwamba, zinatumia fedha iliyopangwa kwa ajili ya ama kuchimba visima au kutengeneza mabwawa kwa ajili ya kuhakikisha kwamba, wananchi wote wa eneo hilo wanapata huduma ya maji. Kama fedha hazitatosha zilizopangwa basi ni wajibu wa Halmashauri kuhakikisha wanaleta maombi ili tuweze kutenga fedha katika Mwaka wa Fedha 2017/2018.

MHE. STEPHEN H. NGONYANI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kuniona. Tatizo la Lushoto linalingana kabisa na Korogwe Vijijini hasa kwenye Mji Mdogo wa Mombo. Serikali kwa kupitia Benki ya Dunia ilitenga milioni 900 kwa mradi wa maji ambao unakwenda kutoka Vuga mpaka Mombo kwa kupitia Mombo kwenda Mlembule. Mradi huu umekamilika kwa asilimia 80, tatizo ni kwamba, wananchi wanaolinda chanzo cha maji katika Wilaya ya Bumbuli au katika Mji wa Bumbuli ambao wanatoka Vuga walikuwa wanaomba wapatiwe maji na sasa hivi Serikali iliahidi kwamba, wale wananchi wanaolinda chanzo cha maji watapatiwa maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni lini mradi huu wa Mombo ambao Serikali imetumia gharama zaidi ya milioni 900, lakini mpaka sasa hivi haujakamilika?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara ya Maji na Umwagiliaji katika Sera yake na katika mipango yake imeweka mpango kwamba, Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2016/2017 kwanza inakamilisha miradi iliyokuwa inaendelea kabla haijaingia katika miradi mipya. Kwa hiyo, mradi wako Mheshimiwa Mbunge ambao umeuita ni mradi wa Benki ya Dunia na imebakia kidogo mradi huo utakamilika, lakini pia ni sambamba na kuwapelekea maji wananchi wa eneo ambalo ni chanzo cha maji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yetu imepanga kwamba, maeneo yote ambayo maji yanatoka katika lile eneo, basi maji lazima na huko yapatikane. Kama utaratibu huo haukuwepo, naomba Mheshimiwa Mbunge pamoja na

Halmashauri washauriane ili mwaka wa fedha 2017/2018 tuweze kutenga fedha kuhakikisha wale wananchi wa kwenye chanzo cha maji wanapata maji.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lubeleje!

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina swali moja la nyongeza. Kwa kuwa, vilevile katika Jimbo langu la Mpwapwa kuna matatizo makubwa sana ya maji katika Vijiji vya Mima, Chitemo, Berega, Nzase, Lupeta, Bumila na Makutupa na kulikuwa na mradi mkubwa sana wa maji na mpaka sasa umechakaa. Je, Mheshimiwa Waziri yuko tayari kuusaidia ule mradi uanze kuhudumia wananchi wa vijiji hivyo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ipo tayari na ndiyo maana inatenga bajeti na imetenga bajeti kwenye Wilaya zote ikiwemo pamoja na Wilaya ya Mheshimiwa Lubeleje. Katika malengo yetu tunakamilisha miradi inayoendelea, lakini pia, tunaomba Halmashauri mtuletee maombi ya fedha kwa ajili ya ukarabati wa miradi ya zamani ili iendelee kufanya kazi kama ambavyo nilijibu katika swali la msingi la Mheshimiwa Abood kule Morogoro kwamba, tunataka tuhakikishe kwamba, miradi yote inayoendelea inakarabatiwa, ili kuondoa matatizo ya uvujaji wa yale mabomba unaosababisha maji kupotea.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa tu kwamba, tuko pamoja na yeye na Serikali iko pamoja na Halmashauri yake. Kinachotakiwa watumie fedha tuliyowapa, lakini mwaka wa fedha utakaokuja basi walete maombi tena ili tuweze kutoa hiyo fedha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mary Chatanda, swali fupi.

MHE. MARY P. CHATANDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kuniona. Kwa kuwa, Bunge lililopita kuna fedha zilikuwa zimetengwa kwa ajili ya ile miradi 10 ya *World Bank* katika Vijiji Mji vya Mji wa Korogwe ikiwemo Lwengela Relini, Lwengela Darajani na Msambazi. Je, Serikali ina mpango gani kwa sababu kwenye bajeti hii sijaona hiyo fedha? Safari iliyopita hawakupewa zile fedha, safari hii wana mkakati gani kuhakikisha kwamba vijiji hivi vinachimbiwa vile vile visima virefu kama ambavyo ilikuwa imepangwa? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, juu ya Miradi ya *World Bank* ambayo haikukamilika, kama ambavyo nimeshajibu awali kwamba, katika bajeti tuliyoitenga mwaka huu, basi tuhakikishe kwamba tunakamilisha kwanza ile miradi ambayo haikukamilika kabla hatujaingia kwenye miradi mipya.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, natambua pia, kwamba, eneo la Korogwe lina matatizo makubwa ya maji, baadhi ya vijiji bado havijapata. Kupitia mradi wa *HTM* ambao chanzo chake nacho kinatoka katika ule Mto Ruvu tutahakikisha kwamba, sehemu ya maji hayo yanapita kwenye Vijiji vya Korogwe ili kuhakikisha kwamba, wananchi wote wa eneo la Korogwe wanapata maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, maeneo ambayo hayatafikiwa na mradi tuhakikishe kwamba tunashirikiana na Halmashauri kwa ajili ya kuchimba visima au kujenga mabwawa. Kama fedha haipo katika Mwaka wa Fedha 2016/2017 basi wahakikishe wanaharakisha kuleta maombi, ili katika bajeti ya mwaka 2017/2018 tunatoa fedha. Katika hiki kipindi nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, tutatembelea hilo eneo, tutatembea kuja kujionea hali halisi.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Wizara ya Nishati na Madini, Mheshimiwa Mary Nagu, sasa aulize swali lake.

Na. 311

Ahadi ya Kuunganisha Umeme Vijiji 19 - Wilaya ya Hanang

MHE. DKT. MARY M. NAGU aliuliza:-

Katika Mwaka wa Fedha 2014.15 Serikali iliunganisha umeme kwenye vijiji vinne tu katika Wilaya ya Hanang; hata hivyo, Mwaka 2015/2016, Serikali iliahidi kuunganisha umeme vijiji vingine 19:-

Je, ni lini Serikali itatimiza ahadi hiyo, ambayo inasubiriwa kwa hamu na wananchi wa Wilaya ya Hanang?

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Mary Michael Nagu, Mbunge wa Hanang, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Mradi kabambe wa REA awamu ya pili katika Jimbo la Hanang umevipatia umeme vijiji saba na shule za sekondari tatu kati ya Kata 19 zilizokuwa zimeombewa umeme katika awamu ya pili. Hata hivyo, vijiji vilivyobaki Hanang, vyote alivyoomba Mheshimiwa Nagu vitapatiwa umeme kwenye REA awamu ya tatu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vijiji 44 alivyoomba Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu pamoja na shule za sekondari, vituo vya afya pamoja na zahanati vinatarajiwa kupatiwa umeme kwenye REA awamu ya tatu kama alivyoomba. Kazi ya kupeleka umeme katika maeneo hayo inajumuisha ujenzi wa njia ya msongo wa kilovoti 33 yenye urefu wa kilometa 262.4, ujenzi wa njia ya umeme ya msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilometa 169.8, lakini pia ufungaji wa transformer 54.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kazi hizo, kazi nyingine itakayofanyika ni kuwaunganishia umeme wateja wa awali wapatao 11,449. Kazi ya kupeleka umeme katika Jimbo la Hanang itagharimu Shilingi bilioni 15.8.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu, kwa majibu haya naona kama Hanang yote itakuwa inawaka umeme! Swali la nyongeza!

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza namshukuru sana Naibu Waziri kwa majibu mazuri yenye kuwaletea matumaini wananchi wa Hanang. Sasa naomba niulize maswali madogo mawili, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kwa kutambua kwamba, Wilaya ya Hanang ilisahauliwa katika Awamu ya kwanza na ya pili, sasa atakubaliana na mimi, na ninahakika atakubaliana na mimi kwamba, vijiji hivyo vya Hanang alivyovitaja sasa vitakuwa Awamu ya tatu viwe vya kwanza katika kupewa umeme katika Awamu hiyo ya tatu?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili; najua kwamba, awamu ya kwanza na ya pili ilipewa vijiji vichache mpaka sasa havijapata umeme. Je, Naibu Waziri atakubaliana na mimi kwamba, katika muda mfupi unaokuja vijiji hivyo vichache vipate umeme basi, ili viwape matumaini wananchi wa Hanang?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, nirekebishe kidogo kwamba, katika Jimbo la Hanang kwa kweli, hatukupeleka vijiji vingi! Ni vijiji saba tu ambavyo tulivipatia umeme kwenye REA awamu ya pili,

lakini niongezee kwa Mheshimiwa Mbunge kama alivyosema vijiji 19 ambavyo vilikusudiwa kupewa umeme kwenye REA awamu ya pili vyote vitakamilika ndani ya siku 20 zilizobaki. Kwa hiyo, awamu ya pili itakamilisha vijiji vyako Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu na vijiji vingine 44 ulivyoomba na vyeneyewe vitapatiwa umeme kwenye REA awamu ya tatu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimhakikishie Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu vile Vijiji vya Kisambalang, Dang'aida, Dawidu, Mwanga na Wandolendode, vyote vitapatiwa umeme katika awamu ya tatu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili kuhusiana na uhakika kwamba, je, muda uliobaki kweli kazi iliyobaki itakamilika?

Mheshimiwa Naibu Spika, kazi ya kufunga miundombinu mikubwa kwenye Jimbo la Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu imekamilika, kazi iliyokuwa imebaki sasa ni kusambaza *transformer* kama 10 ambazo tuliahidi. Bado *transformer* tano kukufungia Mheshimiwa Mary Nagu, mwezi ujao nadhani tutakamilisha *transformer* zote 10.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini baada ya kusema hayo, vile vijiji vingine 44 ambavyo umeviomba pamoja na shule za sekondari, vituo vya afya kwa bilioni 15.8 tulizokutengea nadhani tutakamilisha kazi yote Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niwaombe sana Waheshimiwa Wabunge, pesa ambazo mmetutengea kwa mwaka huu, bilioni 587 ambazo ni kwa ajili ya kuwasambazia umeme vijijini, zote tutazitumia kwa kazi hizo na vijiji vyote vilivyobaki vitapata umeme kwenye mradi kabambe wa REA awamu ya tatu unaoanza mwezi Julai mwaka huu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwamoto.

MHE. VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kazi nzuri ambayo Wizara hii imefanya sasa naomba niulize swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa, kuna baadhi ya Vijiji vikiwemo Ng'ang'ange, Pomelini, Masege, Mwatasi, Kesamgagao, Masisilo, Ukumbi na vijiji vingine umeme tayari umeshafungwa na umefika, sasa tatizo ni kuwasha! Ni lini utawashwa ili wananchi sasa waendeleo kuishi kwa matumaini na mategemeo makubwa kwa Serikali hii ya Awamu ya Tano?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati na Madini.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Naibu Spika, yeye suala lake ni kuwasha tu, lakini miundombinu yote ipo. Nimeshaongea na Meneja, wiki ijayo Jumanne atamwashia Mheshimiwa Mwamoto katika vijiji vyake vyote. Kwa hiyo, kwake umeme utawaka bila wasiwasi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Tunaendelea. Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Leah Jeremiah Komanya, Mbunge wa Viti Maalum...

Aah! Kumbe upo, nililetewa hapa kwamba mtu anauliza kwa niaba yako. haya Mheshimiwa Leah endelea kuuliza swali lako.

Na. 312

Upungufu wa Makazi ya Askari Polisi Itilima Busega

MHE. LEAH J. KOMANYA aliuliza:-

Jeshi la Polisi nchini linafanya kazi kubwa na muhimu ya kulinda usalama wa raia na mali zao, lakini linakabiliwa na upungufu mkubwa wa makazi kwa Askari wake:-

(a) Je, Serikali imepanga kujenga majengo mangapi katika Wilaya Mpya ya Itimila na Busega kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017?

(b) Je, Serikali ina mkakati gani wa kuyakamilisha makazi ya Askari Polisi yaliyomo Wilaya ya Meatu?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Leah Jeremiah Komanya, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa Mwaka huu wa Fedha 2016/2017, Wilaya Mpya za Itilima na Busega hazikutengewa fedha za ujenzi. Hata hivyo, kwa kuwa Wilaya ya Itilima na Busega ni mpya hivyo kuwa na mahitaji makubwa. Katika mradi wa nyumba 4,136 unaotarajiwa kuanza punde taratibu za mkopo wa ujenzi wa nyumba hizi utakapokamilika kipaumbele ni kwa mikoa mipya ukiwemo Mkoa wa Simiyu wenye Wilaya za Itilima na Busega.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni nia ya Serikali kukamilisha miradi yote ya Makazi ya Askari nchi nzima ambayo ujenzi wake umesimama kutokana na

ukosefu wa fedha. Azma hii nzuri itategemea upatikanaji wa Fedha za Maendeleo katika Bajeti ya Jeshi la Polisi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, Wizara itaendelea na juhudi mbadala zikiwemo kuhamasisha Waheshimiwa Wabunge, wananchi na wadau mbalimbali wa maendeleo kuchangia na kushiriki katika kusaidia juhudi za Serikali za kupunguza tatizo kubwa la makazi ya Askari nchini pamoja na ofisi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Komanya, swali la nyongeza.

MHE. LEAH J. KOMANYA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakubaliana na majibu ya Naibu Waziri. Wilaya ya Busega, Itilima na Kituo cha Polisi cha Mwandoya kilichopo Jimbo la Kisesa katika Wilaya ya Meatu, Askari wa Jeshi la Polisi wanaishi katika mazingira magumu. Nikisema mazingira magumu namaanisha hata zile nyumba za wananchi ni za shida sana kupatikana kwa ajili ya kupanga. Je, Mheshimiwa Naibu Waziri katika mikoa aliyopanga kutembelea yuko tayari kutembelea Mkoa wa Simiyu ili aweze kujionea namna Askari wa Jeshi la Polisi wanavyoishi? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu la pili; Wilaya ya Meatu ilianzishwa mwaka 1986 na majengo hayo yalijengwa mwaka 1999, yapata sasa ni miaka 17. Majengo hayo yameanza kuchakaa na kuoza, lakini kwa mujibu wa majibu ya Naibu Waziri, nimeona hata kwenye ule mgawo wa nyumba 4,136 majengo hayo hayamo. Je, Serikali sasa haioni haja ya kukamilisha majengo hayo na kuweza kuyanusu?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la kwanza, kwamba niko tayari kutembelea Wilaya ya Busega? Jibu, niko tayari. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili ni kwamba, katika mradi wa nyumba 4,136, Wilaya ya Busega na Itilima haimo. Ukweli ni kwamba, katika Mkoa Mpya wa Simiyu katika mradi wa nyumba 4,136 tunatarajia kujenga nyumba 150. Sasa nadhani sasa hivi kwa *concern* ambayo ameonesha Mheshimiwa Mbunge, tujaribu kuangalia sasa katika mgawo wa nyumba 150, tuhakikishe kwamba, zinakwenda katika Wilaya ya Busega na Itilima ili kukabiliana na changamoto kubwa ya makazi ambayo Mheshimiwa Mbunge amelizungumza na sisi tunalifahamu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Doto Biteko, swali fupi.

MHE. DOTO M. BITEKO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa nafasi hii. Kwa kuwa, matatizo yaliyoko Ifilima yako vilevile Bukombe na Kituo cha Polisi cha Uyovu ambacho kinahudumia Wilaya za Bukombe, Biharamulo na Chato kiko kwenye hatari ya kuanguka wakati wowote kwa sababu jengo lile limechakaa. Je, Waziri anatuambia nini wananchi wa Bukombe juu ya Kituo hicho ambacho kina hali mbaya sana? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, tunatambua kwamba, tuna changamoto kubwa sana ya vituo nchi nzima. Tuna vituo vibovu vingi tu na tuna sehemu nyingi ambazo hata vituo hamna. Takribani tunahitaji ujenzi wa vituo vipya kama 4,119 hivi kwa hesabu za haraka haraka, kwa hiyo tuna changamoto kubwa na tunafahamu kwamba kwa kutekeleza ujenzi wa vituo vyote na kukarabati vituo vyote nchi nzima kwa wakati mmoja si jambo jepesi, tutakuwa tukifanya hivyo hatua kwa hatua.

Mheshimiwa Naibu Spika, ndiyo maana nimezungumza katika maswali mbalimbali niliyokuwa nikijibu, kwamba tuna mpango wa kuweza kurekebisha vituo hivyo awamu kwa awamu. Kwa hiyo, niseme tu Mheshimiwa Mbunge ni kwamba kwa kuwa amesimama hapa na ame-raise hii hoja ya kituo chake, basi tutajitahidi kadri ambapo uwezo utaruhusu ili tuweze kukikarabati kituo hiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge nadhani kwa leo tuishie hapo. Nilete kwenu matangazo yaliyotufikia leo. Tunao wageni wa Waheshimiwa Wabunge.

Kundi la kwanza ni wageni watano wa Mheshimiwa Wilfred Lwakatare ambao ni watoto wake wanaotokea Dar es Salaam, Ndugu Lovelet Lwakatare, Ndugu Doreen Lwakatare, Ndugu Ajuna Lwakatare. Wageni wetu ukiitwa jina unasimama; Ndugu Vickleader Lwakatare na ndugu Flaviana Ishengoma, karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni watano wa Mheshimiwa Zacharia Issaay ambao ni watumishi na wananchi kutokea Mbulu, Mkoani Manyara wakiongozwa na Ndugu Gabriel Gilba ambaye ni Afisa Ushirika. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 26 wa Mheshimiwa Mussa Ramadhani Sima ambao ni Madiwani kutoka Jimbo la Singida Mjini, wakiongozwa na Ndugu Mbua Gwae, Ndugu Yagi Kipatu na Ndugu Elirehema Nasari. Karibuni sana viongozi wetu, hawa wameongozwa na Mstahiki Meya, Naibu Meya na Katibu wa CCM wa Wilaya. *(Makofi)*

Wapo pia wageni watatu wa Mheshimiwa Elias Kwandikwa ambao ni ndugu Spilarius Bijampora ambaye ni Katibu wa Uchumi na fedha CCM Wilaya ya Kahama. Wapo pia Ndugu Hamis Hassan ambaye ni mwanachama wa CCM na Ndugu Iddi Mrisho naye na mwanachama wa CCM. (Makofi)

Kundi lingine ni la wageni waliotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo, ambao ni wanafunzi 27 kutoka Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima Morogoro, kwa kifupi (WAMO) wakiongozwa na ndugu Paul Mkumbi Rais wa Serikali ya Wanafunzi, karibuni sana. (Makofi)

Tunao pia wageni 37 na Walimu wawili kutoka shule ya Sekondari Dodoma Central iliyopo mjini Dodoma. (Makofi)

Tunao pia wanafunzi 60 kutoka Chuo cha Elimu ya Biashara (CBE) kilichoko mjini Dodoma, karibuni sana. (Makofi)

Tunao pia wanafunzi 63 kutoka Chuo cha Mipango kilichopo mjini Dodoma, karibuni sana. (Makofi)

Tunao pia Walimu 13 kutoka shule ya Msingi Mchikichini iliyopo mjini Morogoro, karibuni sana wageni wetu. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge hao ndio wageni waliotufikia leo, lakini ninayo matangazo mengine mawili. Tangazo la kwanza linahusu kuanza mazoezi kwa timu ya mpira wa Kikapu (*basketball*) na mpira wa wavu (*volleyball*).

Kwa niaba ya Mwenyekiti wa Bunge *Sports Club* anaomba niwatangazie Waheshimiwa Wabunge, ambao ni wachezaji na wapenzi wa michezo ya mpira wa Kikapu, (*Basketball*) na Mpira wa Wavu (*volleyball*) kwamba mazoezi ya michezo hiyo yameanza leo tarehe 6 Juni, katika viwanja vya Chuo cha Elimu ya Biashara (CBE) Campus ya Dodoma. Muda wa mazoezi ni saa 12 asubuhi hadi saa 1.20 asubuhi, mnaombwa muwe mnakwenda kwenye hayo mazoezi kwa sababu mazoezi ni afya na furaha.

Halafu pia mnatangaziwa kwamba siku ya Jumatano yaani tarehe 8 Juni, kutakuwa na uchaguzi wa viongozi wa timu hizi za mpira.

Tangazo lingine ni la Mheshimiwa Dkt. Abdallah Possi, ambaye alisahau miwani yake; mahali hakumbuki, lakini iko kwenye kasha la blue, anaomba atakayeiona aifikishe ofisi ya Bunge ili aweze kupatiwa.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema haya ninayo miongozo miwili niisome kwenu katika ya miongozo mingi iliyoombwa.

MWONGOZO WA SPIKA

Mwongozo Uliombwa na Mheshimiwa Ally K. Mohamed na Dkt. Mheshimiwa Harrison G. Mwakyembe, Waziri wa Katiba na Sheria juu ya kitendo cha Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni Kuhusu kutoshiriki mijadala ya vikao vya Bunge la Bajeti huku wakisaini mahudhurio na kulipwa posho na mshahara

NAIBU SPIKA: Nitaanza na mwongozo ambao unahusu suala lililoombewa mwongozo na Mheshimiwa Ally Mohamed Keissy na Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe, Waziri wa Katiba na Sheria kuhusu kitendo cha Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

Waheshimiwa Wabunge katika vikao vya Bunge la Bajeti linaloendelea katika Mkutano wa Tatu wa Bunge, Wabunge wa Kambi Rasmi Bungeni kuanzia tarehe 30 Mei wamekuwa wakisusia vikao hivyo. Hata hivyo, Wabunge hao wamekuwa wakiingia ukumbini wanasaini mahudhurio na vikao vikianza wanaondoka ukumbini.

Hali hii imesababisha malalamiko mengi kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge ambao wamekuwa hawaridhishwi na kitendo hicho cha Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kutoshiriki mijadala ya Bunge la Bajeti ilhali wanafika Bungeni na wanajisajili kuwa wapo.

Baadhi ya Wabunge waliomba Mwongozo wa Spika, kutokana na kitendo hicho cha Wabunge wa Upinzani kususia mjadala wa Bunge la Bajeti huku wakiendelea kupokea posho bila ya kufanya kazi ya Ubunge. Walioomba Miongozo hiyo ni Mheshimiwa Ally Mohamed Keissy na Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe ambaye ni Waziri wa Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Ally Mohamed Keissy aliomba mwongozo wa Spika, katika Kikao cha Thelathini na Nne cha tarehe 1 Juni, 2016 wakati Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe aliomba mwongozo kama huo katika Kikao cha Thelathini na Tano cha tarehe 2 Juni, 2016. Wakati wa vikao hivyo nilieleza kuwa nitaitolea maelezo miongozo yote miwili hapo baadaye.

Wakati akiomba Mwongozo wa Spika, Mheshimiwa Keissy alieleza kwamba kitendo cha Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuingia ukumbini kuweka saini na kuondoka ilhali wanalipwa posho na mishahara ni

sawa na utumishi hewa. Mheshimiwa Harrison George Mwakyembe katika kujenga hoja yake alinukuu Ibara ya 26(1) na (2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, inayosomeka kama ifuatavyo:-

“Kila mtu ana wajibu wa kufuata na kutii Katiba hii na Sheria ya Jamhuri ya Muungano.

Ibara ndogo ya (2) inasema:-

“Kila mtu ana haki kwa kufuata utaratibu uliowekwa na sheria kuchukua hatua za kisheria kuhakikisha Hifadhi ya Katiba na sheria za nchi”.

Vile vile aliendelea kunuu Ibara ya 23 (1) ya Katiba inayosomeka kama ifuatavyo:-

“Kila mtu bila ya kuwapo ubaguzi wa aina yoyote anayo haki ya kupata ujira unaolingana na kazi yake, na watu wote wanaofanya kazi kulingana na uwezo wao watapata malipo kulingana na kiasi na sifa za kazi wanazozifanya”.

Kutokana na Ibara hizo za katika Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe aliomba Mwongozo wa Spika kama ni sahihi kwa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuingia Bungeni kwa nia ya kuweka saini na kisha kuondoka kwenda kupumzika huku wakiwaacha Wabunge wengine wakifanya kazi kwa mujibu wa sheria na Katiba za nchi.

Aliuliza kama Wabunge hawa wanastahili kulipwa posho na mishahara kwa mujibu wa masharti ya Ibara ya 23 ya Katiba. Waheshimiwa Wabunge mwongozo wa kiti kuhusu miongozo yote miwili ni kama ifuatavyo:-

Kutokana na uamuzi uliowahi kutolewa na Bunge hili wa tarehe 27 Aprili, 2016 kuhusu mwongozo wa Spika unaofanana na ulioombwa na Waheshimiwa Wabunge hao wawili ambao uliombwa na Mheshimiwa Hussein Mohamed Bashe, ambaye aliuliza kuhusu usahihi wa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kulipwa posho na mishahara wakati hawashiriki na kutimiza wajibu wao wa kuchangia kwenye mjadala wa Bunge la bajeti; katika kujibu mwongozo wa Mheshimiwa Bashe, kiti kilinukuu Ibara ya 73 ya Katiba inayosema:-

“Wabunge wote wa aina zote watahika madaraka yao kwa mujibu wa Katiba hii na watalipwa mishahara, posho na malipo mengine kwa mujibu wa sheria iliyotungwa na Bunge”.

Kiti kiliendelea kutoa uamuzi wake kama ifuatavyo, nanukuu:-

“Masharti ya kazi ya Mbunge yameeleza kwamba Mbunge anastahili kulipwa mshahara kwa kila mwezi”.

Aidha masharti hayo yametoa ufafanuzi kuwa:-

“Mbunge anapohudhuria vikao vya Bunge na Kamati zake atalipwa posho ya vikao kwa kiwango kitakachowekwa na Serikali kwa kuzingatia sheria ya fedha za Umma na kanuni zake na masharti ya Kanuni za Bunge kuhusu vikao.”

Malipo ya mshahara kwa Mbunge ni suala la kikatiba na sheria, malipo hayo hulipwa kwa Mbunge kutokana na kazi yake ya Ubunge kama ilivyotajwa katika ibara ya 73 ya Katiba. Malipo ya posho kwa Mbunge yameanzishwa kwa mujibu wa Katiba na pia yamewekwa katika sheria ya uendeshaji Bunge, Sura ya 115 chini ya kifungu cha 19.

Utaratibu unaotakiwa kuzingatiwa umefafanuliwa kwenye waraka wa Rais, wenye masharti ya kazi ya Mbunge yaliyoanza kutumika tarehe 25 Oktoba 2010. Marekebisho yake ya tarehe 11 Juni, 2012 ambayo kwa pamoja yanaeleza kwamba Mbunge anapohudhuria vikao vya Bunge na Kamati zake atalipwa posho ya vikao kwa kiwango kitakachowekwa kwa kuzingatia sheria ya fedha, kanuni zake na masharti ya kanuni za Bunge kuhusu vikao.

Kwa kuwa Mbunge anatakiwa kulipwa mshahara au posho kutokana na kuhudhuria na kushiriki katika mijadala Bungeni na kwa kuwa Wabunge ni wawakilishi wa wananchi katika kuisimamia Serikali kutohudhuria Bungeni na kususia kutoa mchango wake wa mawazo ni kushindwa kutimiza wajibu wake huo wa Kibunge. *(Makofi)*

Pia, si sahihi wala halali kwa Mbunge kupokea posho na mshahara bila ya kufanya kazi. Kama kiti kilivyoamua katika uamuzi nilioutaja, vitendo hivi vya kutoka ukumbini makusudi baada ya kujisajili havikubaliki.

Nazidi kusisitiza kuwa ipo haja ya siku zijazo kurekebisha sheria tulizonazo ili kukabiliana na hali ya namna hii na kuweka utaratibu mahususi utakaowezesha kila Mbunge kulipwa posho baada ya kutekeleza majukumu yake ipasavyo na si kuandika kuhudhuria katika mkutano na vikao pekee.

Huu ndio mwongozo wangu.

MWONGOZO WA SPIKA

Mwongozo Kuhusu Kutojibiwa kwa Ufasaha Swali la Nyongeza Aliloliuliza Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vulu kwa Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano Uliombwa na Mheshimiwa Martha Moses Mlata

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge pia niliombwa mwongozo na Mheshimiwa Martha Moses Mlata kuhusu kutojibiwa kwa ufasaha swali la nyongeza aliloliuliza Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vulu kwa Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

Waheshimiwa Wabunge tarehe 1 Juni, 2016 katika Kikao cha Thelathini na Nne cha Mkutano wa Bunge baada ya kipindi cha maswali na majibu kiti kilipokea mwongozo wa Spika, kutoka kwa Mheshimiwa Martha Mlata kuhusu kutojibiwa kwa usahihi kwa swali la nyongeza aliloliuliza Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vulu.

Mheshimiwa Martha Mlata aliomba mwongozo huo kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016. Hapa niweke wazi kuwa Mheshimiwa Martha Mlata wakati akiomba mwongozo huo hakuweka wazi ni swali lipi halikujibiwa kwa usahihi, pia hakuweka wazi kama swali hilo lilikuwa la msingi au nyongeza.

Hata hivyo, kwa mujibu wa maelezo yake kama Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge zinavyoonesha, malalamiko yake yalikuwa dhidi ya majibu yaliyotolewa na Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano kwa swali la nyongeza la Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vulu, kuhusu kutokuwepo taa katika uwanja wa ndege wa Mafia.

Mheshimiwa Vulu katika swali lake la nyongeza kwa swali la msingi namba 277 aliuliza kama ifuatavyo:-

“Kwa kuwa Mafia ina uwanja wa ndege na kwa kuwa Mafia ni eneo ambalo linapokea watalii wengi sana, je, Serikali ina mpango gani wa kuweka taa ili wasafiri hao waweze kutumia ndege wakati wowote na kuweza kuunganisha na ndege zao kwa ajili ya safari zao za kimataifa?”

Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano alijibu kama ifuatavyo:-

“Mheshimiwa Naibu Spika, uwekaji wa taa katika Kiwanja cha Mafia utafanyika pale mahitaji yatakapojitokeza. Kwa sasa hatuna ndege zinazotua

usiku. Need hiyo itakapojitokeza wataalam watafanya mpango huo na taa hizo zitawekwa”.

Majibu hayo ndiyo aliyoyaomba mwongozo wa Spika, Mheshimiwa Martha Mlata, akisema, nanukuu:-

“Huwezi ukaulizwa kuhusu taa za airport unasema hakuna umuhimu kwa sasa na wakati watu wanahitaji kusafiri usiku na mchana.”

Waheshimiwa Wabunge kuhusu mwongozo huo nilisema kuwa nitazipitia Taarifa Rasmi za Bunge na kutoa mwongozo baadaye. Baada ya kufanya hivyo sasa huu ndio mwongozo wangu:-

Katika Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*), kama nilivyonukuu hapo juu Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano alijibu kuwa uwekaji wa taa katika kiwanja cha Mafia utafanyika pale mahitaji yatakapojitokeza kwani kwa sasa hakuna ndege zinazotua hapo usiku. Kwa kuzingatia masharti ya kanuni ya 45(3) na kanuni ya 46(1) nimeridhika kuwa swali hilo la nyongeza lilijibiwa kikamilifu.

Huo ndio mwongozo wangu.

Waheshimiwa Wabunge tunaendelea . Katibu!

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Naibu Spika, mwongozo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Keissy nitachukua miongozo baadaye. Waheshimiwa Wabunge tunayo hoja ya Serikali ya kutengua Kanuni za Bunge, Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu!

HOJA YA KUTENGUA KANUNI ZA BUNGE

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA NA WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nitoe maelezo ya hoja ya kutengua Kanuni za Bunge chini ya Kanuni ya 153(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa kwa mujibu wa 28(2) kama ilivyotenguliwa Bunge linakutana hadi saa saba mchana na kuahirishwa mpaka saa kumi jioni na kwa kuwa kwa mujibu wa kanuni ya 28(4) kama ilivyotenguliwa, Bunge huendelea kukaa mpaka saa mbili usiku ambapo huahirishwa hadi siku nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, na kwa kuwa ndani ya kipindi hiki cha Mkutano wa Tatu wa Bunge Waumini wa dini ya Kiislamu watatumikia Mfungo wa mwezi Mtukufu wa Ramadhani ambao utanza hivi karibuni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, na kwa kuwa wakati wa mfungo wa ramadhani waumini wa dini ya Kiislamu hutakiwa kuswali na kufuturu kila siku ifikapo saa 12:45 jioni, na kwa kuwa ili kuliwezesha Bunge kutekeleza shughuli zake bila kuingiliwa na uhuru wa kuabudu kwa Wabunge ambao ni waumini wa dini ya kiislamu na kuweza kuswali na kufuturu kwa wakati muafaka kwa mujibu wa taratibu za dini yao inabidi Bunge litengue Kanuni za Bunge zinazohusu muda wa vikao vya Bunge kwa mujibu wa kanuni ya 153(1).

Mheshimiwa Naibu Spika, na kwa kuwa Kamati ya Uongozi katika kikao chake kilichofanyika tarehe 4 Juni, 2016, ilikubaliana na umuhimu wa kutengua kanuni husika na kuazimia kuliomba Bunge likubali uamuzi huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo basi, Bunge linaazimia kwamba kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa shughuli za Bunge zilizobaki katika Mkutano huu wa Tatu na kuwawezesha Wabunge Waislam kutimiza wajibu wao wa kiimani.

Mheshimiwa Naibu Spika, kanuni ya 28(4) ambayo kwa ujumla wake inaelekeza kwamba Bunge litaendelea kukaa hadi saa mbili usiku kama ilivyotenguliwa awali, ambapo Spika, atasitisha shughuli na kuliahirisha hadi kesho yake itenguliwe na badala yake kuanzia siku ya kwanza ya Mfungo wa Mwezi Mtukufu wa Ramadhani, Bunge lirejee saa kumi alasiri kama ilivyo sasa na kuahirishwa saa kumi na mbili jioni hadi siku inayofuata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja na nawatakia Waheshimiwa Wabunge wote mfungo mwema wa mwezi Mtukufu wa Ramadhani.

WAZIRI WA VIWANDA NA BIASHARA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa hoja imeungwa mkono, sasa nitawahoji, wanaoafiki waseme ndiyo, wasioafiki waseme siyo.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na kuafikiwa)*

NAIBU SPIKA: Naona hoja imepita, basi tutashirikiana na wenzetu katika Mwezi huu Mtukufu, ambao ni sehemu ya Ibada ya muhimu sana. Katibu!

NDG. ZAINAB ISSA-KATIBU MEZANI: Hoja za Serikali, Azimio la Bunge kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa udhibiti wa matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni.

HOJA ZA SERIKALI

Azimio la Bunge Kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa Udhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Michezoni

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo *doping*, ni matumizi ya virutubisho, vimeng'anya, ama vimiminika katika mfumo wa mwili kwa lengo la kumwezesha mwanamichezo kupata uwezo wa kutenda kuliko kawaida. Mfano, mwanariadha anaweza kukimbia umbali mrefu zaidi bila kuchoka au mwanamichezo wa kunyanyua vitu vizito anaweza kunyanyua vitu zaidi ya uwezo wake kutokana na kutumia dawa hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, *Anti-Doping* ni harakati za kuzuia matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo, zinazoratibiwa na wakala huru duniani, inayojulikana kama *World Anti-Doping Agency* yaani WADA. Vitendo vya kutumia dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo, vilianza tangu miaka ya 776 Kabla ya Kristo chini ya dola ya Ugiriki, ambapo wanamichezo wakiwemo Askari walishiriki katika matamasha yaliyofanyika kila mwaka katika eneo la Olympia, ambalo ndiyo chimbuko la neno *Olympic*.

Mheshimiwa Naibu Spika, tangu wakati huo, dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo zilitumiwa na wanamichezo wakati wa mashindano mbalimbali ya Kitaifa na Kimataifa kwa nia ya kupata ushindi dhidi ya wapinzani.

Mheshimiwa Naibu Spika, upimaji wa matumizi ya dawa katika michezo ulianza kwa mara ya kwanza chini ya shirikisho la Kimataifa la Mchezo wa Riadha, *International Association of Athletics Federation* mwaka 1928, baada ya kuwa na wasiwasi mkubwa wa kuendelea kuwepo kwa matumizi ya dawa hizo. Aidha, katika kukabiliana na matumizi ya dawa na mbinu hizi na kuleta usawa katika ushindani, katika michezo mingine mbali na riadha, Kamati ya Olimpiki ya Kimataifa (*IOC*) iliona ni muhimu kuandaa utaratibu wa kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo yote.

Mheshimiwa Naibu Spika, upimaji wa kwanza chini ya *IOC* ulifanyika katika michezo ya Olimpiki mwaka 1968 huko Grenoble, Ufaransa. Katika hatua ya kuwa na chombo huru cha Kimataifa cha kukabiliana na kudhibiti matumizi

ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo, mwezi Februari 1999, katika Mji wa Lausanne - Uswis lilipitishwa Azimio la kuanzishwa kwa Wakala wa Dunia, *World Anti-Doping Agency* yaani WADA. Wakala huo ambao Makao Makuu yake yapo Montreal nchini Canada ulianza kufanya kazi katika michezo ya 27 ya Olimpiki, iliyofanyika Sydney, Australia mwaka 2000.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sasa WADA imeanzisha ofisi katika kanda Nne ambazo ni Cape Town - Afrika Kusini, kwa nchi za Bara la Afrika. Tokyo - Japan kwa nchi za Asia na Oceania, Montevideo - Uruguay kwa nchi za *Latin America* na Lausanne - Switzerland kwa nchi za Ulaya na Mashirikisho ya Kimataifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, majukumu ya WADA, moja ni kusaidia nchi na mashirikisho kutengeneza programu za kupambana na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo, zinazoendana na miiko yaani codes.

Mbili, kuleta pamoja nchi na wadau katika maeneo ya kijiografia, kuleta pamoja rasilimali za kupambana na dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo, chini ya mwamvuli wa chombo huru cha kikanda yaani *Regional Anti-Doping Agency*.

Tatu, kuongeza uwezo wa kuhamasisha upimaji na elimu juu ya madhara ya matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo.

Nne, kuhakikisha kuwa wanamichezo wote katika nchi zote na michezo yote wanawajibika, kwa mfumo sawa wa upimaji.

Tano, kushirikisha nchi zote duniani katika shughuli za kuzuia matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kuunga mkono jitihada za IOC, mwaka 2005 Umoja wa Mataifa kupitia Shirika lake la Elimu, Sayansi na Utamaduni UNESCO liliandaa Mkataba wa Kimataifa wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo yaani *International Convention Against Doping in Sport* ili pamoja na mambo mengine kuleta ushindani ulio sawa na haki.

Mheshimiwa Naibu Spika, chimbuko la mkataba huu ni Azimio linalofahamika kama Azimio la LUSANE, linalozuia matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo (*Anti-Doping*) kama lilivyowasilishwa na UNESCO na kuridhiwa katika mkutano uliofanyika *Copenhagen Denmark*, tarehe 5 Machi, 2003.

Mheshimiwa Naibu Spika, vipengele muhimu katika mkataba huo ni pamoja na:-

Moja, Ibara ya tisa (9) ambayo inazitaka nchi wanachama, kuhakikisha zinachukua hatua za kuhamasisha vyama vya michezo, kuzuia dawa za kuongeza nguvu katika michezo na kuchukua hatua madhubuti kwa wanamichezo wanaojihusisha na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo.

Mbili, Ibara ya 11 ambayo inazitaka nchi wanachama pale inapobidi kuzisaidia kifedha Jumuiya na Vyama vya Michezo vilivyo kwenye mapambano dhidi ya dawa za kuongeza nguvu katika michezo.

Tatu, Ibara ya 13 ambayo inazitaka nchi wanachama kuhamasisha ushirikiano kati ya mashirika na taasisi za umma katika mamlaka yao kuzuia matumizi ya dawa za kuongeza nguvu katika michezo.

Nne, Ibara ya 15 ambayo inazitaka nchi wanachama kuchangia fedha kwa usawa katika wakala wa kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo WADA.

Tano, Ibara ya 17 ambayo inaanzisha Mfuko wa hiari wa UNESCO ambao utachangiwa na nchi wanachama ili kuendeleza mapambano dhidi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni.

Sita, Ibara ya 18, ambayo imebainisha matumizi ya fedha za Mfuko wa Hiari wa UNESCO ambao matumizi yake yataidhinishwa na mkutano mkuu wa wanachama.

Saba, Ibara ya 19 ambayo inazitaka nchi wanachama zibuni mipango ya mafunzo ya kudhibiti dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo na jamii kwa ujumla.

Nane, Ibara ya 24 ambayo inazitaka nchi wanachama kuhamasisha na kukuza tafiti katika suala zima la kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo.

Tisa, Ibara ya 36, ambayo inazitaka nchi wanachama kuridhia mkataba na kuwasilisha hati ya kuridhia (*Instrument of Ratification*) kwa Mkurugenzi Mkuu wa UNESCO.

Kumi, Ibara ya 39 ambayo inaipa uhuru nchi mwanachama kuvunja mkataba huu. Kusudio la kujitoa litatolewa kwa maandishi na nchi mwanachama na kutumwa kwa Mkurugenzi Mkuu wa UNESCO.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika nchi za Afrika, ni nchi saba tu ambazo hazijaridhia mkataba huu. Nchi hizo ni Jamhuri ya Afrika ya Kati, Guinea Bissau, Mauritania, Visiwa vya Sao Tome na Principe, Siera Leone, Sudani ya Kusini na Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa nchi za Afrika Mashariki ni Tanzania peke yake haijaridhia mkataba huo na hivyo kuikosesha fursa mbalimbali kama vile kukosa ufadhili wa mafunzo na utafiti, vifaa na upimaji. Utaratibu unaotumika sasa ni kupelekwa kwa sampuli zinazochukuliwa na wachezaji nchini Kenya au Afrika Kusini ambako kuna vifaa na wataalam. Athari zake ni majibu kuchelewa kutoka na vilevile uhakika na usahihi wa majibu hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania ni mwanachama wa Umoja wa Mataifa na hivyo ina wajibu wa kuridhia mikataba mbalimbali inayopitishwa na Taasisi za Umoja wa Mataifa ili kushirikiana na wanachama wengine juu ya jambo linaloonekana ni muhimu katika kuimarisha afya, amani, ustawi, usalama na maendeleo. Moja ya mikataba hiyo ni Mkataba wa Kimataifa wa Udhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo (*International Convention Against Doping in Sport*) ambao azimio lake linawasilishwa leo Bungeni kwa ajili ya kuridhia mkataba huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo limekuwa tatizo kwa wanamichezo hasa kutokana na sababu kuwa michezo ni siasa, ajira na pia fahari kwa mchezaji na nchi anayotoka. Hii inasababisha wanamichezo na baadhi ya viongozi wasio waaminifu, kuhamasika na kuhamasisha matumizi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni ili kujipatia ushindi kwa njia isiyo halali.

Mheshimiwa Naibu Spika, madhara yatokanayo na matumizi ya dawa hizo ni pamoja na kupanda ama kushuka kwa msukumo wa damu yaani *high or low blood pressure*, kubadilika kwa maumbile, mfano, kuota ndevu kwa wanawake, kubadilika kwa mzunguko wa hedhi, madhara mengine ni saratani za aina mbalimbali, kifafa, uchovu wa ubongo, kuharibika mbegu za kiume na kusababisha ugumba na magonjwa mengine. Mwanamichezo au nchi kufungwa kushiriki michezo ya kimataifa na kunyang'anywa mataji yote yaliyopatikana katika mashindano mbalimbali. Madhara haya yanaweza kuonekana mara moja au baada ya muda mrefu.

Mheshimiwa Naibu Spika, manufaa ya Tanzania kuridhia mkataba huu ni pamoja na kuwajengea wanamichezo utamaduni wa kushindana kwa haki na ari ya kujituma kwa kutegemea uwezo wao wenyewe waliopewa na Mwenyezi Mungu, kulinda na kuimarisha afya ya wanamichezo, kupata fursa ya kuhudhuria mafunzo, mikutano na vikao vya kimataifa na kushiriki katika makongamano na hata kuwa mwenyeji wa mikutano yenye maamuzi mbalimbali, kuhusu kukabiliana na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo haya, sasa naomba kuwasilisha Azimio la Bunge, la kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa Kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za Kuongeza nguvu katika Michezo yaani *International Convention Against Doping in Sport* kama ifuatavyo:-

KWA KUWA Tanzania ni nchi mwanachama wa Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (*UNESCO*);

NA KWA KUWA Mkutano Mkuu wa *UNESCO* katika kikao cha 33 kilichofanyika Paris kuanzia tarehe 3 - 21 Oktoba 2005, uliridhia kuandaliwa Mkataba wa Kimataifa wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Katika Michezo;

NA KWA KUWA Tanzania ilikuwa Mjumbe wa Kamati ya Mkutano (*General Committee*) iliyoshiriki katika majadiliano yaliyowezesha kusainiwa kwa Mkataba wa Kimataifa wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Katika Michezo;

NA KWA KUWA mwaka 2003 Mjini Paris katika kikao cha Mawaziri wenye dhamana ya elimu ya michezo kutoka nchi 103 wanachama wa *UNESCO* walipendekeza kuanzisha chombo cha kisheria kitakachotambulika kimataifa kwa ajili ya udhibiti wa matumizi ya dawa na mbinu haramu katika michezo;

NA KWA KUWA malengo ya *UNESCO* ni kuhimiza amani na usalama kwa kuendeleza mahusiano baina ya mataifa kupitia elimu sayansi na utamaduni;

NA KWA KUWA michezo inasaidia kuchochea amani, kulinda afya na kujenga mahusiano Kimataifa;

NA KWA KUWA matumizi ya dawa na mbinu haramu katika michezo yanaleta matokeo ambayo sio ya haki na sawa katika michezo na athari mbalimbali za kisaikolojia na kiasia kwa wachezaji na hasa vijana;

NA KWA KUWA hapa nchini tatizo la matumizi ya dawa na mbinu haramu katika michezo limeanza kujitokeza katika baadhi ya michezo;

NA KWA KUWA mkataba huu unalenga kuimarisha mapambano dhidi ya matumizi ya dawa na mbinu zilizopigwa marufuku katika michezo;

NA KWA KUWA Ibara ya 36 ya mkataba huu inazitaka nchi wanachama kuridhia na kuwasilisha hati ya kuridhia kwa Mkurugenzi Mkuu wa *UNESCO*;

NA KWA KUWA hadi sasa katika Bara la Afrika nchi saba ndizo ambazo hazijaridhia mkataba huo na katika nchi za Afrika Mashariki ni Tanzania peke yake ambayo bado haijaridhia;

NA KWA KUWA Tanzania kwa kuridhia mkataba huu na hatimaye kutekeleza itanufaika na mambo yafuatayo:-

- Kuwajengea wanamichezo utamaduni wa kushindana kwa haki na hali ya kujituma kwa kutegemea uwezo wao wenyewe;
- kulinda na kuimarisha afya za wanamichezo wetu;
- Kujijengea imani na heshima kwa Mataifa mengine;
- Kuwezesha Tanzania kuhudhuria mafunzo, mikutano na vikao vya Kimataifa na kushiriki katika makongamano; hata kuwa mwenyeji wa makongamano, yenye maamuzi mbalimbali yanayohusu suala hili;
- Kuwa na fursa ya kuchagua ama kuchaguliwa, kuongoza vyombo vya Kimataifa vinavyoundwa chini ya mkataba;
- Kupata misaada ya wataalam, fedha, vifaa, na mafunzo kwa ajili ya utekelezaji wa makubaliano haya; na
- Kufanya tafiti au kutumia matokeo ya tafiti ya wadau wengine katika kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo na kuwezesha Tanzania kushiriki na kuandaa mashindano mbalimbali ya Kimataifa.

HIVYO BASI, kwa kuzingatia umuhimu na manufaa ya Mkataba huu kwa Tanzania, Bunge hili katika Mkutano wa Tatu na kwa mujibu wa Ibara ya 63(3)(e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, linaazimia kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa Udhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za

Kuongeza Nguvu katika Michezo (*International Conversion Against Doping in Sport*).

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuwasilisha na kutoa hoja. (*Makofi*)

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono nitawahoji baadaye. Sasa nimkaribishe Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii.

MHE. JUMA S. NKAMIA (K.n.y. MHE. PETER J. SERUKAMBA - MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HUDUMA NA MAENDELEO YA JAMII): Mheshimiwa Naibu Spika, Kanuni ya 7(1) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, miongoni mwa mambo mengine inaipa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii, jukumu la kushughulikia Miswada ya Sheria na mikataba inayopendekezwa kuridhwa na Bunge, iliyo chini ya Wizara inayosimamia ikiwemo Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari mwaka 2016, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii, napenda kuchukua fursa hii kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati, kuhusu Mkataba wa Kimataifa wa Udhubiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Michezoni (*International Conversion Against Doping in Sports*).

Mheshimiwa Naibu Spika, Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, ameieleza Kamati kwamba katika Mkutano Mkuu wa wanachama wa Shirikisho la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (*UNESCO*) uliofanyika Paris - Ufaransa tarehe 3 - 21 Oktoba, 2005, iliridhiwa kuandaliwa kwa Mkataba wa Kimataifa wa Udhubiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza nguvu Michezoni; *International Conversion Against Doping in Sports*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Ibara ya 36 ya mkataba huo wa Kimataifa, wa kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni, inazitaka nchi wanachama wa Umoja wa Mataifa kuridhia mkataba huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania ikiwa miongoni mwa nchi wanachama ina wajibu wa kuridhia mkataba huo wa kimataifa na katika nchi

za Afrika ni nchi saba tu, ndiyo bado hazijaridhia hadi sasa na kusaini mkataba huo. Katika nchi za Afrika ya Mashariki ni Tanzania pekee, ambayo bado haijatekeleza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Azimio hili limeandaliwa kutokana na kuendelea kuongezeka kwa matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo ambayo hupelekea matokeo ambayo siyo mazuri katika suala zima la michezo, ikiwemo kujipatia ushindi usio halali katika michezo, athari za kiafya, kiuchumi na hata wakati mwingine kusababisha vifo.

Mheshimiwa Naibu Spika, michezo ni uhai, michezo ni afya, michezo ni ajira, michezo ni amani, michezo ni uaminifu, michezo ni haki. Michezo inafundisha uaminifu, michezo ni uwajibikaji wa ahadi zilizowekwa kwa mujibu wa sheria na taratibu za michezo husika kama vile mpira wa miguu, kikapu, kuogelea na michezo mingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, yapo matukio mengi ya vifo ambayo yamesababishwa na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu kwenye michezo, ambayo ni ngumu kuyapuza kwani mengi ya matukio hayo yametokea kwenye mashindano wakati jamii ikifuatilia kwa njia ya redio televisheni. Lakini ikumbukwe kwamba kuna matukio mengine mengi ya vifo ambayo yanatokea bila kuonekana.

Mheshimiwa Naibu Spika, wapo wanamichezo wengi ambao hadi sasa wameathirika kiafya, kutokana na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu kwenye michezo duniani ikiwemo Tanzania. Matumizi ya dawa na mbinu hizo za kuongeza nguvu michezoni ni pamoja na matumizi ya bangi, pombe kali, dawa za kuvuta, dawa za kujidunga, uvutaji wa mafuta ya *petrol*, dawa za viini lishe yaani *supplements*, dawa za usingizi, dawa za kuondoa maumivu au kupunguza uchovu, zikitajwa kwa uchache wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ukweli ulio wazi kabisa kuwa, kuna mahusiano ya moja kwa moja kati ya matumizi ya aina fulani za dawa zikiwemo za kuongeza nguvu kwenye michezo na magonjwa kama mshtuko wa moyo na saratani, ama kupooza viungo vya mwili, kupoteza kumbukumbu, msongo wa mawazo, kupata shida katika mfumo wa upumuaji, kuongezeka kwa tezi dume kwa wanaume, mimba kuharibika na mengine mengi ambayo yamekuwa yakiongezeka siku hadi siku katika kundi la wanamichezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kwa msingi huo basi nchi hizi wanachama wa Umoja wa Mataifa, walifanya makubaliano ya kutengeneza mkataba ili uweze kuridhiwa na kuingiwa ili kuweza kunusuru sekta ya michezo duniani.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ukweli usiopingika kuwa matumizi ya dawa na mbinu haramu katika michezo vinaleta athari za aina mbalimbali kama ifuatavyo:-

(a) Madhara ya Kiafya; matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni husababisha saratani, kuganda kwa damu, kuharibika kwa figo na maini kushindwa kufanya kazi, kukosa usingizi, uvimbe wa ubongo, vidonda vya tumbo, kupanda au kushuka kwa msukumo wa damu, mabadiliko ya kimaumbile kama kuota ndevu kwa wanawake, kuota maziwa kwa wanaume, kuharibu mbegu za kiume, kifafa na hata kupoteza uwezo wa kuzaa kwa maana ya ugumba kwa wanawake na wanaume. (Makofi)

(b) Kusababisha Vifo; kifo cha kwanza kilichotokana na matumizi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni kilitokea mwaka 1886 huko Roma - Italia. Aidha, tafiti zinaonesha kuwa, kati ya Mwaka 1987 na 1990 wanamichezo kumi na nane (18) wa mbio za baiskeli wa Ubelgiji na Uholanzi walifariki kutokana na matumizi ya dawa za kuongeza nguvu aina ya "*Erythropoietin*".

Mheshimiwa Naibu Spika, mfano mwingine ni wa Mwanariadha maarufu wa Marekani *Florence Griffith Joyner* maarufu kama Flo-Jo alifariki mwaka 1998 kwa madhara yaliyotokana na matumizi ya dawa za kuongeza nguvu ambayo ilikuwa ni pigo katika familia yake na nchi ya Marekani kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa masikitiko makubwa aliyekuwa Rais wa Marekani Bill Jefferson Clinton alinukuliwa akisema "*We were dazzled by her speed, humbled by her talent and captivated by her style.*" Kwa mfano huu, ni vema nchi yetu ikachukua hatua mapema kwa ajili ya kuzuia kupoteza wanamichezo wetu ambao inakuwa ni pigo kwa familia na Taifa zima kwa ujumla.

(c) Madhara katika Michezo; Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inatambua kuwa michezo ni furaha, amani pia ni ajira, lakini matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu:-

- (1) Husababisha ushindi usio na haki na hivyo kujenga uadui na upande mwingine wa ushindani katika michezo husika;
- (2) Kupunguza uaminifu baina ya wanamichezo wa ndani na dunia kwa ujumla, kama mwanazuoni mmoja aliyewahi kusema "*true winners are those who achieve their goals through talents, skills, training, motivation and rising to all the challenges their sports present.*"

- (3) Wananchi wakitambua kuwa wanamichezo wanatumia dawa na mbinu za kuongeza nguvu wanapoteza imani na ari ya kuendelea kufuatilia mashindano ya michezo;
- (4) Wafadhili kujitoa katika timu hizo za michezo na hatimaye kushindwa kushiriki katika mchezo husika;
- (5) Kufungiwa kwa nchi au mchezaji kushiriki michezo ya Kimataifa na hata kunyang'anywa mataji yake yote iliyopata katika mashindano mbalimbali. Kwa mfano mnamo mwaka 1997 Mwanamichezo wa Ujerumani wa mbio za baiskeli Jan Ullrich alifungiwa kushiriki katika mashindano hayo kwa muda wa miaka miwili (2) baada ya kugundulika kutumia dawa za kuongeza nguvu katika mashindano hayo.

Mchezaji mwingine wa Marekani Lance Edward Armstorm mwanariadha wa mbio za baiskeli aliyeshinda mataji saba (7) mfululizo kuanzia mwaka 1999 hadi 2005 alivuliwa mataji yake yote mwaka 2012 baada ya kuthibitika kutumia dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika mashindano yote aliyoshiriki.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, kuanzia mwaka 2012 wanariadha 40 kutoka Kenya wamefungiwa kushiriki katika mchezo huo akiwemo Elimy Chebet ambaye ameshinda mara mbili katika mashindano ya dunia ya riadha na amefungiwa kwa kipindi cha miaka minne (4). Hii ni hasara na ni aibu kwa nchi hiyo katika tasnia nzima ya Michezo. Nchi ya Kenya ni mfano mmojawapo wa nchi inayotarajiwa kufungiwa katika kushiriki mashindano ya Olimpiki mwaka huu ya Rio 2016 kama uchunguzi utathibitisha baadhi ya wanamichezo wao kutumia dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni.

(d) Madhara ya Kiuchumi; Kamati inatambua kuwa nchi au mwanachama anayefungiwa kushiriki katika michezo inasababisha athari za kiuchumi. Kamati imebaini kuwa pale michezo inapofungiwa siyo timu tu, klabu au uongozi pekee ndiyo unaathirika bali pia wanamichezo kwani mishahara yao na mafao yao pia yanaathirika kwa maana ya kukosa kipato kwake yeye mwenyewe lakini pia kwa Taifa. Kama ambavyo mwanariadha mmoja Mr Brown alivyowahi kusema:

“If you are an athlete and get a two-year ban then your earnings are going to be hammered during that time,” Kwa kuzingatia madhara hayo ya kiuchumi ni vema kama nchi ikachukua hatua mapema iwezekanavyo ili kuepukana na madhara kama haya ya kiuchumi kwa kufungiwa kushiriki katika michezo ambayo ni hasara kwa mwanamichezo husika na Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, faida za kuridhia mkataba huu: Kamati inatambua kuwa iwapo Azimio hili litaridhiwa na Bunge lako Tukufu wanamichezo wetu na nchi yetu kwa ujumla itapata manufaa yafuatayo:-

(i) Nchi yetu itakuwa imetekeleza makubaliano yaliyowekwa katika mkutano huo wa tarehe 3 - 15 Oktoba, 2005 huko Paris – Ufaransa wa kutengeneza Mkataba wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu mbalimbali za Kuongeza Nguvu Michezoni na kuifanya nchi yetu kuaminika na nchi nyingine wanachama wa Umoja huo wa Mataifa yaani UNESCO;

(ii) Kuwajengea uwezo mkubwa wanamichezo wetu wa kujiamini katika kushindana na kushinda mashindano ya michezo kwa ari yao wenyewe bila ya utegemezi wa dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni;

(iii) Kuilinda heshima ya wanamichezo na nchi yetu katika tasnia ya michezo ndani ya nchi na dunia nzima kwa ujumla kama ilivyowahi kunukuliwa:

“The potential benefit to the society and to the individual from sport will only be maximised where fair play is centre.” Hii na kwa mujibu wa Council of Europe;

(iv) Kupata fursa ya kuhudhuria mafunzo, mikutano na vikao vya Kimataifa vinavyohusu masuala ya madhara ya matumizi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni;

(v) Kushiriki katika makongamano na hata kuwa mwenyeji wa mikutano yenye maamuzi mbalimbali kuhusu kukabiliana na matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni;

(vi) Kuwa na haki ya kuchagua na kuchaguliwa katika shughuli za utendaji wa Wakala, World Anti- Doping Agency (WADA); na

(vii) Kulinda afya za wanamichezo wetu nchini na kuwawezesha kuandika historia iliyo safi katika michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kutoridhia Mkataba huu nchi inakosa mambo mbalimbali kama vile:

(a) Ukosekanaji wa vifaa vya upimaji, hali inayopelekea vipimo vinapochukuliwa kupelekwa nchi jirani kama Kenya na hivyo majibu kuchelewa;

(b) Kukosa fursa za ufadhili wa mafunzo na misaada ya kifedha inayotolewa na *World Anti-Doping Agency (WADA)*.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati imefurahishwa na ujio wa Azimio hili kwani Tanzania kama nchi ambayo inashiriki katika michezo mbalimbali ilikuwa nyuma kwa kuchelewa kuridhia Azimio hili. Ujio wake ni fursa siyo tu kwa Kamati bali kwa wanamichezo wote na Taifa zima kwa ujumla. Kutokana na umuhimu huo Kamati inatoa Maoni na Mapendekezo yafuatayo:-

(i) Kutoa elimu kwa wanamichezo na jamii. Katika orodha ya dawa na mbinu ambazo zimezuiwa katika mkataba huo ni pamoja na matumizi ya Marijuana (Bangi) pamoja na pombe na kwa kuwa matumizi ya vilevi hivi yamezuiwa pia kwa wanamichezo wa nchini, na kwa kuwa inasemekana wapo baadhi ya wanamichezo ambao wamekuwa wakitumia bangi na pombe kali, Kamati inashauri elimu na sheria kali ziandaliwe kutoka Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo ikishirikiana na Vyama vya Michezo na Wanamichezo ili kuepuka kutumia bangi kama njia ya kuongeza nguvu michezoni;

(ii) Kusaini mikataba kwa wakati. Kwa kuwa nchi yetu imechelewa kuridhia na kusaini Azimio hili, ni rai ya Kamati kuwa maazimio ambayo ni mazuri na yenye faida kwa nchi yetu, Serikali iwe inayaridhia mapema ili kunufaika nayo kama yanavyokusudiwa;

(iii) Kama ilivyoelezwa awali madhara ya kutumia dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni zimekuwa na athari za kiafya hali inayopelekea Taifa kupoteza nguvu kazi ya Taifa. Kamati inashauri mara baada ya kuridhiwa na kusainiwa mkataba huu utekelezaji wake uanze mara moja ili kuepuka Taifa kuendelea kupoteza nguvu kazi;

(iv) Aidha, katika kuhakikisha Azimio hili linatekelezwa, Kamati inashauri Serikali kuangalia sheria mbalimbali zilizopo na kuona kama zinaweza kukidhi mawanda ya Azimio hili na kama baadhi zitakuwa zinakinzana ziweze kufanyiwa marekebisho mapema iwezekanavyo;

(v) Kwa mujibu wa taarifa mbalimbali za matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni hayapo kwa wachezaji pekee bali hata kwa Walimu wa michezo, Mameneja na hata Madaktari wa timu husika, Kamati inashauri kwamba utekelezaji wa mkataba huu uzingatie na kundi hilo la wakufunzi ili kudhibiti matumizi ya dawa hizo; na

(vi) Kamati inashauri katika utekelezaji wa mkataba huu, suala la kuwaweka kambini na lishe bora kwa wachezaji wetu ili kuwajengea uwezo wa kimwili na kifikra katika kushindana katika michezo lizingatiwe na ni imani ya Kamati kwa kufanya hivi kutasaidia kuwaondolea dhana ya kutumia dawa na mbinu mbalimbali za kuongeza nguvu michezoni.

Mheshimiwa Naibu Spika, hitimisho; kwa namna ya kipekee napenda kuchukua nafasi hii kuwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kwa michango mizuri wakati wa kuchambua Azimio hili ambayo imesaidia kukamilika kwa Taarifa hii. Kwa niaba ya Mwenyekiti wa Kamati hii Mheshimiwa Peter Joseph Serukamba, naomba kuwatambua wajumbe hao kwa majina kama ifuatavyo na kwa kuwa muda bado unaruhusu:-

Mheshimiwa Peter J. Serukamba, Mwenyekiti; Mheshimiwa Mussa A. Zungu, Makamu Mwenyekiti; Mheshimiwa Hussein M. Bashe, Mjumbe; Mheshimiwa Dkt. Charles J. Tizeba, Mjumbe; Mheshimiwa Peter Ambrose Lijualikali, Mjumbe; Mheshimiwa Joseph Osmund Mbilinyi, Mjumbe; Mheshimiwa Dkt. Faustine E. Ndugulile, Mjumbe; Mheshimiwa Kasuku Samson Bilago, Mjumbe; na Mheshimiwa Dkt. Elly Marko Macha, Mjumbe. *(Makofi)*

Wengine ni Mheshimiwa Lucia Michael Mlowe, Mjumbe; Mheshimiwa Dkt. Jasmine Tiisekwa, Mjumbe; Mheshimiwa Ahmed Ally Salum, Mjumbe; Mheshimiwa Susan Anselm Lyimo, Mjumbe; Mheshimiwa Seleman Said Bungara alimaarufu Bwege, Mjumbe; Mheshimiwa Zitto Zuberi R. Kabwe, Mjumbe; Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, Mjumbe; Mheshimiwa Bernadetha K. Mushashu, Mjumbe; na mimi Juma Selemani Iddi Nkamia, Mjumbe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru wewe binafsi na Wenyeviti wa Bunge kwa uendeshaji mzuri wa Bunge letu Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo Mheshimiwa Nape Moses Nnauye; Naibu Waziri Mheshimiwa Anastazia J. Wambura; Katibu Mkuu wa Wizara hii Profesa Elisante Ole Gabriel;

Naibu Katibu Mkuu Ndugu Nuru Millao, pamoja na Watendaji wote wa Wizara kwa ushirikiano wanaoipa Kamati katika utekelezaji wa majukumu yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa namna ya kipekee kabisa napenda kumshukuru Katibu wa Bunge letu Dkt. Thomas Kasilillah; Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athuman B. Hussein; Mkurugenzi Msaidizi anayesimamia Kamati yetu Ndugu Dickson M. Bisile kwa kuiwezesha Kamati wakati wote kutekeleza majukumu yake bila kikwazo. Aidha, nawashukuru sana Makatibu wa Kamati hii Ndugu Agnes F. Nkwera na Ndugu Pamela E. Pallangyo kwa kuihudumia Kamati vema bila kuchoka na kuhakikisha taarifa hii inakamilika kwa wakati.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono Azimio hili. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Ndugu, Naibu Spika, kwanza...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mbilinyi, humu ndani huwa hakuna ndugu, Kanuni unazijua.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KATIKA WIZARA YA HABARI, UTAMADUNI, WASANII NA MICHEZO: Napenda ieleweke kwamba kwanza tunapotoka humu ndani hatuendi kupumzika bali tunakuwa maeneo mbalimbali ya Bunge hili tukiendelea na shughuli zingine za Kibunge, tena afadhali sisi tunashinda maktaba kuliko Wabunge wa CCM ambao wanashinda kantini siku nzima.

(Hapa Wabunge Fulani walizomea kuashiria kutokubaliana na anachoonga Mheshimiwa Joseph O. Mbilinyi)

MHE. JOSEPH O. MBILINYI - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KATIKA WIZARA YA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Umetoa mwongozo, cha ajabu mwongozo huo dhaifu ulioombwa na mtu ambaye ni Waziri wa Katiba na Sheria wa Nchi kitu ambacho kinatilia shaka weledi wake.

Baada ya kusema hayo, sitaisoma hotuba yangu, naelekeza hotuba hii iingie kwenye *Hansard* kwani mgomo dhidi ya udikteta wa Kiti cha Naibu Spika

bado unaendelea na kila utakapokalia Kiti hicho tutakuwa tunatoka. Ahsante sana.

(Hapa Msomaji wa Taarifa ya Upinzani kwa Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo aliwasilisha hotuba bila kuisoma na Waheshimiwa Wabunge wa Kambi ya Upinzani Walitoka Nje)

HOTUBA YA MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KATIKA WIZARA YA HABARI, UTAMADUNI, WASANII NA MICHEZO, MHESHIMIWA JOSEPH OSMUND MBILINYI (MB) AKIWASILISHA BUNGENI MAONI YA KAMBI RASMI YA UPINZANI KUHUSU AZIMIO LA BUNGE LA KURIDHIA MKATABA WA KIMATAIFA WA UDHIBITI WA MATUMIZI YA DAWA NA MBINU ZA KUONGEZA NGUVU KATIKA MICHEZO (INTERNATIONAL CONVENTION AGAINST DOPING IN SPORTS) KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

1. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika,

Kwa mujibu wa Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la Januari, 2016, napenda kutumia fursa hii kuwasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Azimio la Bunge la Kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa Udhhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo – yaani *International Convention Against Doping in Sports*.

Mheshimiwa Spika,

Napenda kuwashukuru waheshimiwa wabunge wote wa Kambi Rasmi hasa waliopo katika Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii iliyohusika na uchambuzi wa Azimio hili kwa ushirikiano wao katika kuhakikisha kuwa Azimio hilo linafanyiwa uchambuzi wa kina na maoni haya yanawasilishwa.

Mheshimiwa Spika,

Kwa namna ya pekee naomba kutoa pongezi kwa wanamichezo wetu wakiwemo wanariadha kwa heshima kubwa waliyoliletea taifa katika medani za michezo duniani kwa kuwa miongoni mwa washiriki wazuri wa michezo hii bila kukumbwa na kashfa ya kukamatwa au kukutwa na makosa yahasuyo matumizi ya dawa za kuongeza nguvu katika michezo kwa mwaka 2014/2015. Jambo hili la kujivunia sana hasa ukizingatia uhalisia kwamba matukio ya kutumia dawa za kuongeza nguvu katika michezo yamekuwa yakiongezeka katika ukanda wa Afrika Mashariki na hususan katika nchi jirani tunazopakana nazo.

2. MAONI YA JUMLA KUHUSU AZIMIO

Mheshimiwa Spika,

Matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu katika michezo yamekuwa yakipingwa sana na vyombo mbalimbali vya kusimamia michezo duniani. Na hii ni kutokana na madhara makubwa yanayoweza kusababisha saratani ya kizazi na ngozi, kutanuka kwa misuli, madhara ya moyo yamekuwa ni magonjwa ambayo hatimaye kusababisha vifo.

Mheshimiwa Spika,

Kutokana na kushamiri kwa matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu kwenye michezo Mkutano Mkuu wa UNESCO wa Mwezi Oktoba 2005, uliofanyika Paris nchini Ufaransa, uliazimia kuandaliwa kwa Mkataba wa Kimataifa wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo. Ikumbukwe kwamba; Tanzania ilikuwa ni mjumbe wa Mkutano huo.

Mheshimiwa Spika,

Mojawapo ya maazimio ya 'World Anti-Doping Agency' (WADA) ilikuwa kila nchi inayotaka kuwa mwanachama kuhakikisha inatunga sheria ya kudhibiti na kupambana na matumizi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni (Anti-Doping Legislation) kabla ya tarehe 1 Januari 2016.

Mheshimiwa Spika,

Hadi sasa hivi ninapowasilisha maoni haya nchi yetu haijatunga Sheria hiyo; jambo linaloonyesha kwamba tayari Serikali imeshindwa hata kabla ya kuridhia azimio hili. Mpaka sasa serikali yetu haina program maalumu ya kutoa elimu kwa vyombo vya michezo, wachezaji au wananchi kuhusu matumizi ya dawa za kuongeza nguvu michezoni. Baraza la Michezo la Taifa (BMT) mpaka sasa halina program yoyote ya kuonyesha umuhimu wa kuwa na sheria hii.

Mheshimiwa Spika,

Kimsingi Kambi Rasmi ya Upinzani haipingi azimio hili, ila ina mtazamo kwamba; azimio hili limeweka mkazo sana kwa wanaotumia madawa ya kuongeza nguvu michezoni ili kupata ushindi, lakini halijazungumzia kabisa matumizi mabaya ya madawa ya kupunguza nguvu za wachezaji yanayofanywa na wahasimu wa kimichezo na hivyo kuwafanya wachoke sana hadi kupoteza mchezo kwa maana ya kushindwa.

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni imebidi iseme haya kutokana na taarifa au malalamiko ambayo sio rasmi kutoka kwa viongozi wanaoambatana na timu zetu zinapokwenda kucheza soka hasa katika mataifa ya Kaskazini mwa Afrika kuwa waliwekewa madawa ya kuwafanya wachezaji washindwe kuwa na “stamina” uwanjani na hivyo kushindwa kumaliza dakika 90 za mchezo. Inasadikiwa kuwa dawa hizo huwekwa kwenye vinywaji au chakula na pengine kuvuta hewa yenye madawa hayo ya kufifisha nguvu.

Mheshimiwa Spika,

Ni vyema jambo hili likatizamwa na kuzungumzwa kwani vitendo hivi vya kuhujumu wanamichezo kwa kuwanyweshwa vinywaji vyenye madawa na vilevile kuweka madawa ya kunusa katika kiyoyozi, ni utaratibu ambao upo na naeleweka na hakuna Kiongozi anayethubutu kuliongelea.

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi ya Upinzani inasema hili kutokana taarifa za vyombo vya habari kuwa timu za nje hasa toka Nigeria zinakuja na wapishi wao, maji yao ya kunywa na vitu vingine ambavyo wanatakiwa kuvitumia wawapo hapa kabla ya pambano lao. Swali la kujiuliza; huwa wanajikinga nini? Jibu ni rahisi kuwa wanachokifanya kwa timu zingine kwenye mataifa yao wanajilinda wasije wakafanyiwa na wao!!!!

Mheshimiwa Spika,

Ni kwa bahati mbaya sana waandishi wengi hawajajikita katika kueleza kwa kina haki za wachezaji endapo mbinu chafu zozote zinazoweza kufanywa na mahasimu wao ili kupunguza nguvu au kasi yao katika mchezo. Badala yake lawama nyingi toka kwa mashabiki zimekuwa zikiwalenga wachezaji ambao ni wahanga wa mbinu hizo. Na pia azimio hili halielezi chochote kuhusiana na tatizo hilo na nini kifanyike. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali ilieleze Bunge hili ina mikakati gani ya kupambana na hujuma kama hizi kwa wana michezo wetu za kuwekewa dawa za kuwavunja nguvu michezoni?

3. BAJETI YA UANZISHWAJI WA PROGRAMU YA KUZUIA MADAWA YA KUONGEZA NGUVU MICHEZONI

Mheshimiwa Spika,

Katika Mapitio ya Bajeti za Kisekta hakuna hata Wizara moja iliyotengewa fungu kwa ajili ya kutoa elimu kuhusu jambo hili mtambuka ambalo linagusa Wizara mbalimbali kama vile Wizara inayshughulika na Michezo , Afya, Vijana, na hata Elimu kwa kuwa kuna washiriki mbalimbali katika michezo ya kitaifa na kimataifa ndani na nje ya nchi. Hata Wizara ya Mambo ya Nje inahusika na jambo hili

kwa kuwa moja ya malengo ya WADA ni kuhakikisha ushirikiano wa kimichezo na mataifa mbalimbali duniani.

Mheshimiwa Spika,

Pamoja na Serikali yetu kutotenga bajeti yoyote kwa ajili ya kuanzisha program ya kuzuia matumizi ya dawa za kuongeza nguvu nguvu michezoni, Sehemu ya 15 ya azimio hili inazitaka nchi wanachama walioridhia azimio hili kuchangia katika mfuko wa WADA kwa uwiano sawa bila kujali kiwango cha uchumi wa nchi husika. Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji, ikiwa Serikali imeshindwa kutenga japo bajeti kidogo hata ya kutoa elimu tu juu ya madhara ya matumizi ya dawa hizo, itaweza kuchangia katika mfuko huo wa dunia tena ukizingatia nchi zote bila kujali yenye uchumi wa mkubwa au mdogo zinatakiwa kuchangia kiwango sawa cha ada?

Mheshimiwa Spika,

Kuhusu uchangiaji katika mfuko wa WADA, sehemu ya 15 ya Azimio hili inasomeka hivi: **“States Parties support the principle of equal funding of the World Anti-Doping Agency’s approved annual core budget by public authorities and the Olympic Movement”** ikimaanisha kwamba nchi zote bila kujali kiwango cha uchumi wa nchi husika zitalipa ada kwa kiwango sawa.

Mheshimiwa Spika,

Mfumo huu wa uchangiaji kwenye WADA ni mfumo ambao Kambi Rasmi ya Upinzani inauona kwa ni kandamizi na hauendani na mifumo mingine ya uchangiaji duniani ambayo inaojumuisha nchi zenye uchumi unaoendelea na nchi za uchumi mkubwa (Developing and Developed Income countries); kwa mfano; mfumo wa kuchangia katika nchi wanachama wa Benki ya Dunia na ule wa Shirika la Fedha Duniani (IMF).

Mheshimiwa Spika,

Hapa ni lazima kama taifa tuwe na maswali ya kujiuliza:-

- i. Je, nchi yetu kwa sasa inatoa idadi gani ya washiriki katika michezo ya kimataifa kama michezo ya Olympic?
- ii. Je, mpaka sasa tumejiandaa kwa namna gani katika bajeti yetu kuhakikisha gharama za uchangiaji pamoja na gharama nyingine mathalani za kusaidia na kufanikisha shughuli za udhibiti (control activities) kama ilivyoanishwa kwenye sehemu ya 16 ya azimio hili ?

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kuhakikisha kuwa ina uhakika wa bajeti ya utekelezaji wa jambo hili kabla ya kuliridhia. Tunashauri hivyo kwa sababu ikiwa azimio hili litashindwa kutekelezwa ipasavyo, atahari zake ni kubwa kwa ushiriki wa wachezaji wetu hata kama bado ni wachache. Katika serikali hii inayojinasibu na dhana ya kujitegemea ni vyema sasa ihakikishe jambo hili linatengewa fedha ya kutosha badala ya kusubiri fedha za wafadhili ambazo serikali imekuwa ikizifanyia hadaa kubwa mfano fedha za MCC.

Mheshimiwa Spika,

Sambamba na hilo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kubuni vyanzo vipya vya mapato vitakavyo saidia katika kuimarisha michezo nchini ikiwemo kuhakikisha vyombo vyote vinavyojihusisha na masuala ya michezo wanatengewa fungu maalumu la kutoa elimu juu ya madhara ya matumizi ya dawa za kuongeza nguvu katika michezo, sheria mbalimbali za kudhibiti matumizi hayo, kununua vifaa vya upimaji wa ndani, kutengeneza wataalamu wa upimaji n.k badala ya kuendelea kutegemea makusanyo ya getini, ada za uanachama katika klabu za michezo, fedha za viingilio katika matukio ya michezo, au fedha za FIFA pekee. Hii yote ni katika kuunga mkono azimio la kudhibiti matumizi ya dawa za kuongeza nguvu katika michezo ambalo linawataka nchi wanachama wake kutoa misaada ikiwemo ya kifedha katika utekelezaji wa azimio hili.

4. TAASISI YA KITAIFA YA KUZUIA DAWA NA MBINU ZA KUONGEZA NGUVU KATIKA MICHEZO (NATIONAL ANTI DOPING ORGANIZATION)

Mheshimiwa Spika,

Mpaka sasa nchi yetu haina chombo rasmi cha kitaifa cha kusimamia na kuratibu masuala yote ya afya za wanamichezo, isipokuwa klabu mbalimbali za michezo zinakuwa na wanasheria wao, madaktari na wataalamu wa lishe kwa wanamichezo husika. Lakini pia kwa uduni wa bajeti katika michezo, ipo michezo ambayo haina wataalamu wa lishe kwa kuwa madaktari wanalazimika kufanya kazi zote hizo. Jambo hili la kukosa wataalamu wa lishe wa kutosha linaweza kusababisha nchi kuingia katika matatizo kwa kuwa wataalamu hawa wana majukumu makubwa ya kuhakikisha aina fulani ya virutubisho havitumiwi kabisa na wana michezo wetu. (nutritional supplement)

Mheshimiwa Spika,

Katika malengo ya Azimio hili la Bunge la kuweka sainsi na kuridhia mkataba huu ni pamoja na kulinda na kuimarisha afya ya wanamichezo basi serikali ituambie ni kwa namna gani itahakikisha madaktari hao wa michezo pamoja na wataalamu wa lishe katika michezo wanakuwa na chombo kimoja

kitakachowaleta wote kwa pamoja katika kulinda na kuimarisha afya za wanamichezo bila kujali aina ya michezo fulani pekee.

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali ituambie ni kwa namna gani wataalamu hawa wanaweza kufanya kazi kwa kushirikiana katika kutoa huduma kwa wanamichezo wetu ili kuhakikisha kuwa mkakati huu wa kuzuia matumizi ya mbinu na matumizi ya dawa michezoni unaimarishwa?

Mheshimiwa Spika,

Katika Ibara ya 10 ya mkataba huu inayohusiana na lishe kwa wanamichezo kinasema **“States parties where appropriate, shall encourage producers and distributors of nutritional supplements to establish best practices in the marketing and distribution of nutritional supplements, including information regarding their analytical composition and quality assurance.** Hii ikiwa na maana kwamba; nchi mwanachama atalazimika kuhakikisha kuwa wazalishaji na wasambazaji wa lishe wanazingatia njia bora za kutoa huduma.

Mheshimiwa Spika,

Hii ina maana kuwa kuwepo kwa chombo kinachosimamia masuala haya ya afya kwa ujumla wake na masuala yote ya kuzuia mbinu za matumizi ya madawa hayo kuanzia kwenye soko la chakula yanadhhibitiwa. Chombo hiki kitasaidia kuhakikisha masuala ya kiafya ya wachezaji wetu ndio msingi namba moja wa ushindi katika medani za kitaifa na kimataifa. Kuwepo kwa chombo cha pamoja kitasaidia katika uhakiki wa upimaji wa wachezaji wetu ili waweze kushindana katika hali bora zaidi kwa ustawi wa taifa letu kimichezo.

5. ELIMU YA KUZUIA MBINU NA MATUMIZI YA DAWA ZA KUONGEZA NGUVU MICHEZONI

Mheshimiwa Spika,

Tumeeleza hapo awali kwamba Kambi ya Upinzani haipingi azimio hili ila inataka kujua ni kwa namna gani serikali imejipanga kuhakikisha kuwa kabla ya kupitishwa kwa azimio hili jamii, taasisi na vyama mbalimbali vya michezo wana elimu ya kutosha juu ya matumizi ya madawa ya kuongeza nguvu michezoni na athari zake?

Mheshimiwa Spika,

Serikali hii imekuwa na udhaifu mkubwa katika utelezaji wa mambo ya msingi ambayo inaridhia ikiwemo mikataba na maazimio ya kimataifa. Kwa mfano; Mkataba wa Haki za Binadamu. Mpaka leo vyombo vya kulinda haki za binadamu nchini vingi ndio vimekuwa mstari wa mbele katika kukiuka haki hizo. Hii ni kwa sababu vyombo hivi havina elimu ya kutosha katika kutatua matatizo bila kutumia nguvu na hivyo kupelekea vyombo hivyo vya kutetea haki za raia kuwa mstari wa mbele katika kuvunja mkataba huo. Hivyo Kambi Rasmi ya Upinzani inajuliza Je, elimu imeshatolewa kwa wadau? Je, endapo azimio hili likipitishwa serikali imejipanga vipi kuhakikisha kuwa upitishwaji wa azimio hili hauwi mwiba kwa wanamichezo na hasa vyama vya michezo nchini? Endapo serikali haina bajeti ya kutosha ya kutoa elimu kwa umma juu ya suala hili malengo tuliyojiwekea ya kushamiri katika michezo na tasnia nyingine yatafikiwa?

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali ituambie mpaka sasa imefanya tathimini kwa kiwango gani juu ya uwelewa wa umma, wadau wa michezo na wanamichezo kwa ujumla juu ya masuala haya kabla ya kupitisha azimio hili? Je, mpaka sasa ni kesi ngapi ambazo zimeripotiwa zinazowahusu wanamichezo wetu waliojijhusisha na makosa hayo ya kutumia dawa za kuongeza nguvu michezoni? Je, wanamichezo hao walikuwa na elimu ya kutosha juu ya masuala haya?

Mheshimiwa Spika,

Kambi Rasmi inahitaji kujua kama serikali imefanya tafiti za kutosha ikiwa ni pamoja na kupata uzoefu kutoka kwa wenzetu wa Kenya na Ethiopia ambao tayari wamekumbwa na kadhia ya kufungiwa kwa wachezaji wao kwa tuhuma za kutumia dawa za kuongeza nguvu michezoni ili kujua kama nchi hizi maarufu duniani kwa mbio ndefu zimechukua hatua za namna kuhusu azimio hili?

6. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika,

Naomba kumalizia hotuba yangu kwa kusema kwamba kuridhia mkataba wa Kimataifa ni jambo moja lakini kutekeleza matakwa ya mkataba huo ni jambo jingine. Nchi yetu imekuwa na historia nzuri ya kuridhia maazimio na mikataba mbalimbali ya kimataifa lakini pia imekuwa na historia mbaya ya kutotekeleza kwa vitendo matakwa ya maazimio na mikataba hiyo.

Mheshimiwa Spika,

Kama kweli tumeamua kwa dhati kama taifa kuridhia Mkataba huu, basi Serikali itoe ahadi leo mbele ya Bunge hili; kwamba italeti lini Bungeni Muswada wa Sheria ya utekelezaji wa Mkataba huu, ili pamoja na mambo mengine haki za wanamichezo wetu ziweze kulindwa.

Mheshimiwa Spika,

Baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha.

Cecilia Daniel Paresso (Mb)

Kny. MSEMaji MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KATIKA WIZARA YA HABARI, UTAMADUNI, WASANII NA MICHEZO

6 Juni, 2016

NAIBU SPIKA: Tunaendelea. Waheshimiwa Wabunge nimeletewa majina hapa ya wachangiaji tutaanza na Mheshimiwa Hafidh Ali Tahir.

MHE. HAFIDH ALI TAHIR: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nami niishukuru Serikali na nimshukuru Waziri wa Habari, ambaye leo hii ametuletea hotuba yake inayozungumzia kuhusu kuridhia mkataba ya Kimataifa wa Udhubiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania naona tumechelewa kidogo, tumechelewa hasa kutokana na hotuba ya Mheshimiwa Waziri jinsi gani vitendo kama hivyo vimetokea katika kipindi kirefu kilichopita. Tanzania ni moja katika nchi ambazo zimefanya vizuri katika michezo miaka mingi ya nyuma, tuisahau kwamba Tanzania ni moja katika nchi za Afrika ya Mashariki ambayo imeweza kutoa wakimbiaji wa ridhaa wa Kimataifa ambao wamechukua medali ya dunia na bado mpaka hivi sasa historia ya Tanzania kupitia mkimbiaji Filbert Bayi bado inatamkwa katika ulimwengu wa michezo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ilikuwa tuanze mapema katika suala hili lakini pamoja na hayo nakubaliana na Azimio hili na naridhia yale yote ambayo yamo katika hotuba hii ya Mheshimiwa Waziri, hali kadhalika pale ambapo alipotoa yale maelezo na maazimio yanayohusiana na misaada na mambo mengine kutoka UNESCO.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tanzania ina michezo mingi na pale ambapo tunasema sasa tueleke katika kuridhia Azimio hili basi pia tunatakiwa tujiandae na masharti ambayo yamo katika Azimio hili, lakini pia tuwaandae

wanamichezo wetu katika kufuatilia na kutimiza Kanuni na Sheria za Azimio hili. Kwa sababu bila kufanya hivyo, Tanzania tutakuwa tunaadhibiwa kila siku au wanamichezo wetu watakuwa wanaadhibiwa kila siku kutokana na masharti yaliyomo katika Azimio hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi nyingi ulimwenguni wanariadhaa wake, wanamichezo wake wa baiskeli, lakini wale ambao vilevile wanatumia michezo ya ngalawa na mambo mengine wamekuwa wakiadhibiwa kutokana na vitendo vya kutumia madawa haya ya kuongeza nguvu katika michezo. Hapa kubwa ambalo nataka nilitilie mkazo ni kuhusu wale wanamichezo ambao bado hawajafikiria kama jambo hili linaweza likaja Tanzania. Mheshimiwa Waziri hapa pamoja na Mwenyekiti aliyekuja kusoma hotuba yake waligusia mambo mengi, lakini mwisho wamegusia suala la kutumia vilevi vya kawaida Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi binafsi ni mwalimu wa michezo na michezo yangu mara nyingi ni mpira wa miguu. Katika mpira wa miguu wanamichezo na wachezaji wakati fulani ili uweze kucheza vizuri basi lazima uvute bangi, siyo kweli kwamba ukivuta bangi ndiyo utacheza vizuri au watu wengine wanasema lazima apate pegi kidogo ya bia ndiyo aweze kucheza vizuri, siyo kweli! Haya ni mawazo tu ambayo mtu anajiweka mwenyewe na anahisi kwamba nikivuta bangi basi nitakuwa mchezaji mzuri kumbe siyo kweli isipokuwa anajiharibu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika historia yangu ya kuwa mwamuzi wa Kimataifa wa mpira wa miguu nimeona baadhi ya waamuzi nao wanaingia katika harakati hizi. Sasa hapa nataka nimwombe Mheshimiwa Waziri ambaye anashughulika na michezo, kwamba ni lazima tuwe na kitu maalum hivi sasa mbali na Kimataifa lakini Kitaifa tuwe na Kamati inayochunguza yale mambo ambayo yanafanywa ama na wachezaji ama na waamuzi ama na watu wengine hasa katika mpira wa miguu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mpira wa miguu Tanzania tunasema kila siku unadidimia lakini pia tunasema mpira wa miguu wa Tanzania haukui. Mpira unakua lakini sasa kuna mambo madogo madogo ambayo yanarudisha nyuma maendeleo haya. Kwa hiyo, hapa Mheshimiwa Waziri namwomba sana azungumze na taasisi zinazohusika kwa sababu ya Azimio hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi wakati umebadilika, ukiangalia ligi zetu hizi za Tanzania wachezaji wetu kwa sababu mchezaji mpira kuna wakati unatakiwa uwe basi huchezi, mimi naingiwa wasiwasi kuna wachezaji sasa hivi wanakaribia miaka 40, miaka 42 bado wanacheza ligi kuu ya Tanzania hizi nguvu kazipata wapi? Mimi nina wasiwasi kuna mambo hapa yanafanyika!

Sasa lazima tuwe na kitu hapa cha kuchunguza mbali na Kamati zetu mbalimbali. Kwa hiyo, tuwe tunachunguza lakini tuwe tunaona wapi tunaelekea katika kuliunga mkono Azimio ambalo limewasilishwa hivi leo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sina mengi isipokuwa naunga mkono hoja iliyoletwa na Mheshimiwa Waziri. Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stanslaus Nyongo, atafuatiwa na Mheshimiwa Joseph Kakunda.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi. Kwanza kabisa napenda kutoa pongezi nyingi kwa Mheshimiwa Waziri wa Michezo kwa kuleta Azimio hili hapa Bungeni. Napenda kusema kwamba tumechelewa sheria hii ilitakiwa tuititishie mapema kwa sababu wachezaji wetu ndiyo waathirika wakubwa wa matumizi ya madawa haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile ningependa kusesitiza pamoja na kwamba tunapitisha hili Azimio naungana na Serikali kwa maamuzi haya kwa asilimia mia moja kwamba tuititishie. Matumizi ya madawa haya ya kuongeza nguvu hayatofautiani kabisa na upangaji wa matokeo. Upangaji wa matokeo unasababishwa na mambo mengi. Kwanza watu wanapanga matokeo kwa maana ya kuangalia zile *award* zinazotolewa kwenye michezo. Nchi ambazo zimeendelea zimekuwa ni za kwanza kuathirika na matumizi haya kwa sababu ya kutaka kupanga matokeo, walikuwa wanapanga matokeo ili watu waweze kuneemeka kifedha.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukitazama sasa hivi ni kwamba idara ya michezo yaani ndiyo inayolipa zaidi, ukitaka kuwa na kijana ambaye anaweza akaleta kipato kikubwa ni yule kijana anayecheza mpira kwa mfano au wanaokimbia riadha. Wale wanapewa kipato kikubwa sana na kipato hiki ndicho inakuwa ni *motivation* yaani inasabisha watu kutumia madawa ili kuweza kupanga matokeo. Kwa hiyo, matokeo yanapangwa mtu anapata ushindi usio wa halali, anapata ushindi ili aweze kujilimbikizia pesa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hii tunasema kwa Tanzania tulichelewa ilitakiwa tuwe tumeanza na watu wakajifunza na wakaelewa kwa ufasaha. Ni toka zamani ukiangalia mwaka 1968 *Olympic* ndiyo walianzisha lakini lilikuwa ni tatizo la muda mrefu, watu walikuwa wanatumia hata vyakula vingine vya kawaida ili aweze kuongeza nguvu waweze kupata *performance* kubwa katika michezo. Kulikuwa kuna uyoga ulikuwa unaitwa ni *hallucinogenic mushroom*, ilikuwa ni *mushroom* maalum kwa kuongeza nguvu. Watu walikuwa

wanatumia hata hizi mbegu za ufuta ili waweze kuongeza *performance* waweze kupata kipato.

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo, kwa pamoja hapa napenda kusema kwamba, nashukuru sana hii sheria imeletwa tuiptishe, tuiptishe kwa maana ya kwamba tuungane na Umoja wa Kimataifa UNESCO, kwa maana ya kwamba Tanzania nayo itambulike ni nchi inayopingana na haya madawa ya kuongeza nguvu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tungekwenda mbali zaidi, tukiangalia kuna matumizi ya pombe, matumizi ya bangi. Tunashukuru Serikali inapambana na matumizi ya bangi, kwa kweli kuna vita vikubwa vinavyoendelea na masuala haya ya *cocaine* na vitu vingine. Tunashukuru Serikali inafanya kazi vizuri kupambana, lakini kuna tatizo la viroba! Viroba na lenyewe ni tatizo kubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, tungeangalia namna ya kupiga marufuku viroba; viroba vipigwe marufuku kwa sababu na vyenyewe ni tatizo kubwa, kuna vijana wengi wanaathirika na viroba wanashindwa kucheza, wanastua kidogo kwa maana ya kuongeza nguvu lakini baada ya muda wana *develop* kwenye *addiction*, tunaharibu nguvu kazi ya Taifa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kweli vijana ni wengi, nimezunguka baadhi ya maeneo tulikuta watu wanatumia viroba kwa kweli inasikitisha, viroba vinatumika sijui kwa sababu ni *cheap*, sijui ile *packing* iko *flexible* mtu ananunua anatia mfukoni, ni rahisi kununua kwenye vibanda, kwenye vioski vinauzwa viroba. Ukitazama watu wanatumia viroba kabla hawajaingia kucheza mpira au kukimbia riadha mtu anastua kidogo, anasema anaongeza nguvu, lakini baada ya muda anakwenda kwenye *drug dependence* au *alcohol dependence*, ana-*develop addiction*. Kwa hiyo, tunaomba Serikali nayo itazame kwenye viroba tupunguze matumizi ya viroba. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile ningependa kuongelea, kwa sababu tunaongelea upangaji wa matokeo, kutumia hizi nguvu za ziada ni kwamba unapanga matokeo kwamba unakwenda kushinda. Kuna tatizo Mheshimiwa Waziri la rushwa kwenye michezo na lenyewe linapanga matokeo. Unakuta *ma-referee* kwenye mpira wa miguu wanapewa pesa ili kuweza kupanga matokeo, ina-*demoralize* kabisa. Ukienda kuangalia mpira unakuta refa akishapewa mlungula pasipokuwa na *penalty* yeye anatoa *penalty*, pasipokuwa na *offside* yeye anazuia kuna *offside*. Kwa kweli ina-*discourage* watu kucheza mpira, hata watazamaji ina-*discourage* kwa maana unaangalia wakati matokeo yameshapangwa, timu zetu kubwa Simba na Yanga zinashiriki kwenye kupanga matokeo, wachezaji wanapewa rushwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tuangalie ni namna gani ya kutengeneza sheria kuweza kuhakikisha kwamba tunaondoa kwa sababu upangaji wa matokeo kwa kweli ni tatizo na tulishasema mpira au michezo ni afya, michezo ni uchumi, michezo ni burudani. Kwa hiyo, tuangalie uhalisia wa michezo, tuilete michezo katika hali yake halisi. Mtu ashiriki ashinde kwa halali kama ni mkimbiaji wa riadha aweze kushiriki kwa halali. Tunaomba muangalie hayo mambo matatu ambayo ni viroba, rushwa na hili Azimio tulipitisha kwa faida ya Taifa letu na kwa dunia nzima.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Joseph Kakunda atafuatiwa na Mheshimiwa Esther Mahawe na Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndungulile ajiandae.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja kwamba Bunge lako Tukufu liridhie mkataba wa Kimataifa wa kudhibiti matumizi ya dawa na mbinu za kuongeza nguvu michezoni.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumechelewa sana kama nchi na kwa kweli nchi yetu ya Tanzania kulinganisha na nchi ambazo zimetajwa kwenye hiyo orodha ya nchi saba ni kama aibu. Naomba sana leo hii turidhie na tuingie kwenye zile nchi ambazo zipo makini kwenye hili suala. Wanamichezo wengi wa Tanzania inawezekana wameathirika kutokana na matumizi ya hizi dawa. Ingawa mkataba huu una udhaifu wa kutokutoa viwango sawa vya udhibiti wa dawa kiasi ambacho kuna baadhi ya nchi wanaruhusu matumizi ya bangi, wanaona ni sawasawa tu, lakini kwa kweli tukiingia sisi inabidi tuwe na orodha ndefu zaidi kuliko ile orodha ambayo ipo kwenye huu mkataba ili kusudi Watanzania wote wanaoshiriki michezo na Watanzania ambao wako mitaani waweze kuishi wakiwa na afya njema; tuwalinde wote siyo tuwalinde wana michezo peke yao, Kwa sababu hata waliopo mitaani kesho wanaweza wakawa wanamichezo tukiwahamasisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, ziko faida nyingi ambazo tutazipata kutokana na kutekeleza huu mkataba. Kwanza tutapata elimu; elimu ambayo kwa wana michezo na makocha wa michezo kuhusu makosa ya kutumia dawa hizo na madhara yake itasaidia sana kuweza kuokoa kundi na hasa la vijana.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tutapunguza, tutazuia usafirishaji wa biashara ya vifaa na dawa ambazo zimezuiliwa, pia tutadhhibiti matumizi kwa kuboresha njia mbalimbali za uchunguzi na vipimo kwenye maabara na

inawezekana na sisi tukapata maabara yenye ithibati ya Kimataifa ya kuchunguza na kupima matumizi kama hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Kamati ambayo Mheshimiwa Hafidh ameipendekeza iwe inatoa adhabu kali sana kwa watakaogundulika kutumia hizo dawa, kwa sababu bila adhabu kali matumizi ya dawa hizo yataendelea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hivyo, ni wajibu wa Serikali na wadau kufadhili na kusimamia mfumo wa ufuatiliaji na tathmini ambao utahakikisha utekelezaji sahihi wa kanuni zilizopo kwenye mkataba huo ili kuhakikisha kwamba matumizi ya dawa zote zilizoainishwa na ambazo sisi kama Taifa tutaziongeza yanadhibitiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Azimio hili la Bunge linaweza kusaidia nchi yetu kupata mafanikio kimichezo na kuondokana na sifa ya kuwa kichwa cha mwendawazimu, kwa sababu baadhi ya dawa kama bangi na mirungi na hata dawa za kusisimua misuli kwa wale ambao wanapenda sana kucheza michezo ile mingine ya usiku, nadhani zinaweza kusababisha afya kuathirika na nguvu zao kimichezo kupungua na viwango vyao vya michezo kupungua. Kwa hiyo, inabidi tuchukue hatua kali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sasa nimalizie mchango wangu kwa kusema kwamba, kama nchi hizi hatua kali ambazo tutazichukua lazima zandikwe kwenye sheria, kama hazijaandikwa kwenye sheria zikabaki tu kwenye kanuni ndogo ndogo sijui za Vyama vya Michezo tutakosa nguvu ya kuweza kutekeleza. Kwa hiyo, inatakiwa ziingie kwenye sheria zetu kama nchi, Mheshimiwa Waziri wa Sheria ashiriki kuhakikisha kwamba sheria inatungwa ambayo itatoa udhibiti na makosa ya matumizi ya hizo dawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kwa nini nasema hivyo? Wapo wachezaji wengi sana wamecheza mpira kwa muda mfupi na wakaathirika; wamecheza mpira mwaka mmoja mtu anakuwa nyoronyoro kabisa. Nasikia pale Kariakoo kuna matatizo makubwa sana ndiyo maana wachezaji wengi wa Yanga huwa wanacheza kwa muda mfupi mpira, sasa hiyo inatakiwa ifuataliwe, siyo wote ni baadhi yao na hata wachezaji wa Simba!

Mheshimiwa Naibu Spika, unakuta mchezaji mzuri anatoka mkoani akifika pale mjini mwaka mmoja, miwili tayari amepoteza kiwango chake, angalau wale ambao huwa wanatoka katika nchi za nje kidogo wanajua mantiki ya hizo dawa; huwa wanacheza kwa muda mrefu sana, kwa mfano yule Mkongo, anaitwa nani yule, yule wa Yanga ana umri wa miaka karibu 40 lakini anacheza

mpira mpaka sasa hivi. Mwenzangu ameonesha wasiwasi kwamba huenda inawezekana labda anatumia lakini naamini yule hatumii ndiyo maana amecheza mpira kwa muda mrefu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mifano ya wachezaji kama Joseph Kaniki ambaye alikamatwa na dawa za kulevya kule Ethiopia na wachezaji ngumi ambao walisafirishwa na marehemu Shaban Mwintanga ambao walikamatwa kule Mauritius ni mifano ya aibu ambayo hatutegemei tuendeleo kuipata katika nchi yetu ili kusudi hata sisi tujenge jina kwenye nchi nyingine kwamba sisi ni nchi ambayo ipo makini. Ni lazima uchunguzi wa kina uwe unafanywa kwa mfano kama timu inasafiri kwenda nje ya nchi, kabla hawajatoka nje ya nchi uchunguzi ufanywe wa kina kwamba hawana dawa na wanaporudi vile vile uchunguzi ufanyike wa kina kabisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja hii. Ahsante sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Esther Mahawe atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile na Mheshimiwa Venance Mwamoto ajiandae.

MHE. ESTHER A. MAHAWE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwanza kabisa naomba niunge mkono hoja. Tunafahamu kabisa michezo ni furaha, michezo ni elimu na michezo ni afya, niseme tu kama nchi ni kweli kwamba tumechelewa kukubaliana na Azimio hili. Kwa hiyo, kwa kuwa imeletwa sasa basi niwaombe na Wabunge wenzangu kwa pamoja tupitische Azimio hili ili nchi yetu iweze kufaidika kama faida zilivyoorodheshwa katika hotuba ya Mheshimiwa Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niseme inafahamika kabisa kwamba madhara ya kutumia dawa hii ni makubwa kama yalivyoelezwa. Kama nchi sidhani kama tuna sababu ya kutokupitisha Azimio hili kwa sababu hatuna woga, tuna Watanzania wachezaji wazuri sana ambao wameiletea nchi hii heshima kwenye *football*, kwenye riadha na kadhalika. Kwa uchache tu nitambue heshima waliyoileta wanariadha hawa wafuatao:-

Mheshimiwa Naibu Spika, tuna watu kama akina Simon Robert, John Stephen, John Bura, Nada Saktai, Focus Wilbroad Aweso, Francis Nada na Zebedayo Bayo, hawa watu wamefanya kazi kubwa katika nchi hii. Niseme tu tusiogope; tuwekeze kwenye michezo, tunao watu ambao bado wanaweza wakailitea nchi hii heshima.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia michezo inahitaji uwekezaji, tuendeleo kuwekeza kama ilivyokuwa zamani kwenye UMISHUMTA na UMISETA tuendeleo kutengeneza vijana wenye vipaji kuanzia katika utoto wao ili waweze kuiletea nchi yetu heshima na wakipata kuwekewa misingi na miundombinu mizuri nina hakika wala hatuhitaji kutumia madawa ya kuongeza nguvu maana vijana hawa watakuwa wameandaliwa vizuri na hatimaye wataweza kufanya vizuri katika michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana kwamba hawa watu waliowahi kuiletea nchi yetu heshima hatukuona namna yoyote tukiwaenzi, namna yoyote ya kuona kwamba walileta mchango mkubwa wa fedha, wa heshima katika nchi yetu; hii inawakatisha tamaa wale wengine wadogo ambao wanaibuka katika tasnia hii ya michezo kama riadha, *football* na michezo mingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nafikiri kwamba juhudi za hawa watu zitambulike, kuwe na namna maalum ya kuhakikisha kwamba hawa watu wanakumbukwa. Sasa hivi hawa karibu wote niliowataja hapa ukiacha Filbert Bayi ambaye *atleast* yeye amejijingiza kwenye masuala ya elimu, wengine wote wanapata shida, wanakufa katika umaskini uliotopea kule vijijini, wengine wamejijingiza kwenye ulevi na maisha duni yanawaandama kama watu ambao hawakuwahi kuifanyia nchi hii kitu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niseme tu kwamba hakuna asiyefahamu kwamba Manyara kwa ujumla, mimi *of course* nimetoka Manyara, kwa ujumla Manyara imeiletea sana heshima Tanzania katika suala zima la riadha. Kwa hiyo naendelea kuiomba Serikali iendeleo kuwekeza katika Mkoa wa Manyara tupate *Sports Academy* kule Manyara ambayo inaweza ikasaidia kuendelea kuibua vipaji. Bado tuna watoto hawa wa kifugaji wengi tu ambao kwa mazingira ya Manyara hayana tofauti na mazingira kama ya Ethiopia, wanaweza wakaibeba nchi hii na bado heshima ya nchi ikarudi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nashukuru tu kwa mchango huu na naunga mkono hoja. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile na Mheshimiwa Venance Mwamoto ajiandae.

MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa fursa hii nami niweze kuchangia katika Azimio hili, kuhusiana na Mkataba wa Kimataifa wa Udhhibiti wa Madawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Michezoni.

Mheshimiwa Naibu Spika, mkataba huu umekuja umechelewa lakini ni mkataba ambao ni muhimu sana. Kama walivyotangulia kusema wenzangu michezo ni afya, michezo ni ajira, michezo ni mahusiano na michezo inajenga undugu na amani. Katika dhana hii ya michezo kumekuwa na tatizo kubwa tena kubwa sana kuhusiana na baadhi ya washindani kutaka kupata ubora ama ushindi katika njia za mkato.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi katika dunia ambao wanafuatilia vyombo vya habari watakuwa wanajua wanariadha wa Kenya ambao wamekuwa wanasifika sana duniani wamepata kashfa ya matumizi ya madawa ya kulevya. Vilevile kwa upande wa Urusi maabara ambazo zimekuwa zinapima matumizi ya madawa ya kulevya nazo zimeingia matatani. Mara nyingi nchi ambazo zinapata matatizo haya huwa zinakosa sifa na zile ambazo zimekuwa zimejengeka kwa muda mrefu kuhusiana na washindani wao na inatia mashaka kuhusiana na wanariadha wote.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi kama Daktari athari za madawa ya kulevya ni kubwa sana, wachangiaji waliopita wamezisema, siyo tu kwa kipindi kile ambapo wanariadha wanashiriki katika michezo lakini hata baada ya miaka kumi, ishirini, thelathini baada ya kuacha kutumia madawa haya watu bado wana athari za kimwili, kisaikolojia na kiakili. Kwa hiyo, mkataba huu umechelewa na naunga mkono tuuridhie na nitawaomba Waheshimiwa Wabunge wote na sisi tuukubali kwa sababu una manufaa makubwa sana katika suala zima la michezo katika nchi yetu. Hata hivyo, wakati tunaelekea kuuridhia mkataba huu nitaomba tu vile vile tuangalie katika mambo yafuatayo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, moja; tuhakikishe kwamba tunatoa elimu ya kutosha kuhusiana na hivi vitu ambavyo ama madawa ama zile njia ambazo zimedhibitiwa katika mkataba huu; sio kila mwanamichezo anaelewa hili na siyo mamlaka zote zinaelewa hili. Kwa hiyo, tujikite zaidi kupitia Wizara husika kuhakikisha kwamba tunajenga, tunatoa elimu ya kutosha kwa wanamichezo vilevile katika mamlaka mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, pili; tujenge uwezo wetu wa ndani wa kuweza kubaini matumizi ya madawa haya; maana yake ni kwamba sasa tuwe na maabara zetu, zitasajiliwa na ambazo zitakuwa zinatumiwa katika mashindano yetu ya ndani tuwe na uwezo wa kuweza kubaini baadhi ya matumizi haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la tatu ambalo naliomba ni kutoa elimu vilevile kwa Madaktari wa michezo. Inawezekana mtu akapewa dawa pasipo

kujua dawa hii inakuwa na athari ama inaweza kuwa ni *stimulants* ama ikawa na madhara ama ikawa ni sehemu ya yale madawa yasiyoruhusiwa na mtu ameitoa tu. Kuna madawa kwa mfano, kuna dawa zingine tu za mafua ambazo mtu akipewa zinakatazwa kwa mujibu wa mkataba huo. Kwa hiyo, nataka tutoe hii elimu kwa Madaktari wa michezo, lakini sasa tuwe na mtatibu wa kusajili Madaktari wa michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho kabisa, nami naunga mkono hoja hii ya kuridhia Mkataba huu, umechelewa kuja, lakini ni Mkataba muhimu sana katika ushiriki wa Tanzania katika masuala ya michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Venance Mwamoto.

MHE. VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nichukue nafasi hii niweze kukushukuru kwa kunipa nafasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianze kwa kumpongeza Mheshimiwa Waziri kwa kuleta Azimio hili ili tuweze kulipitisha. Umechelewa kwa sababu mimi ni mmojawapo wa wachezaji ambao wamecheza miaka ya nyuma, baadhi ya kizazi kimeathirika kwa kiasi kikubwa kutokana na matumizi mabaya ya madawa haya. Kwenye timu zetu ni kitu cha kawaida, wachezaji walio wengi wamekuwa wakitumia bangi, lakini kabla ya kuendelea kuchangia tupeane pole kwa timu yetu ya Taifa kwa jinsi ambavyo tumefanya vibaya juzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo hili tumechelewa, niungane na wenzangu na wewe jinsi ambavyo umewasilisha hapa, kwamba sasa twende mbele, lakini kazi kubwa ambayo ipo ni kwamba tunafanyaje? Ni nani watahusika katika kulisimamia jambo hili?

Mheshimiwa Naibu Spika, ninavyojua ni kwamba vikundi vingi vya michezo nchini kwetu vimesajiliwa. Ningependekeza kwamba, ukienda nchi nyingine zilizoendelea hamuwezi kuanza ligi mpaka wachezaji wamepimwa afya zao. Kwa hiyo aina ya Madaktari ambao wanakuwa kwenye vile vilabu wanakuwa waliosajiliwa, ni Madaktari wa kweli, ili pale linapotokea tatizo kwenye timu yake, amegundulika mtu ambaye anatumia zile dawa basi wa kwanza kuadhibiwa ni yule Daktari ambaye alimpima afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati nachangia hotuba ya Mheshimiwa Waziri nilipendekeza kwamba sasa hivi umefikia wakati ikiwezekana lile Baraza la Michezo tulivunje, tuanzishe Shirika la Michezo. Kwenye Shirika la Michezo

itakuwa rahisi zaidi lenyewe kutafuta fedha au kupata kwa wahisani au kuchangia au hata katika harambee ili liweze kuendesha, kusimamia timu za Taifa kwa udhibiti na kudhibiti dawa za kulevya, ni kazi yao. Leo inawezekana tunapitisha hapa sina hakika kama tulikumbuka kuweka bajeti hii ambayo inakwenda kutusaidia kufanya kazi hii ya udhibiti huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine, nilizungumza pia, hatuwezi kuendelea kufanya vibaya kwenye timu yetu ya Taifa. Ukiangalia, kama tungewapima wale wachezaji baadhi ungewakuta wanatumia, aidha kwa kujua au kwa kutojua. Kwa sababu dawa hizi zinaweza kutumika hata kwa kula vyakula tu. Kuna baadhi ya vyakula ambavyo vinaweza vikawa vinasababisha mtu kupata nguvu, yaani vikasababisha kupatikana na viashiria vya dawa za kulevya, vyakula ambavyo tunatumia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nilipendekeza kwamba ili sasa timu zetu zifanye vizuri ni pamoja na kudhibiti matumizi mabaya ya madawa ya kulevya, sambamba na kuhakikisha kwamba wachezaji wanaotoka nje wanapunguzwa kwenye timu zetu. Kwa sababu wao wanakuwa bora tu pale vilabu vya Simba, Yanga, Azam vinapofanya vizuri na ukiangalia ndiyo wanaoongoza katika kufunga mabao, lakini unapokuja kutaka kuwatumia haiwezekani kwa sababu wao ni wa nje. Wachezaji wetu wa ndani tayari wanakuwa wamekata tamaa. Badala ya sasa kuitunza miili yao wanakwenda kwenye kuanza kutumia madawa ya kulevya ili wapate nguvu wafanane na wale wa nje, ambapo wenzetu lishe ndiyo bora kuliko kitu kingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nichukue nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Hafidh Ali amekuwa ni *referee* wa Kimataifa, amechezesha *African Cup of Nations*, amechezesha *World Cup* ya Vijana. Mchezaji kama Filbert Bayo mwanariadha, amekimbia Gidamis Shahanga na wengine wengi tu wamefanya vizuri kwa sababu walikuwa wanafuata zile *ethics* za michezo yenyewe. Leo hii itakuwa ni kazi kubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tu kiundwe chombo kizuri cha jopo la Madaktari kuweza kutusaidia kutupa ushauri na kuweza kuangalia jinsi gani tunaweza tukawa tunawapima wachezaji wetu wote kabla ya kushiriki kwenye michezo. Kabla ya kuanza ligi daraja la kwanza, la pili wanakuwa wamepimwa aki-*qualify* ndipo anaingia, asipo-*qualify* basi tunam-*disqualify*, anakuwa hayupo tena kwenye mashindano.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja, nakutakia kila la kheri katika utekelezaji. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Suleiman Jaffo atafuatiwa na Mheshimiwa Harrison George Mwakyembe.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote napenda sana kumshukuru Mwenyezi Mungu. Pia nampongeza sana Mheshimiwa Waziri na Naibu wake kwa kuleta Azimio hili hapa Bungeni, kwa sababu najua jambo hili ni jambo lenye manufaa makubwa sana kwa Taifa letu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikiwa Kiongozi mwenye dhamana katika Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Azimio hili kwetu tunalipokea kwa mikono miwili, nikijua wazi kwamba vijana wetu wanaosoma shule za msingi na sekondari, hivi sasa tunapojielekeza katika suala zima la michezo mashuleni, sasa Azimio hili linatupa nafasi nzuri sana ya kuwaandaa vijana wetu katika michezo bora zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikizungumzia kuhusu vijana, kwanza nimpongeze Mheshimiwa Waziri mwenye dhamana na timu yake. Juzi tuliwashuhudia vijana wetu wa Serengeti Boys kule India wakifanya maajabu makubwa sana. Mheshimiwa Naibu Waziri, ikikupendeza sana vijana wale inapaswa tuwalete hapa Bungeni tuwatie moyo, walifanya kazi kubwa kwa kushiriki michezo ile, katika michezo yote hakuna mchezo waliofungwa, walifanya vizuri sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jana vilevile nilishuhudia katika vyombo vya habari, timu yetu ya Azam ya Vijana, walipokuwa wakishirikisha timu za Uganda, Kenya na hapa Tanzania, katika timu yao ni kwamba michezo yote wameweza kufanikisha, wameshinda michezo yote na kupata kombe lile, imeleta heshima kwa nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu Ofisi ya Rais, TAMISEMI ina jukumu la michezo ya UMISETA ambayo inaendelea hivi sasa, naomba tulipokee Azimio hili kwa moyo mkunjufu, nikijua kwamba katika michezo yetu hii, sisi kama Serikali tunaoasisi michezo mashuleni, vijana wetu hawa tukiwaandaa vizuri katika Azimio hili sasa, maana yake tutaweza kupata vijana bora.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, siku za usoni tujue vijana hawa ndiyo tunatakiwa sasa tuwalee vizuri katika suala zima la taaluma, huko baadaye tukapate Madaktari na *Professors*. Kama tusipokuwa na usimamizi mzuri katika eneo hili maana yake vijana leo hii wanaposhiriki michezo wataweza kutumia madawa haya, mwisho wa siku wanapofika sasa katika kutumia akili yao katika taaluma inawezekana tukawa na vijana wengi ambao watahindwa kufanya vizuri kimasomo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri nampongeza sana, Azimio hili limekuja katika muda muafaka. Ofisi ya Rais, TAMISEMI naomba nimhakikishie wazi, kwa sababu tuna mtandao mpana wa vijana katika shule zote, tutahakikisha tunashirikiana na Wizara ya Habari na Michezo kuhakikisha kwamba jambo hili linatelekezwa vizuri katika shule zetu zote ili vijana wetu wanapokwenda kushiriki katika michezo, kwanza iwe ni ajenda ya kudumu katika michezo yote; kwamba wafahamu utumiaji wa dawa hizi siyo sawasawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili ni kwamba, kutoa maelekezo ya kutosha kwamba wao wawe Mabalazi wazuri kuhakikisha kwamba tunalea kizazi cha vijana ambao watakuwa wazuri wa kuelewa jambo hili la utumiaji wa madawa ya kuongeza nguvu katika michezo siyo sawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, langu lilikuwa ni *commitment* katika Ofisi ya Rais, TAMISEMI, kwamba tutashirikiana vema kuhakikisha kwamba Serikali yetu inakuwa ni Serikali ya mfano, kwa suala la utumiaji wa dawa katika kuongeza nguvu katika michezo halitoruhusiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuunga mkono hoja hii kwa asilimia zote mia moja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Mwakyembe atafuatiwa na Mheshimiwa Anastazia Wambura.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nami nikushukuru kwa kunipa fursa niweze kuchangia kwenye hoja iliyoko mbele yetu. Nampongeza sana Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa kutuletea hoja hii sasa pamoja na kwamba, kama walivyosema wachangiaji wengine wanaona imechelewa kidogo. Naomba niseme mapema kabisa kwamba naunga mkono hoja hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niongelee kidogo hotuba fupi ya Kambi Rasmi ya Upinzani iliyowasilishwa hapa na huyu msanii kutoka Mbeya, hotuba ambayo ilikuwa ya mzaha tu, tusiendeleze mambo kama haya katika Bunge hili Tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kama wewe haupo Bungeni unaitwaje kuja kuwasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani? *You should be here to stand up to be counted.* Sasa tukianza kupiga kura tutamtuma Askari kwenda kuhesabu kura zao kule nje au tuwaite kuja kupiga kura kwa kitu ambacho hawajashiriki? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba tu kwamba tufuate Kanuni zetu bila wasiwasi wowote. Kwanza umewahi kusikia wapi mtu ambaye hakumaliza shule leo anadiriki eti kutilia shaka uelewa wa Daktari wa Falsafa mwenye Shahada na Stashahada sita? Haya yanatokea tu kwenye nchi ambazo zina *underdeveloped economies*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Pilato aliwahi kusema wenye busara husema wanapokuwa na kitu cha kusema. Wapumbavu husema ilimradi waseme chochote. Sasa kwa msingi huo naomba sasa niseme kwa kuwa nina kitu cha kusema kuhusu hoja hii. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa miaka mingi nafikiri sasa ni miaka 11 nchi yetu haikuweza kuridhia Mkataba huu. Je, ni hasara au faida gani tumepata? Naona ni hasara tu kwa kutokuridhia, ninazona ni hasara. Hasara kubwa kupita zote ni *image*, sura ya Tanzania machoni mwa Jumuiya ya Kimataifa, kuwa ya kutiliwa mashaka mashaka tu. Sasa leo ambapo biashara ya madawa ya kulevya duniani imeshamiri sana. Ndiyo sababu kwa kutokusaini vitu kama hivi, kutoridhia Watanzania tukisafiri nje ni watu wa kutiliwa mashaka kweli kweli! Tunapekuliwa bila huruma. Unamwona mwenzako kutoka nchi nyingine anapita tu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tuisahau mwaka 2013, hivi majuzi, binti yetu mmoja amekwenda kwenye michezo Brazil, namkumbuka kwa jina moja tu la Sara. Alikutwa na dalili kwa mbali tu kwamba kulikuwa na dalili za nguvu kuongezeka, lakini anatoka Tanzania ambayo haijaridhia mikataba kama hii, kafungiwa miaka miwili. Kwa hiyo, kutoridhia kumetuathiri kwa kiasi. Tutoke huko sasa tuingie katika kuridhia, nampongeza sana Mheshimiwa Waziri kwa hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuridhiwa kwa mkataba huu hakutuongezei tu heshima katika Jumuiya ya Kimataifa, lakini inatupa fursa ya kushiriki katika uendeshaji wa michezo duniani. Kwa sababu, sasa hivi hata tukitakiwa kupimwa Watanzania inabidi matokeo yetu tupeleke Kenya. Lakini hapa watatuletea vifaa. Kutakuwa na faida ya vijana ya wetu, wataalam wetu nao kupata mafunzo, kuendesha vifaa hivyo na vile vile ku-*interact* na wenzao Kimataifa kuweza kupata ujuzi zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati tukiwa humu ndani nasi ni sehemu ya Jumuiya ya Kimataifa ya Kudhibiti Madawa ya Kulevya kwa upande wa michezo. Tunaweza kuwa na fursa kuwaeleza wenzetu tofauti kati ya bangi na mlenda, tofauti kati ya bangi na matembele. Maana ni kama yule binti wetu aliyekamatwa huko Brazil, siyo ajabu alikuwa amekula ugali hapa wa muhogo pamoja na matembele yakaonekana kama yameongeza nguvu, lakini

wenzetu kama Kenya wanatumia mirungi na ni zao la biashara, lakini sijaona kama wanatingishwa sana, ingawa kwa kweli sasa hivi ndiyo wameanza kutingishwa kidogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kutoridhiwa kwa mkataba huu bado tuna changamoto kubwa kama ambayo nimeisema hasa kudhibiti madawa tunayoyalima hapa ndani, bangi. Nafikiri kuna umuhimu Mheshimiwa Waziri na Naibu Waziri wakae na Wizara ya Katiba na Sheria vilevile Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi tuangalie ni jinsi gani tunaweza kuboresha udhibiti wa dawa kama bangi zinazolimwa nchini na kutumiwa na vijana wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tuna tatizo hapa, mmea kama mirungi, kwa wenzetu wa Kenya ambao ni sehemu ya Afrika ya Mashariki lile ni zao biashara na juzi wote tumeona Serikali imeongeza *ten million US Dollars* kuwasaidia wakulima kuhamasisha zao hilo. Sasa na mipaka yetu kama Afrika Mashariki ni *very porous*, mirungi inaingia kwa wingi sana hapa. Sasa inabidi tukae chini, tuiangalie hiyo hali tunaidhibiti vipi mirungi ambayo inatokea Kenya ambako wenzetu ni zao la biashara, lakini sisi hapa tumeharamisha kwa muda mrefu sana na tusirudi nyuma katika hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu nimegongewa kengele ya kwanza, naomba tu niseme kwamba Azimio hili limekuja katika muda mzuri sasa na naliunga mkono kwa asilimia mia moja. Ahsante sana. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, WASANII NA MICHEZO:

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia katika hoja yetu hii ya Azimio la Mkataba wa Kudhibiti Matumizi ya Dawa na Mbinu Haramu katika Michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianze kukupongeza kwa kazi nzuri ambayo unaifanya, kwa kuliendesha Bunge kwa kutumia Kanuni vizuri. Vilevile niwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge ambao wamechangia katika hoja yetu hii na nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri kwa jinsi alivyowasilisha hoja kwa umahiri mkubwa. Hongera sana Mheshimiwa Waziri wangu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na faida kubwa ambazo ziko katika mkataba huu tunaona hakuna vipengele vyovyote ambavyo hatuhitaji kuviridhia, kwamba hakuna *reservations*. Kwa hiyo ni mkataba mzuri, hii inaonesha wazi kabisa huu ni mkataba mzuri na ndiyo maana hakuna *reservations* zozote.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianzie tu na hili la kijana wetu huyu aliyepatwa na dalili, hakukutwa moja kwa moja na madawa lakini kulikuwepo na dalili ambazo zinaashiria kwamba kulikuwa na dawa za kuongeza nguvu kule Brazil, akafungiwa kwa miaka miwili. Sasa kutokana na hilo inaonekana kwamba mwaka 2015/2016 zimechukuliwa sample 14 na kupelekwa katika Maabara za Kimataifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa bahati nzuri tunashukuru sana Wizara inafurahi na ina faraja kwamba sampuli zote hizi 14 hakuna hata moja ambayo ilikutwa na dalili za kuwepo na matumizi ya dawa au mbinu za kuongeza nguvu michezoni. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, mkataba huu una manufaa makubwa, mojawapo ni lile la kutoa elimu pamoja na mafunzo kwa vijana wanamichezo wetu pamoja na wataalam wengine, lakini pia inatoa fursa kubwa sana za utafiti. Nami nichukue fursa hii sasa kutoa wito kuwaomba watafiti wetu wajiandae, pale ambapo mkataba huu utakapokuwa umeanza kufanyakazi kuna maeneo mengi sana ya kufanyia utafiti na yanaelezwa katika vifungu mbalimbali vya mkataba.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, wanaweza wakafanya utafiti katika maeneo ya saikolojia, maeneo ya utu wa wanamichezo, *physiology*, wanaweza wakafanya pia utafiti katika sayansi ya michezo, wanaweza pia wakafanya utafiti katika vitu mbalimbali ambavyo vinajitokeza kulingana na maendeleo ya kiteknolojia, kuna vitu vipya ambavyo vinaweza vikajitokeza kama matumizi au dawa za kuongeza nguvu. Kwa hiyo watafiti wetu wajiandae kufanya kazi katika maeneo haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna hoja moja ambayo imejitokeza kutoka kwa Mheshimiwa Hafidh Ali alipokuwa akichangia kwamba ni vizuri sasa tukafanya maandalizi. Nafurahi kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba Wizara imeshaanza kufanya maandalizi machache. Kwa mfano, kuna wataalam ambao tayari wameshaanza kupewa elimu ya awali.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tumeshaandaa eneo pale katika uwanja wa Taifa kwa ajili ya ofisi ya *National Anti-doping Agency*. Kwa hiyo, maandalizi kama hayo yamefanyika. Pia yanatakiwa maandalizi ya kisera, kisheria na kanuni ambavyo napenda kulitaarifu Bunge lako kwamba Wizara yetu imejipanga vizuri kabisa kwa ajili ya hili, kuandaa, kurekebisha sera na kufanya marekebisha, kuipitia upya pia sheria yetu ya michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Hafidh Ali pia katika mchango wake aligusia jambo ambalo naona pia ni muhimu sasa watafiti tutawaomba wajandae kulifanyia kazi, kwamba kuna watu ambao unaona kabisa umri umepita lakini wanacheza vizuri tu mpira na amekuwa na mashaka kwamba labda kuna vitu wanavyotumia. Kwa hiyo, hili ni eneo ambalo pia watafiti wanaweza wakalifanyia kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna hoja nyingine ambayo inahusiana na matumizi ya bangi na pombe katika michezo. Suala la pombe lipo limezuliwa na liko katika kundi la *alcohol*, lakini kuzuiwa kwake ni wakati wa mashindano tu. Kwa hiyo hili nalo tutaliangalia, wakati wa kutunga sheria nitaomba Bunge lako pia liangalie kama kweli izuliwe kwa wanamichezo wakati wa mashindano tu au sasa watazuiwa moja kwa moja sijui, lakini bangi inazuiwa na iko katika kundi la *cannabinoids*. Bangi inazuiwa kabisa, hairuhusiwi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna hoja nyingine ambayo ameichangia Dkt. Ndugulile kwamba, hata zile dawa ambazo ni za tiba zinazuliwa. Naomba kumtaarifu tu Mheshimiwa Mbunge kwamba, kipo Kifungu cha 34 katika Mkataba huu na hiki Kifungu kinaruhusu sasa ile *World Anti-Doping Agency*, kufanya *Amendments* kwa ile *list* ambayo ni *prohibited list* ili *therapeutic use exemptions*. Kwa hiyo utaona kwamba, hii WADA ikifanya *amendments* masuala ya dawa kwa ajili ya matumizi ya kiafya yanaweza yakaruhusiwa kutumika.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru tena kwa kunipa nafasi na naunga mkono hoja. Ahsante sana! (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo.

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, WASANII NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kwa kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii, ikiongozwa na Mheshimiwa Peter Joseph Serukamba. Namshukuru sana Mheshimiwa Juma Nkamia kwa kuwasilisha maoni ya Kamati na nashukuru kwa ushauri wao na kwa kweli ushiriki wao katika kuhakikisha Azimio hili linafika hapa lilipofika, nawashukuru sana! (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia kwa masikitiko pengine, kwa kutopata mawazo ya Kambi Rasmi ya Upinzani kwa uwasilishaji wa kutosha ukiacha kuleta hotuba yao hapa kwa uamuzi ambao pengine wanadhani unawasaidia wao, lakini nadhani utaratibu huu mbovu wa kuwa wanakuja wanasaini, wanachukua posho na kuondoka haufai!

Mheshimiwa Naibu Spika, michango iliyotolewa na Waheshimiwa Wabunge, inaonesha namna ambavyo ni muhimu sasa kwa Tanzania kuridhia mkataba huu ili Taifa letu liweze kunufaika na fursa zitokanazo na mkataba huu ikiwa ni pamoja na kuwepo kwa ushindani uliosawa michezoni na pia kulinda afya na ustawi wa michezo na wanamichezo wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya hayo, sasa nitoe ufafanuzi wa hoja chache. Niwashukuru Wabunge wote waliochangia, natambua mchango wa Mheshimiwa Hafidh Tahir Ali, Mheshimiwa Stanslaus Nyongo, Mheshimiwa Joseph Kakunda, Mheshimiwa Esther Mahawe, Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile, Mheshimiwa Venance Mwamoto, Mheshimiwa Seleman Jafo, Naibu Waziri wa TAMISEMI, mchango pia wa Dkt. Mwakyembe, Waziri wa Katiba na Sheria. Pia namshukuru sana Naibu Waziri wa Wizara hii kwa ufafanuzi wa baadhi ya hoja zilizowasilishwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nilihakikishie Bunge lako, utayari wa Serikali katika kutekeleza mkataba huu. Kuna mashaka yameoneshwa hasa kwenye maneno ya Kambi ya Upinzani Bungeni kwamba wakati mwingine mikataba hii inaridhiwa halafu utekelezaji wake unakuwa na mashaka. Nataka nilithibitishie Bunge lako, kwanza, kitendo cha kuleta mkataba huu uridhiwe Bungeni ni uthibitisho kwamba, Serikali iko tayari kuutekeleza ndiyo maana tumeuleta hapa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, tayari kama alivyosema Naibu Waziri, tumeshaanzisha ofisi pale Uwanja wa Taifa. Uanzishwaji wa ofisi hii ambayo itashughulikia jambo hili pia ni uthibitisho wa utayari wa Serikali kutekeleza mkataba huu. Kwa hiyo, sioni sababu ya kuwa na mashaka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia tumeshapeleka wataalam wetu kwenda kufanya mafunzo ya awali. Watumishi kadhaa wamekwenda wamefanya mafunzo ya awali juu ya utafiti, elimu na mafunzo katika kutekeleza jambo hili, tuna hakika wataalam wetu wamefanya vizuri kwenye mafunzo yale na wako tayari kwa kazi hii. Kwa hiyo, walichokuwa wanasuburi ni kuridhiwa tu kwa mkataba huu ili waanze utekelezaji. Hivyo, nataka nilihakikishie Bunge lako kwamba, Serikali iko tayari kutekeleza mkataba huu. Sasa hivi tuko katika mchakato wa kupitia upya sera ya michezo na sheria zinazoongoza Baraza la Michezo katika nchi yetu. Katika mapitio haya tutazingatia uwepo wa sheria, ambazo zitasaidia sana utekelezaji wa Mkataba huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ya Bunge katika maoni yao ya Kamati wameeleza kwa umuhimu sana na hata baadhi ya Wabunge waliochangia,

suala la kuelimisha wadau juu ya jambo hili. Jambo hili ni kubwa, lina madhara makubwa lisipotekelzwa vizuri na inawezekana kwa kutokuwa na elimu ya kutosha, utekelezaji wake ukawa na tabu!

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara imejipanga vizuri kuhakikisha pamoja na wadau ambao kwa kweli hata mwanzo wakati tukijadili mkataba huu, tulikuwa tukizungumza jambo la kutoa elimu ya kutosha kwa wanamichezo wetu na wadau wetu kwa pamoja ili walielewe vizuri jambo hili ili utekelezaji wake uwe na mafanikio.

Mheshimiwa Naibu Spika, natambua mchango wa Dkt. Mwakyembe, alikuwa anazungumza hapa wakati mwingine, kwetu huku unaweza ukawa na vitu, ambavyo huvioni kama vina madhara kwenye kuongeza nguvu kwenye mwili, lakini baada ya kuvitumia vinaoneka ni vya kawaida vikawa na madhara.

Mheshimiwa Naibu Spika, mambo haya yote tutayazingatia kwa pamoja kuhakikisha elimu inayotolewa inasaidia na kwa kuwa naamini Bunge lako litaridhia, sisi tutakuwa moja ya wanachama halali kwenye harakati hizi. Kwa hiyo, baadhi ya maoni na ushauri wa namna ya kuboresha hata mkataba wenyewe, tutakuwa na fursa ya kutoa maoni yetu kama wanachama halali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge imependekeza na mengi kwa kweli ni mapendekezo kwamba mkataba usainiwe mapema. Wanasema ni rai ya Kamati kuwa, maazimio ambayo ni mazuri na yenye faida kwa nchi yetu, Serikali iwe inaridhia mapema ili kuweza kunufaika nayo kama inavyokusudiwa. Ni kweli ushauri ni mzuri, lakini pia nadhani ni vizuri kuchukua tahadhari kutosaini kwa haraka baadhi ya mikataba, ni vizuri tukajiridhisha kama ina manufaa kwa nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati pia inaishauri Serikali kuangalia sheria mbalimbali zilizopo na kuona zinaweza kukidhi mahitaji ya Azimio hili. Kama nilivyosema kwamba, tunapitia upya sasa Sheria ya Baraza la Michezo na Sera zake, kuona namna gani tutaziboresha ziendane na wakati na moja ya jambo kubwa tutakalolizingatia ni namna ambavyo sheria hizi zitasaidia utekelezaji wa Azimio hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati imetushauri pia kwamba, utekelezaji wa mkataba huu uzingatie kundi la wakufunzi. Zimekuwepo hizi hoja hapa kwamba, siyo wanamichezo tu pengine na wakufunzi nao, tutazingatia ushauri huo. Ilikuwepo hoja iliyotolewa na Mheshimiwa Stanslaus Nyongo kwamba pamoja na mkataba huu lakini bado michezo yetu inakabiliwa na changamoto nyingi likiwemo tatizo kubwa la rushwa kwenye michezo, ambalo linachangia

sana uporomoshaji wa michezo katika nchi yetu na hasa kwenye eneo la upangaji wa matokeo.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati wa hotuba ya bajeti ya Wizara yangu, nilizungumza hili kwamba, ni changamoto kubwa katika michezo yetu. Sisi tumejipanga kuanza na vita dhidi ya rushwa kwenye Vyama vya Michezo. Kwa sababu kule ndiko ambako pasipotengenezwa vizuri tunapata viongozi ambao wanatokana na rushwa, wakiingia kwenye michezo, maslahi yao siyo kuendeleza michezo, maslahi yao ni kurudisha pesa walizozitumia kuingia madarakani. Kwa kuwa, ziko chaguzi mbalimbali zinaendelea, nitoe wito kwa vyombo vyetu hasa TAKUKURU kutusaidia kupambana kiukweli na tatizo hili kubwa la rushwa kwenye hasa chaguzi za Vyama vyetu vya Michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati pia imeshauri lishe bora kwa wanamichezo kama sehemu mojawapo ya kuangalia kwamba wanamichezo wetu, basi hawakumbwi na maswahibu haya, lakini pia wanafanya vizuri michezoni. Nadhani ni ushauri mzuri na Wizara tunauchukua na tutaufanyia kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini nichukue nafasi hii kuwashukuru Ofisi ya Rais, TAMISEMI. Hawa wanasaidiana na sisi na kwa kweli wao ndiyo waratibu wa michezo kwenye shule zetu kwa *commitment* yao, kwa sababu kama elimu hii ya utekelezaji wa Azimio hili itaanza kutolewa vizuri kwa vijana wetu na mwezi huu mwishoni wanaanza mashindano pale Mwanza, naamini tukitumia fursa hii tutajenga vijana wanaojiamini, wanaotumia uwezo waliojaliwa na Mwenyezi Mungu kuonesha vipaji vyao, tutapata wachezaji wazuri. Nadhani huku ni mwanzo mzuri na tutatumia fursa hiyo kila michezo hii inapofanyika, ikiwezekana mpaka mashuleni, elimu hii itolewe ili vijana wetu wajiamini, waachane na vishawishi vya kutumia madawa kuongeza nguvu michezoni.

Mheshimiwa Naibu Spika, na tunaamini hili likifanyika, samaki ukimkunja angali mbichi inawezekana mambo yakawa mazuri. Kwa hiyo, uamuzi wa kupitisha Mkataba huu kwa Bunge lako kutasaidia sana kuliletea heshima Taifa letu. Mwezi wa Nane tunakwenda kwenye michezo ya *Olympic*, safari hii tutakwenda kifua mbele kwa sababu tumeridhia na tumesaini mkataba huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kutoa ufafanuzi huo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu, liridhie Mkataba wa Kimataifa wa Udhhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu Katika Michezo, yaani *International Conversion Against Doping in Sport* wa Mwaka 2005.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

(Azimio la Bunge la kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa Udhibiti wa Matumizi ya Dawa na Mbinu za Kuongeza Nguvu katika Michezo lilipitishwa na Bunge)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Hongera sana Mheshimiwa Nape, Bunge limeridhia Mkataba huu na tunaamini punde mtatuletea sheria kwa ajili ya utekelezaji wa Mkataba huu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, nilikuwa nimeahirisha mwongozo wa Mheshimiwa Keissy, sasa nampa nafasi.

MWONGOZO WA SPIKA

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Naibu Spika, natumia Kanuni 64(7) siwezi kuisoma, lakini pamoja na kifungu cha 47(1), naomba Waheshimiwa Wabunge waniunge mkono hoja hii. Kwa kuwa, Serikali yetu inabana matumizi na 'Hapa Kazi Tu'. Sasa ni wiki nzima kunakuwa na Wabunge hewa kwa sababu ya mashine ya kutia dole pale.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Mwongozo wako kuanzia sasa urudishwe utaratibu wa kuleta karatasi hapa Bungeni, tuwe tunatia saini ili ionekane Wabunge wanahudhuria. Serikali kutokana na Wabunge hewa inapoteza shilingi milioni arobaini mia sita elfu (40,600,000/=) kwa siku moja. Kwa wiki moja tukiendelea namna hii tunapoteza milioni arobaini na mbili mia saba sitini elfu (42,760,000/=).

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naomba Waheshimiwa Wabunge waniunge mkono, kuanzia sasa iwe inatiwa saini karatasi ifikapo saa tano kamili ili Wabunge wadhibitiwe kwa karatasi kutia saini kwenye Bunge lako Tukufu. Hii ya kutia dole, tuisimamishe kwa muda mpaka pale Bunge litakapokuwa salama ili tuokoe fedha ya Serikali.

MHE. SIXTUS R. MAPUNDA: Mwongozo wa Spika.

NAIBU SPIKA: Mwongozo sawa naomba ukae Mheshimiwa Sixtus! Mheshimiwa Ngonyani.

MHE. JACQUELINE N. MSONGOZI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mwongozo wako. Nimesimama kwa Kanuni ya 68(7) nikiomba mwongozo

baada ya Mwakilishi wa Kambi ya Upinzani wakati amekuja kuwasilisha hapa, alipokuwa anaondoka kama wenzangu Wabunge wengine nadhani watakuwa wameona na pia imeoneshwa hata kwenye kamera, ameonesha dole mfano hivi!

*(Hapa Mheshimiwa Mbunge alionesha jinsi Msemaji
Mkuu wa Kambi ya Upinzani alivyofanya wakati
akitoka katika Ukumbi wa Bunge)*

Mheshimiwa Naibu Spika, hii ni matusi makubwa sana, kwanza amelidhalilisha Bunge, lakini pia amedhalilisha Kiti chako! *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mwongozo wako juu ya jambo hili! *(Makofi)*

MHE. SIXTUS R. MAPUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, mwongozo wangu ulikuwa ni hoja hiyo iliyowasilishwa na Mheshimiwa Ngonyani. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa miongozo miwili, mmoja ni wa Mheshimiwa Keissy, akihitaji mwongozo wangu kama matumizi ya karatasi kwa ajili ya kujiorodhesha, Wabunge waliofika Bungeni kwamba, unaweza kutumika sasa badala ya kutumia utaratibu tulionao wa kutumia mashine za kielektroniki na Wabunge kuweka vidole.

Waheshimiwa Wabunge, hata katika hali ya kawaida, Wabunge hawa wanatarajiwa, na mwongozo nadhani niliutoa asubuhi. Kila Mbunge anatarajiwa kwamba anapojiorodhesha anafanya kazi za Bunge. Sasa akijiorodhesha kwamba yupo, halafu humu ndani hayupo, nadhani nitawasiliana na Ofisi ya Katibu kuona namna ambavyo mtu anaweza hata anayesafari kwenda Dar es Salaam akaweka kidole akaondoka.

Kwa hiyo, nitalifuatilia na Katibu kuona namna nzuri ya kufanya. Waheshimiwa Wabunge, lakini nilisisitiza asubuhi kwamba, kuna umuhimu wa Kanuni zetu kuweka kwa uwazi zaidi maana ya mahudhurio ni nini? *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa pia mwongozo na Mheshimiwa Jacqueline Ngonyani, kuhusu Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani alipokuwa akitoka kwamba ameonyesha alama, ambayo inaonyesha ni alama mbaya ama ni matusi! Sasa Waheshimiwa Wabunge, mimi sikumwona, isipokuwa kwa kuwa nimeombwa mwongozo, basi tatalifuatilia hilo suala halafu nitakuja

kulitolea maelezo hapa! Hapo nitakapotoa hayo maelezo, tutajua sasa hicho tulichokiona kwenye kamera kama alichosema Mheshimiwa Ngonyani ndicho, basi baada ya hapo ndiyo tutaweza kuchukua hatua. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge pia kulikuwa na mwongozo, ambao ulikuwa umeombwa na Mheshimiwa Ally Keissy hapo nyuma, nitatoa huo mwongozo sasa.

Mwongozo huu uliombwa na Mheshimiwa Ally Keissy Mohamed kuhusu kutoridhishwa na majibu ya Swali Na. 301 lililojibiwa na Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

Waheshimiwa Wabunge, katika Kikao cha Thelathini na Sita cha Mkutano wa Tatu wa Bunge kilichofanyika tarehe 3 Juni, 2016, Mheshimiwa Ally Mohamed Keissy aliuliza swali la msingi Na. 301 kuhusiana na uchakavu wa Vituo vya Polisi vya Kabwe na Kirando. Mheshimiwa Keissy aliuliza kuwa, ni lini Serikali itajenga au kukarabati vituo hivyo na kuwajengea Polisi nyumba za kuishi.

Swali hilo lilijibiwa na Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo wa Ndani ya Nchi kuwa, Serikali ina mpango wa kukarabati, kujenga makazi na Vituo vya Polisi nchi nzima, ikiwemo vituo vya Kabwe na Kirando. Kwa upande wa ujenzi wa makazi ya Askari Polisi, Mheshimiwa Naibu Waziri, alieleza kuwa awamu ya kwanza zitajengwa nyumba 4,136 na ukarabati wa vituo chakavu utafanyika kulingana na uwezo wa fedha kwa kadri hali itakavyoruhusu.

Baada ya majibu hayo ya Naibu Waziri, Mheshimiwa Ally Keissy aliuliza swali la nyongeza akitaka kujua endapo vituo vya Kabwe na Kirando ni miongoni mwa hizo nyumba 4,136 zinazotegemewa kujengwa na kukarabitiwa.

Mheshimiwa Naibu Waziri alijibu swali hilo kuwa, ujenzi wa nyumba 4,136 hauhusiana na ukarabati wa vituo vya Kabwe na Kirando. Naibu Waziri aliendelea kujibu kama ifuatavyo, nanukuu.

“ingawa kutoka na udharura wa vituo vya Kabwe na Kirando, kwa kuwa ujenzi wa vituo na uimarishwaji wa usalama katika nchi yetu unakwenda sambasamba na maendeleo ya nchi hii, basi ikiwa Mheshimiwa Mbunge ataona inafaa siyo vibaya katika Mfuko wa Jimbo akaangalia uwezekano wa kukarabati vituo hivyo”.

Mheshimiwa Keissy hakuridhika na majibu hayo na ndiyo sababu ya kuomba Mwongozo wa Spika, ambapo nilieleza kuwa nitautoa mwongozo wangu baadaye baada ya kupitia *Hansard*. Katika maombi yake ya mwongozo pamoja na mengine alisema kwamba, Mheshimiwa Naibu Waziri alijibu kwa kiburi na kwa jeuri na pia kuwa Mbunge, yaani Mheshimiwa Keissy ndiye akarabati majengo hayo yaliochakaa kwa fedha za Mfuko wa Jimbo.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kupitia Taarifa Rasmi za Bunge nimeridhika kuwa Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi alijibu swali hilo kwa ufasaha. Katika majibu ya swali la msingi Mheshimiwa Naibu Waziri, alijibu kuwa, Serikali itakarabati vituo vyote vya Polisi nchi nzima ikiwemo vituo vya Kabwe na Kirando.

Majibu ya swali la nyongeza kuhusu Mheshimiwa Mbunge kutumia Mfuko wa Jimbo, aliyatoa kama mojawapo ya njia mbadala endapo Mbunge ataona suala la ukarabati wa vituo vya Kabwe na Kirando lina udharura na hivyo kuhitaji utatuzi wa haraka. Ndiyo maana Mheshimiwa Naibu Waziri alisema kuwa, endapo Mheshimiwa Mbunge ataona inafaa aangalie kama ataweza kutumia njia nyingine, nanukuu.

“Basi ikiwa Mheshimiwa Mbunge ataona inafaa, siyo vibaya katika Mfuko wa Jimbo akaangalia uwezekano wa kukarabati vituo hivyo”.

Tafsiri ya majibu hayo hayamlazimishi Mheshimiwa Ally Keissy kwa njia yoyote ile, kukarabati vituo hivyo kwa fedha za Mfuko wa Jimbo. Mheshimiwa Naibu Waziri alimaanisha ni hiari yake kufanya hivyo kama ataona inafaa. Kama alivyojibu Mheshimiwa Naibu Waziri katika swali la msingi, Serikali itakarabati vituo vyote vya Polisi nchi nzima, vikiwemo vya Kabwe na Kirando. Ni wajibu wa Serikali kukarabati vituo hivyo na siyo jukumu la Mbunge.

Waheshimiwa Wabunge, hivyo, kwa mujibu wa Kanuni ya 45(3) na Kanuni 46(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 nimeridhika kuwa maswali ya Mheshimiwa Keissy, Mbunge yalijibiwa kikamilifu. Huo ndio mwongozo wangu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuyasema hayo, naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa tatu asubuhi!

(Saa 6.40 Mchana Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Jumanne, Tarehe 7 Juni, 2016, Saa Tatu Asubuhi)